

د وطن معماران

Ketabton.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب ځانگړنې:

د کتاب نوم: د وطن معماران

ليکوالان: شاه محمود مياخېل، څېړنوال عبدالقيوم مشوانی

کمپوز: مشوانی

خپرندوی: د امریکا د متحده ایالاتو د سولې انستیتیوت (USIP)

برېښنالیک: mashwanay۲@gmail.com

د پښتۍ ډیزاین:

چاپ شمېر: ۲۰۰۰ ټوکه

چاپ نېټه: ۱۳۹۴ ل

چاپځی: حبيب الله حسيب مطبعه- کابل، افغانستان

د ترلاسه کولو پټي:

ډالۍ

ټولو هغو مؤمنو ملتپالو او هېوادپالو ته، چې په
هېوادنۍ رغاونه يې ملت ته هوساينه او آرامي
بخښلې ده.

ليکلو

۱. سريزه الف - ح
۲. محمد داؤد خان ۱
۳. ډاکټر محمد يوسف ۱۹
۴. ډاکټر عبدالظاهر ۳۰
۵. محمد موسی شفيق ۳۸
۶. شمس الدين مجروح ۵۹
۷. عبدالمجيد زابلی ۶۶
۸. عبدالملک عبدالرحيمزی ۷۵
۹. عبدالله ملکيار ۸۳
۱۰. عبدالستار سيرت ۹۵
۱۱. خوازک زلمی ۹۹
۱۲. ډاکټر عبدالوکیل ۱۰۸
۱۳. عبدالقيوم وردگ ۱۱۸
۱۴. غلام صديق محبي ۱۲۲
۱۵. عبدالرحمن پټرواک ۱۳۵

۱۶. عبدالهادي داوی..... ۱۴۲
۱۷. شېر خان ناشر..... ۱۴۹
۱۸. فيض محمد خان..... ۱۵۷
۱۹. محمد گل خان مومند..... ۱۷۴
۲۰. غلام رسول پرماچ..... ۱۸۵
۲۱. گل پاچا الفت..... ۲۰۵
۲۲. احمد علي کهزاد..... ۲۱۴
۲۳. حسن خان گردېزی..... ۲۲۷
۲۴. غلام محمد فرهاد..... ۲۴۶
۲۵. سيد جگړن هزاره..... ۲۵۵
۲۶. ډگروال جمال الدين..... ۲۶۰
۲۷. ماخذونه..... ۲۶۰

سریزه:

زما پلار ارواښاد سيد محمود "حسرت" چې د محمد ظاهر او محمد داؤد خان په دورو کې يې د افغانستان په حکومت کې تقريباً درې لسيزې په بېلابېلو ولايتونو کې دنده اجرا کړې وه او د هېواد له ډېرو دولتي چارواکوسره يې له نږدې نه پېژندل، همېشه به يې راته د هغوی کيسې کولې، چې چا ښه کار کړی دی او چا نه دی کړی. يو وخت راغی چې زه هم د کورنيو چارو وزارت معين شوم، خدای بخښلی پلار مې دفتر ته راغی، راته ويې ويل معين شوی يې؛ خو دا هم ياد لره چې د وظيفې نه به يوه ورځ تبديلېږي او يا ځې؛ خو چې نه ځان بد نام کړې او نه د قانون خلاف کار وکړې.

پلار مې راته د کورنيو چارو وزارت د دوه پخوانيو معينانو کيسې وکړې، چې يو يې په کار نه پوهېده، خلک به يې توهينول؛ خو زياترو مامورينو به غيرقانوني کارونه هم په هغه تېرول او ټول مامورين او مراجعين به ترې خفه هم وو. دا بل معين په کار پوهېده، هيچا ته يې غيرقانوني کار نه کاوه؛ خو له هرچا سره يې ښه سلوک کاوه؛ نو ځکه به ترې ټول مامورين خوشاله وو.

د وطن معماران

د پلار دا دوه خبرې مې همېشه په ذهن کې وې او د پخوانیو لوړ پوړو چارواکو هغه کیسې مې هم زیاتره یادې دي، چې هغه راته کړې وې.

په دې وروستیو وختونو کې په دولت کې او هم له دولت نه بهر، چې فساد مخ په زیاتېدو دی؛ زموږ ځوان کهول چې د تېرو څو لسيزو جنگونو له امله یې ژوند خراب شوی او تل یې د هېواد په اړه منفي شیان لیدلي او اورېدلي دي، نو ځینو ته خو په دولت کې کارکول هم جرم ښکاري.

له همدې امله مې په فکر کې راوگرځېده، چې په دولت کې کار کول جرم نه دی او د دې معنی هم نه لري، چې گوندې چا په دولت کې کار کړی هغه ټول بد کسان دي. په دې اساس مې دا وپتېيله چې د هېواد د یو شمېر هغو لوړ پوړو چارواکو د خدمتونو کارنامې راټولې او د تذکرې په بڼه یې چاپ کړم، چې زموږ د وطن خدمتگاران تېرشوي دي او نومونه یې اوس هم په ولسونو کې په ډېره درنه یادېږي او یا له ولسونو سره ژوندي پاتې دي. په دې سره به مو له یوې خوا د دوی د خدمتونو د ستاینې پور ادا کړی وي او له بله پلوه به مو ځوان نسل ته دا ښودلې وي، چې په دې وطن کې ښه خادمان هم تېرشوي دي.

د وطن معماران

ښايي لوستونکيو سره دا پوښتنه راولاړه شي، چې داسې تذکرې دېرې ترتيب او ليکل شوي دي؛ نو د دې اړتيا څه وه؟ له نورو سره يې توپير څه دی؟ يا دا چې په دې کې د بېلابېلو قومونو، ځايونو او مسلکونو کسان معرفي شوي دي؛ نو دا د کټگورۍ له مخې څه ډول تذکره ده؟ يا دا چې دا کسان د کوم تړاو له مخې په يوه تذکره کې معرفي شوي دي؟

همدغو پوښتنو ته ځواب ويل په حقيقت کې د دې تذکرې اهميت او موخه په گوته کوي.

د دې تذکرې د ليکلو اړتيا دا وه:

ځوان نسل چې څومره وپوښتل شي زياتره وايي: د دې هېواد د حکومتي سيستم بنسټ پر خيانت، غدر، غصب، ترېگنۍ، قومي، ژبني او سيمه ييز تبعيض ايښودل شوی دی.

که له احساساتي پرېکړو تېر شو، ښايي حقيقت بل ډول ومومو. په دې هېواد کې رښتيني خداپال، ملتپال، غريبپال او انسانپال مشران او چارواکي هم تېر شوي دي؛ خو وروستيو کورنيو جنگونو او جلاوطنو په ځانگړي ډول زموږ ځوان کول له ځان او هېواد څخه پردی کړ، د خپل

د وطن معماران

هېواد تاريخ او د ځينو مشرانو کارنامې او کړنې يې ترې هېرې او ورکې کړې.

له بله پلوه رښتيا دا ده چې اوسمهال په زياترو چارواکو کې هغه ديانت نشته، چې دوی ترې تمه لري؛ نو اوس دوی د خپل ټول تاريخ په اړه له منفي ذهنيت پرته نور څه نه لري.

په دې تذکره کې يو شمېر هغه افغان چارواکي او مشران معرفي شوي دي، چې تر ډېره بريده يې هغه معيارونه پوره کړي وي، چې ځوان نسل يې د چارواکيتابه لپاره شرط گڼي. د دې چارواکو له کړنو او کارنامو په خبرېدو سره ښايي له يوې خوا د دې نسل د قضاوت لوری بدل شي، په پايله کې د منفي ذهنيت پرځاي مثبت ذهنيت خپل او له نهيلۍ راووځي او له بلې خوا ښايي چارواکي هم له دې الهام واخلي او د خپل ښه نامه پاتې کولو لپاره د ملت هوساينې، پرمختگ او عزت ته مخه کړي.

له نورو تذکرو سره د دې تذکرې توپير دا دی، چې د نومياليو چارواکو تذکره ده، ملي تذکره ده او د ملي ارمانونو پر بنسټ ترتيب او کښل شوې ده. قومي، ژبنۍ، سيمه ييزې، مذهبي او گوندي منفي

د وطن معماران

لېوالتياوې پکې مردودې گڼل شوي او يوازې ملت او ملي گټې په پام کې نيول شوې دي.

په تذکره کې د معرفي شويو کسانو پخپلو کې تر ټولو يوازې د ملي توب، صداقت، خدمت او ديانت د توکو شتون دی. دا هغه معنوي او ارزښتناک توکي دي، چې انسان ته همېشني ښکلا بخښي، داسې ښکلا چې بيا يې هيڅ آفت نه شي زایلولا.

دغه ډول چارواکي پر ملت حق لري، چې ياد يې ژوندي وساتي، د هغوی لاره ونيسي او هغه پړاو ته پرې ځانونه ورسوي، چې د نړۍ پرمختللي ملتونه ورته رسېدلي دي.

د داسې کتاب ليکلو پر مادي ستونزو سربېره نورې ستونزې هم درلودلې. د کوم دور نه پيل وکړو او کوم اشخاص انتخاب کړو؟ ايا د دې چارواکو په اړه کافي معلومات شته دي او که نه؟ له کومې منبع نه د دوی په اړه معلومات حاصل کړو. ځينو ولايتونو ته د سفرونو کولو اړتيا هم وه او داسې نورې ستونزې هم وې.

دا مفکوره مې د خېرنوال عبدالقيوم مشواني او ځينې نورو دوستانو سره شريکه کړه، ټولو راته دا مشوره راکړه، چې دا به ډېر ښه ابتکار وي،

د وطن معماران

چې د وطن د معمارانو په نامه د ظاهر شاه او داؤد خان د دورو د یو شمېر لوړ پوړو چارواکو د کارونو بېلگې راټولې او په کتابي بڼه یې چاپ کړو.

د دې چارواکو په لست مو کار وکړ؛ بالاخره مشواني صاحب ته مې دا مسوولیت وسپاره، چې له سیمو څخه د دوی په اړه معلومات راټول او ځینې ولایتونو ته سفرونه وکړي.

د وطن د معمارانو دا ټولگه یوه بېلگه ده، ډېر نور داسې چارواکي هم تېر شوي، چې دې وطن ته یې خدمت کړی دی؛ نو امېد دی چې په راتلونکې کې دا سلسله همداسې دوام وکړي. موږ یوازې د ظاهر شاه او داؤد خان په دورو کې د ځینو چارواکو په اړه څېړنه وکړه، ځکه د دوی نه د مخکې او وروستو دورو د اشخاصو انتخاب یو څه سیاسي ستونزې درلودې؛ نو یوازې مو په دې دوه دورو اکتفا وکړه.

ښایي دې چارواکو په خپل وخت کې څه اشتباګانې هم کړي وي؛ خو د دوی د کارونو مثبت اړخونه تر منفي اړخونو زیات دي او وایي، چې کار کوي؛ نو هر ورو به اشتباه هم کوي. د دې کتاب له لوستونکو څخه زما هیله دا ده، چې د دې کتاب په مثبتو اړخونو زیات فکر وکړي نه په منفي اړخونو باندې.

د وطن معماران

په اخره کې زه د متحده ايالاتو د سولې له انستيتوت نه مننه کوم، چې د دې کتاب مصارف يې ورکړل. همدارنگه له ښاغلو عبدالقيوم مشواني او محمدپاچا خخه مننه کوم، چې د دې کتاب په ليکلو او اهتمام کې يې زيات زيار گاللی او ولايتونو ته يې سفرونه کړي دي.

همدارنگه له خپلو همکارانو، اسدالله ساحل او ثناالله تسلي نه مننه کوم، چې د دې کتاب د ليکلو په وخت کې يې مرسته او د چاپ همکاري کړې ده.

له ټولو هغو چارواکو او دوستانو هم د زړه له کومې مننه کوو، چې په بېلابېلو ولايتونو او سيمو کې يې له موږ سره مرسته کړې او نومونه يې په مرکو کې راغلي دي.

د پکتيا د اطلاعاتو او کولتور له رئيس محمدشفا مشفق، سرخپرونکي نعمت الله اندر، خپرندويي راضيې نوري، له ځوانو کادرونو امان الله امان، روان نورزي، بوستان وليزي، عزيزالله مبارز، استاد اورنگزېب اسحاقزي، د لغمان له سکتوري رئيس سنک عبدالرحيمزي، فضل امين اميني، ذبيح الله احساس او نورو هغو ملگرو خخه ډېره ډېره مننه، چې په خپلو مرستو يې دا هڅه د کتابگوټي تر بريده ورسوله.

د وطن معماران

په دې هيله چې دا تذکره به د اوسنيو چارواکو لپاره د الهام اخيستنې او په پایله کې افغان ولس ته د هوساينې يو لامل وگرځي.

شاه محمود میاخېل

په افغانستان کې د امریکا د متحده ایالاتو د سولې انستیتوت رئیس

۲۰۱۵ م. د مارچ دروېشتمه

وزیر اکبرخان مېنه، کابل - افغانستان

ليکلو

۱. سريزه الف - ح
۲. محمد داؤد خان ۱
۳. ډاکټر محمد يوسف ۱۹
۴. ډاکټر عبدالظاهر ۳۰
۵. محمد موسی شفيق ۳۸
۶. شمس الدين مجروح ۵۹
۷. عبدالمجيد زابلی ۶۶
۸. عبدالملک عبدالرحيمزی ۷۵
۹. عبدالله ملکيار ۸۳
۱۰. عبدالستار سيرت ۹۵
۱۱. خوازک زلمی ۹۹
۱۲. ډاکټر عبدالوکیل ۱۰۸
۱۳. عبدالقيوم وردگ ۱۱۸
۱۴. غلام صديق محبي ۱۲۲
۱۵. عبدالرحمن پټرواک ۱۳۵

۱۶. عبدالهادي داوی..... ۱۴۲
۱۷. شېر خان ناشر..... ۱۴۹
۱۸. فيض محمد خان..... ۱۵۷
۱۹. محمد گل خان مومند..... ۱۷۴
۲۰. غلام رسول پرماچ..... ۱۸۵
۲۱. گل پاچا الفت..... ۲۰۵
۲۲. احمد علي کهزاد..... ۲۱۴
۲۳. حسن خان گردېزی..... ۲۲۷
۲۴. غلام محمد فرهاد..... ۲۴۶
۲۵. سيد جگړن هزاره..... ۲۵۵
۲۶. ډگروال جمال الدين..... ۲۶۰
۲۷. ماخذونه..... ۲۶۰

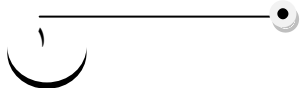
محمد داؤد خان

محمد داؤد خان د محمد عزيز خان زوی پر ۱۲۸۷ل = ۸ جولای

۱۹۰۹م. په کابل ښار کې زېږېدلی دی.

زده کړې يې تر منځني ښوونځي پورې د کابل ښار په استقلال لېسه (د هغه مهال امانیه) کې وکړې. په ۱۳۰۰ل. کې د نورو زده کړو لپاره فرانسې ته لاړ او هلته يې د انجینرۍ په څانګه کې زده کړو ته دوام ورکړ. تر زده کړو او راستنېدا وروسته لومړی په بهرنیو چارو وزارت کې په دنده وګومارل شو؛ خو وروسته يې بیا په پلې نظامي برخه کې په زده کړو پیل وکړ. د دې دورې په بشپړولو سره په ۱۳۱۰ل. کې د هغه وخت په حریبه وزارت کې شامل شو.

پر رسمي زده کړو سربېره يې کاکا محمدهاشم خان د هغه په روزنه کې پوخ لاس درلود او د هغه تر مستقیمې پاملرنې لاندې وروزل شو.

داؤد خان د مور په غېږه کې

په ۱۳۱۱ل. کې د ختيځ (ننگرهار، کونړ، لغمان) د عسکري قوماندان
او په ۱۳۱۲ل. کې د ختيځې حوزې د نايب الحکومه په توگه هم وټاکل
شو. په همدې کال يې د محمد ظاهر پاچا له خور "زينب" سره واده وکړ.

د وطن معماران

په ۱۳۱۴ل. کې نایب الحکومه او د کندهار، ارزگان، زابل، هلمند، فراه او نیمروز ولایتونو عسکري قوماندان وټاکل شو. په ۱۳۱۷ل. کې بیا په ختیځو ولایتونو کې د ځواکونو د عمومي قوماندان او تنظیمه رئیس په توګه مقرر شو. د ۱۳۱۸ل. په زمري کې د مرکزي ځواکونو او حربي ښوونځي د قوماندان په توګه وټاکل شو. د شاه محمودخان د صدارت په دوره ۱۳۲۵ل. کې د ۳۸ کالو په عمر دفاع وزیر وټاکل شو. د ۱۳۲۶ل. په غوايي = ۱۹۴۸م. کې په پاریس کې د افغانستان د لوی سفیر په توګه وټاکل شو او د ۱۳۲۸ل. تر لړم = ۱۹۵۳م. پورې په همدې دنده پاتې شو. د ۱۳۳۲ل. کال په وږي = ۶ سپتمبر ۱۹۵۳م. کې د افغانستان د صدراعظم په توګه اعلان شو او خپله کابینه یې په لاندې ډول اعلان کړه:

علي محمد خان د صدارت لومړی مرستیال.

محمد نعیم د صدارت دویم مرستیال او د بهرنیو چارو وزیر.

جنرال محمد عارف د دفاع وزیر.

سید عبدالله د عدليې وزیر.

محمد داؤد د کورنیو چارو وزیر.

عبدالملک عبدالرحیمزی د مالیې وزیر، وروسته عبدالله ملکیار.

د وطن معماران

عبدالرؤف حیدر د سوداگری وزیر، وروسته عبدالرحیمزی، عبدالله ملکیار، غلام محمد شېرزاد.

ډاکټر عبدالحمید د پوهنې وزیر، وروسته ډاکټر علي احمد پوپل.
عبدالحکیم شاه عالمي د فواید عامې وزیر، وروسته محمد کبير خان.
ډاکټر غلام فاروق د روغتیا وزیر، وروسته ډاکټر عبدالظاهر.
محمد مرید خان د مخابراتو وزیر.

میر محمد یوسف خان د زراعت وزیر، وروسته غلام حیدر عدالت.
احمد علي سلېمان د دربار وزیر.

ډاکټر محمد یوسف د کانو او صنایعو وزیر.
صلاح الدین سلجوقي د مطبوعاتو مستقل رئیس، وروسته محمد هاشم
میوندوال، سید قاسم رښتیا، محمد آصف سهیل.
محمد داؤد د پلان وزیر.

عبدالحي عزيز د پلان وزارت مرستیال د کابینې له غړیتوب سره.
عبدالرشید خان د ملي شوراى رئیس، وروسته محمد نوروز او ډاکټر
عبدالظاهر.

حافظ نور محمد کهگدای د صدارت سرمنشي.

د وطن معماران

د صدراعظم په توګه د محمد داؤد خان ټاکنه په حقیقت کې د افغانستان لپاره د نوې دورې پیل ګڼل کېږي. د محمد داؤد خان حکومت د تېرو حکومتونو په پرتله تر کورني اړ و دوړ (۱۳۰۸ل) وروسته یو ډول

مجروح، پوپل، عبدالرحیمزی او د محمد داؤد خان د کابینې نور غړي د اوښتون او بدلون حکومت ګڼل کېده، چې د اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو له پلوه د امني دورې ادامه یا تجدید راپه زړه کوي. ځکه له یوې خوا د کابینې په ترکیب کې په بې سارې توګه، چې په معمول ډول

د وطن معماران

به ځينې كسان تبديل او پرځای به يې نور ټاكل كېدل، دا ځل له علي محمد خان پرته چې د صدارت لومړی مرستيال پاتې شو، تقريباً د كابينې ټول غړي نوي وو. د كابينې غړي هم ځوان او تعليم يافته كسان ټاكل شوي وو، لكه ډاكټر محمد يوسف، ډاكټر علي احمد پوپل، ډاكټر عبدالرؤف حيدر، ډاكټر عبدالمجيد، عبدالله ملكيار او نور.

له بلې خوا د حكومت پروگرامونو هم نوې بڼه او طريقه غوره كړې وه، چې په خپل ذات كې يې مخينه نه درلوده.

محمد داؤد خان د كابينې له جوړولو سره سم له مشورې او نظرغوښتنې پرته د هېواد په عصري كولو پيل وكړ. د هغه د حكومت تگلاره د پوځ پياوړي كولو، د پښتونستان مسألې حلولو، د قبايلو د خپلواكۍ كمولو او د هېواد د اقتصادي پرمختيا لپاره له بهرنيو مرستو گټې اخيستلو جوړوله. د محمد داؤد خان د حكومت بهرنی سياست د هغه ورور محمد نعيم خان حل و فصل كاوه او اقتصادي او مالي چارې يې د نږدې ملگري "عبدالرحيمزي" په وسيله مخكې وړل كېدې، چې د ماليې او سوداگرۍ وزير و.

د افغانستان پوځ د محمد داؤد خان تر صدارت دمخه د جنگي چمتووالي له مخې ناتوانه ښكارېده. څرنگه چې محمد داؤد خان د

د وطن معماران

پاکستان پر وړاندې د مقابلي دعوه درلوده او د پښتونستان د داعيې خبرې يې کولې؛ نو اړ و، چې د څرنگوالي او څومره والي له مخې په لنډه موده کې په پوځ کې ډېر او مثبت تغيرات راولي.

د افغانستان پوځ د

۱۳۳۷ل = ۱۹۵۸م. کال

په پيل کې په لومړي

پړاو کې له روسانو

څخه دا تخنيک او

وسلې تر لاسه کړې:

کرايين توپک، په. په.

شې. ماشيندارې،

گرينوف ماشيندارې،

کلاشينکوف، سپک

لاسي راکټونه، د ټانک

ضد منځني او درانده

محمد داؤدخان او پښتون قومي مشر عبدالغفارخان

راکټونه او بيا پي. کا. ماشيندارې، د پليو جز و تامينو لپاره ۸۲ م.م.

هاوانونه، د مېکانيزه قطعاتو لپاره بي. تي. آر. ۴۰ او بي. تي. آر. ۱۰۲

د وطن معماران

زرهپوشونه، ټپي. ۳۴ ټانکونه، ام. ۳۰ او ډي. ۳۰ توپونه، ۱۰۷م.م. هاونونه، د ټانک ضد ۷۵ م.م. او د الوتکې ضد ۳۷م.م. توپونه، د محاربوي او دافع هوا قطعو لپاره خلور میله ماشیندارې، د پیاوړي او قوي هوايي ځواک لپاره سو ۷، مېگ ۱۷ او مېگ ۱۹ محاربوي الوتکې او ترانسپورتي هلیکوپترې. زیاتره دا تخنیک او وسلې په دویم نړیوال جنگ کې کارېدلې وې.

د محمد داؤد خان د صدارت په دوره کې حربي ښوونځي، حربي پوهنتون ته ارتقاء وکړه او پلی، توپچي، دافع هوا، مخابره، استحکام او لوژستیک پوهنځي پکې رامنځ ته شول.

په ۱۳۳۸ل=۱۹۵۹م. کال کې د شینډند هوايي ډگر د جوړولو کار پیل شو، چې د راکټ، ټانک، زرهدارو ۴ او ۱۵ الواکانې او مهمې او اړینې ودانۍ لکه د تخنیک او الوتکو ورکشاپونه او نورې پکې د نوي تخنیک او پوځي غوښتنو پر بنسټ یو پر بل پسې جوړې شوې.

محمد داؤد خان ډېره هڅه وکړه چې د پخواني سیستم پوځ په نویو معیارونو، تخنیک او وسلو سره سمبال کړي او د جنگي احضاراتو درجه یې وړلوړه کړي. په همدې دوره کې په پوځ کې نوي جز و تاملونه او قطعات رامنځ ته او تعلیم یافته افسران پکې زیات شول. هغه پخپله د

د وطن معماران

پوځ د چارو او څرنگوالي او څومره والي څارنه کوله او د خپل حکومت کلک پام يې دې لور ته رااړولی و.

محمد داؤد خان کورنی سیاست ځوان او لوستي پور ته د پاملرنې پر محور څرخاوه. هغه د سوداگرۍ په برخه کې يې د "پرانيسټو دروازو رهبري شوی سياست" اعلام کړ. هغو پانگوالو او ځمکوالو ته يې په ښه سترگه نه کتل، چې ځانگړي دربارونه يې درلودل او د پانگوالۍ او فيوډاليزم ښودنه يې کوله. د هغه په حکومت کې د فيوډاليزم ستنې تقريباً ولړزېدې.

محمد داؤد خان په داسې حال کې چې پخپله پښتون او له پاچاهي کورنۍ څخه و؛ خو هيڅکله يې خپل قوم او قبيلې ته تر نورو زيات امتياز ورکول روا نه گڼل. هر ډول قبيلوي، سمټي، مذهبي او ژبنی امتياز يې مردود گانه او ويل يې چې د زده کړو درجه، پاک نفسي او وطندوستي تر ټولو لوړ معيارونه دي.

وايي چې د شاهي مشروطه نظام وړانديز هم محمد ظاهر پاچا ته د هغه له خوا شوی و. دغه نوی اساسي قانون د ۱۳۴۳ل. د تلې په ۹مه تصويب شو. په دې نوي اساسي قانون کې افغاني دودونه او د عصر غوښتنې څنگ په څنگ په پام کې نيول شوي وو.

د وطن معماران

په ۱۳۳۳ل = ۱۹۵۴م. کې آريانا هوايي شرکت د پان امریکن، د زيمنس مالونو د خرڅلاو شرکت او فرانکلین مطبعې، د جاپان او لويديځ المان په گډې پانگې په فعاليت پيل وکړ.

د "کرنې د پراختيا بانک" او "پښتنی تجارتي بانک" د هغه د صدارت په دوره کې (۱۳۳۳ل = ۱۹۵۴م) رامنځ ته شول، چې فعالیتونه یې د دولت په کنټرول کې وو. همدارنګه "بانک رهني و تعمیراتی" د افغانستان بانک څخه د پورونو په اخیستو سهامی شرکتونو، سوداګرو او پانګوالو ته د کړېدونو په وېشنه کې خپل مهم رول لوباوه.

د وطن معماران

په کندوز کې د جاپاني پانگې د شرکت په ونډې د چيني جوړولو

فابريکه جوړه شوه.

په همدې دوره کې د

هلمند ناوې پروژه تر کار

لاندي وه او امريکا خپل

پورونه افغانستان ته

وبخښل. په همدې کال د

افغانستان او شوروي اتحاد تر منځ تړون لاسليک شو، چې له هغه سره

شوروي اتحاد د

مرکز د سېلو او قير

فابريکې د جوړولو

کرېډټ ورکولو ته

چمتو شو.

لومړنی پنځه

د مرکز (کابل) سېلو

کلن پلان د (۱۳۳۵-۱۳۴۰=۱۹۵۶-۱۹۶۱م) کلونو لپاره ترتيب شو.

د دې پلان د تطبيق لپاره ټولې (۶،۱۰) ميليارده افغانۍ پانگه اټکل

شوې وه. د لومړني پنځه کلن پلان د بنسټيزو موخو په پلې کېدو کې، د

شوروي اتحاد پر اقتصادي مرستو ډډه لگېده. د دې مرستو حجم د ټولو بهرنيو مرستو په سلو کې ۷۰ ته رسېده، چې د هغو په ترڅ کې د نغلو د برېښنا فابريکه د سل زرو کيلو واټو په ظرفيت، د جنگلک کارخونه، د ننگرهار ناوه او د سالنگ شېرخان بندر لويه لاره جوړه شوه. په لومړني پنځه کلن پلان کې ځانگړې پام زراعت ته اړول شوی و، چې د هېواد تقريباً ۹۰ سلنه وگړي پرې بوخت وو.

خرنگه چې په لومړني پنځه کلن پلان کې لگښت د پلان له مخې تر حقيقي لگښت کم سنجول شوی و او د ځينو پروژو د ترسره کېدو موده هم خوشيښانه په پام کې نيول شوې وه؛ نو د لومړني پلان يو شمېر پروژې دويم پلان ته ولېږدېدې.

په دويم پنځه کلن پلان (۱۳۴۱-۱۳۴۶ل = ۱۹۶۲-۱۹۶۷م) کې د اقتصاد بنسټيزو ساحو لکه: صنايعو، کانونو راويستني، انرژۍ او د ترانسپورت انکشاف ته ځانگړی پام شوی و. د دويم پنځه کلن پلان ټوله پانگونه (۲۵) ميليارده افغانۍ جوړېده. د دې پلان ترسره کېدل هم د بهرنيو اقتصادي او تخنيکي مرستو په تر لاسه کولو پورې تړلي وو، چې ۱۸ ميليارده افغانۍ يا د پلان د ټولې پانگونې په سلو کې ۷۵ يې جوړوله.

د وطن معماران

د دویم
پنځه کلن پلان
تر پای پورې د
کابل، کندهار او
خو نور لوی او
کوچني هوایي
ډگرونه بشپړ
شول. همدارنگه

د کابل-جلال آباد، کابل- کندهار، سپین بولدک- کندهار، کوشک- هرات، کندهار- کابل او کابل- شېرخان بندر سرکونه ورغېدل.

د یادولو وړ ده، چې د محمد داؤد خان د صدارت په پیل کې په ټول افغانستان کې ۱۱ کیلومتره ډمبر سرک موجود و، خو د هغه د استعفا پر مهال ۲۰۰۰ کیلومتره ډمبر او ۱۰۰۰ کیلومتره ډمبر ته چمتو سرک موجود و. همدارنگه د کابل پوهنتون د محصلینو شمېر ۴۰۰ کسه و، چې په څلورو پوهنځیو کې یې زده کړې کولې؛ خو د هغه د استعفا پر مهال د محصلینو شمېر ۴۰۰۰ کسه و او په لسو پوهنځیو کې یې زده کړې کولې.

په دې دوره کې د پلخمري او گرشک پروژو په تولید پیل وکړ. د غوري د سمټو فابریکه په کال کې د ۱۴۰ زره ټنو او د کور جوړولو فابریکه د ۳۵ زره متره مربع په ظرفیت گټې اخیستنې ته وړاندې شوې. د هغه د صدارت پر مهال د افغانیو ارزښت هم د بهرنیو اسعارو پر وړاندې پورته شو، آن چې یو امریکایي ډالر ۳۸ افغانیو ته راکښته شو.

محمد داؤد خان له (۱۳۳۵ - ۱۳۴۲ ل = ۱۹۵۶ - ۱۹۶۳ م) څلور ځله پخواني شوروي اتحاد او یو ځل په ۱۳۳۷ ل = ۱۹۵۸ م. کې امریکا ته سفر وکړ. د ۱۳۳۲ ل = ۱۹۵۳ م. په مارچ کې یې د افغانستان د رسمي استازي په توگه د ستالین د ښخولو په مراسمو کې هم ونډه واخیسته.

محمد داؤد خان د (۱۳۴۱ ل د کب په ۱۱مه = ۱۹۶۳ م) د صدارت له مقامه استعفا وکړه. د محمد داؤد خان د صدارت په لس کلنه دوره کې په رښتینې توگه د پرمختګ نغاره په چټکۍ سره او پرلپسې وډنگېده. همدا لامل و، چې د نوې نړۍ بېلابېلې نخښې راڅرگندې شوې. په همدې دوره کې افغانستان ته د نړیوالو پام راواوښت. د نړۍ له هېوادونو سره په اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او ډیپلوماتیکو ډګرونو کې د اړیکو دایره پراخه شوه او افغانستان له سیاسي گوبنه توب څخه راووت. داسې چې پخپله محمد داؤد خان د خپل صدارت په دوره کې امریکا، ترکیې،

د وطن معماران

چکوسلواکيا، مصر، پولېنډ، شوروي اتحاد، اترېش، برتانيا، ايران، پاکستان، ايتاليا او يوگوسلاويا ته رسمي او دوستانه سفرونه وکړل او د دوه اړخيزو اړيکو په پراختيا کې يې هڅې وکړې. د محمد داؤد خان د حکومت بهرنی سياست په ناپېيلتوب ولاړ و. په کورني سياست کې يې تر سياسي اصلاحاتو، اقتصادي او ټولنيزو ته زياته ترجېح ورکړه.

محمد داؤد خان د گاونډيو هېوادونو او نورې نړۍ د ټکنالوجۍ، اقتصاد او ټولنيزو نويو تحولاتو سره د بلدتيا له امله کړېده؛ نو هڅه يې کوله، چې په يوه بې سارې چټکتيا سره افغانستان د پرمختلليو صنعتي هېوادونو په کتار کې ودروي. له همدې امله يې د هغو کسانو سخت مخالفت کاوه، چې د هغه دې هيلې ته په رسېدو کې يې چل ول، سستي او لټي کوله. سره له دې چې د شهيد محمد داؤد خان د شخصيت په اړه په سياسي سطحه نظريات بېلابېل دي؛ خو له دې ټولو سره سره ارواښاد محمد داؤد خان له هغو مشرانو څخه يو و، چې د ناپېيلو هېوادونو په ليکه کې يې ځانگړې ځای خپل کړی و. هغه کولای شول د ختيځ او لوېديځ په سيالۍ کې افغانستان له گوښه توب څخه د پرمختيا لور ته وخوځوي او د خپلواکو او ناپېيلو هېوادونو په کتار کې يې تثبيت کړي.

د وطن معماران

محمد داؤد خان پاک اخلاقه، جدي، تندخويه، په ټوله معنی نظامي، وطندوست او زیارکنس انسان و، چې تر خپلې مشرۍ لاندې یې د هېواد له چټک پرمختګ سره کلکه مینه درلوده. له کار پرته یې د هیڅ په اړه فکر نه کاوه. هره ورځ یې آن تر ۱۶ ساعتو کار کاوه. د هېواد د اقتصادي پرمختګ او هوساینې پر وړاندې یې نور کارونه هیڅ گڼل. ساعتېرۍ او مزې چرچې یې نه خوښولې، شخصي ژوند یې ډېر ساده او بې سینګاره

و. یوازې په سګرتو روږدی و، چې هغه یې هم په وروستیو کې د ډاکټرانو په سپارښتنه پرېښودل.

شهید محمد داؤد خان
له ځانښودنې او ریا پرته له

خپل هېواد افغانستان او افغان ملت سره د زړه له تله مینه درلوده. د دې ولس د فرهنګي او مدني ژوندانه په لوړولو پورې یې سخت زړه تړلی و. د ملي ګټو پلوی و، د خپل هېواد د پرمختګ او ګټو لپاره یې ژوند کاوه. د سپېڅلې او پاکې اسلامي گروهې څښتن و او له خپل خالق سره یې ټینګه اړیکه درلوده.

افغان ولس هم د هغه په دغې مينې او خلوص پوه شوی؛ نو چې اوسمهال هر چهرته د پخوانيو واکمنو په اړه خبرې اترې کېږي، خلک د محمد داؤد خان نوم ډېر په درنښت يادوي، دعا ورته کوي او په وحشيانه وژل کېدو يې ډېر خواشينی دي.

د محمد داؤد خان د جسد ښخولو ځای تر ۱۳۸۲ل. پورې معلوم نه و؛ د همدې کال په ليندۍ کې د "حامد کرزي" حکومت د ارواښاد محمد داؤد خان د جسد موندلو لپاره يو کمېسيون و گوماره او له اعلان سره سمې يې پلټنې پيل کړې. تر ډېرو پلټنو وروسته هم څه ونه موندل شول. بيا له پکتيا څخه د څلورمې زغره والې لوا پخواني افسر پاچامير د تليفون له لارې وويل، چې ځای يې ما ته معلوم دی؛ خو هغه هم يوازې ساحه په گوته کړه او دقيق ځای ترې هېر و. بيا د "ده سبز" يوه کس چې "مولاگل" نومېده هغه ځای سم وړ په گوته کړ او په دوو قبرونو کې يې ۲۹ مړي وروښودل، چې په يوه کې ۱۳ او په بل کې ۱۹ کسه ښځ وو. وايي، چې د شهيد داؤد خان په جيب کې د الله کلام هماغسې پروت و. جسد يې د ډېرو پرتمينو مراسمو په ترڅ کې د کب په (۲۷مه) د دارالامان لوېديځ ته په هغه غونډۍ باندې خاورو ته وسپارل شو، چې د داؤدخان په نامه ونومول شوه.

ځانگړې کارنامې:

✓ د هېواد په تاريخ کې يې په لومړۍ ځل جمهوري دولت رامنځ ته کړ.

✓ د هېواد زياتره لويې اقتصادي پروژې د ارواښاد محمد داؤد خان د صدارت او يا جمهوري رياست په دورو پورې اړه لري.

✓ د هغه د صدارت او جمهوري رياست په دورو کې پوهنې بې سارې وده وکړه.

✓ د هېواد لوی برېښنا بندونه او لويې لارې زياتره د هغه د صدارت او يا جمهوري رياست په دوره کې جوړ شوي دي.

✓ په کورني او بهرني سياست کې يې داسې نوښتونه رامنځ ته کړل چې په افغانستان کې يې مخينه نه درلوده.

✓ تر ټولو ستره کارنامه يې دا چې له دين او هېواده يې سر څار کړ؛ خو افغاني او اسلامي پت يې وساته.

لوی فکرونه وگرځي، چې لوی انسانان شي، وراړه فکرونه انسان کوچنی کوي.

*** **

ډاکټر محمد يوسف

ډاکټر محمد يوسف د محمد حسن خان زوی پر ۱۲۹۲ل. کال په کابل کې وزېږېد. لومړنۍ زده کړې يې په نجات لېسه کې وکړې. تر دویم نړیوال جنگ دمخه د لوړو زده کړو لپاره المان ته ولېږل شو او د "کوټینګن" پوهنتون په فزیک خانګې کې يې تر ډاکټرۍ پورې خپلې زده کړې بشپړې کړې.

ډاکټر محمد يوسف پر دري او پښتو سربېره په جرمني او انگلېسي ژبو ښه پوهېده؛ خو له فرانسوي او عربي ژبو څخه يې هم ګټه اخيستلای شوه. هېواد ته تر راستنېدو وروسته د کابل پوهنتون په ساينس پوهنځي کې د استاد په توګه مقرر شو. په ۱۳۲۲ل. کې د ساينس پوهنځي مرستيال شو؛ خو د مرستيالۍ تر څنګ يې تدريس هم کاوه.

د وطن معماران

په ۱۳۲۶ل. کې د پوهنې وزارت د مسلکي تدریساتو رئیس مقرر شو. په ۱۳۲۸ل. کې د پوهنې وزارت تدریسي معین مقرر شو. په ۱۳۳۱ل. کې په اروپا کې د افغانستان د کولتوري او عرفاني برخې رئیس مقرر شو.

په ۱۳۳۲ل. کې د محمد داؤد خان په صدارت کې د کانونو او صنایعو وزارت د کفیل په توگه مقرر شو. په ۱۳۳۴ل. کې د کانونو او صنایعو وزیر مقرر شو.

په ۱۳۴۱ل. په کب کې د محمد ظاهر پاچا له خوا د افغانستان د صدراعظم په توگه وگومارل شو او خپله کابینه یې په دې ډول اعلان کړه:

محمد یوسف صدراعظم.

عبدالله ملکيار د صدارت لومړی مرستیال او د مالیې وزیر.
ډاکټر علي احمد پوپل د صدارت دویم مرستیال او د پوهنې وزیر.
نوراحمد اعتمادي د بهرنیو چارو وزیر.
ډگر جنرال خان محمد د ملي دفاع وزیر.
ډاکټر عبدالقيوم د کورنیو چارو وزیر.
شمس الدین مجروح د عدلیې وزیر.

د وطن معماران

ډاکټر سلطان احمد پوپل د کانو او صنايعو وزير.

عبدالحي عزيز د پلان وزير.

انجينر محمد حسين مسا د مخابراتو وزير.

ډاکټر عبدالرحيم د عامې روغتيا وزير.

بريد جنرال محمد عظيم د فوايد عامې وزير.

محمد ناصر کشاورز د کرنې وزير.

محمد سرور عمر د سوداګرۍ وزير.

سيد قاسم رښتيا د مشرانو جرګې او مطبوعاتو مستقل رئيس.

گل پاچا الفت د قبايلو مستقل رئيس.

ډاکټر محمد عثمان انوري د کابل پوهنتون رئيس.

سلطان محمود غازي ملکي هوايي رئيس.

ډاکټر محمد يوسف د محمد داؤد خان د حکومت تر ټولو لايق

غړی او بانرژي کس و. د صدراعظم په توګه د مقررېدو پر مهال ۴۹ کلن

و او د (۱۳۴۲ل = مارچ په ۱۳ مه ۱۹۶۳م) يې تر محمد داؤد خان وروسته د

حکومت واګې په لاس کې واخيستې. پاچا محمد ظاهر خان او

محمد داؤد خان دواړو هغه د راتلونکي صدراعظم په توګه غوره کړي و؛

د وطن معماران

خو وروسته بیا پېښو او حالاتو محمد داؤد خان او هغه یو د بل پر ضد کړل.

د ډاکټر یوسف د حکومت ډېره پاملرنه د هېواد سیاسي او ټولنیزو اصلاحاتو ته وه، هغه له پاکستان سره د پښتونستان د مسألې معقول او سوله ییز حل غوښت، ځکه خو د پاکستان پر ضد د رسنیو له لارې هیڅ نه ویل کېدل او د هغه پر وړاندې یې نرمښت ښوده.

ډاکټر یوسف د یوه داسې حکومت مشر شو، چې تر ټولو مهمه دنده یې د نوي اساسي قانون تصویب و. د ډاکټر محمد یوسف د حکومت تر تشکیل یوازې دوه اونۍ وروسته د دې قانون د مسودې لپاره اوه کسيز کمېسیون مقرر شو. دا اوه کسيز کمېسیون "د اساسي قانون د مطالعې کمیټه" نومېده. سید شمس الدین مجروح د عدليې وزیر یې رئیس، د مطبوعاتو مستقل رئیس سید قاسم رښتیا یې مرستیال او میر نجم الدین انصاري، ډاکټر عبدالصمد حامد، پوهنوال حمیدالله آدینه، محمد صدیق فرهنگ او محمد موسی شفیق یې غړي وو.

څرنگه چې رئیس او مرستیال دمخه مقرر شوي وو؛ نو په لومړۍ غونډه کې محمد موسی شفیق د رایو په اتفاق د منشي په توګه وټاکل شو. د (۱۹۶۴م. کال په اکتوبر = ۱۳۴۳ل) کې د دې قانون تر انفاذ

د وطن معماران

وروسته ډاکټر محمد يوسف يو حل بيا د انتقالي حکومت مشر مقرر شو. دې حکومت دنده درلوده، چې د ټاکنو، د دولت د اساسي تشکيلاتو او د مطبوعاتو او قضايه قوې د تشکيلاتو او صلاحيتونو، گوندونو او شورا گانو اړوند قوانين تسويد کړي.

همدارنگه انتقالي حکومت دنده درلوده، چې د قوانينو د پلي کېدو لپاره د لارو هوارولو په لازمو تدابيرو هم غور وکړي.

د اساسي قانون د مسودې د ټولو چمتووالو او امنيتي تدابيرو تر بشپړېدو وروسته د (۱۳۴۳ ل. کال د تلې په لومړۍ نېټه = سېپتمبر ۲۳ مه ۱۹۶۴) د اساسي قانون لويه جرگه د ارگ د سلامخاني په تالار کې جوړه شوه. په پای کې دا قانون د (۱۳۴۳ ل. د تلې په اوومه = اکتوبر ۱۷ مه ۱۹۶۴) د جرگې د غړيو له خوا تصويب شو.

که څه هم په پيل کې د ډاکټر محمد يوسف په حکومت کې د محمد داؤد نږدې ملگري پر مهمو دندو گومارل شوي وو، چې دا پخپله د محمد داؤد او ډاکټر يوسف د ښو او نږدې اړيکو استازولي کوي؛ خو وروسته حالاتو تغيير وکړ او د محمد داؤد خان ملگري ورو ورو په بل پسې له ميدانه ووتل.

د وطن معماران

د افغانستان د سياسي رژيمونو په تاريخ کې د ډيموکراسۍ د لسيزې لومړۍ خبره ډاکټر محمد يوسف دی، چې د هغه په حکومت کې شاهي مشروطه نظام ته لاره هواره شوه. داسې نظام چې پر پارلماني ډيموکراسۍ ولاړ وي، پارلمان موجود وي، گوندونه، رسنۍ او مطبوعات آزاد وي.

د ډاکټر يوسف په صدارت کې له پاکستان سره خپر شوي اړيکي په نسبي ډول بېرته ښه شول. د پاکستان ولسمشر محمدايوب خان او د بهرنيو چارو وزير يې ذوالفقار علي بوټو د خپلو مسافرتونو پر لاره په کابل کې لېر تم شول.

همدا رنگه له چين سره د افغانستان اړيکي هم پراخ شول او په ۱۳۴۳ل = ۱۹۶۴م. کې د دواړو هېوادو بريدپوله په نڅښه شوه. چين چمتو شو، چې د افغانستان د پرمختيا په پروگرامونو کې ونډه واخلي. له همدې امله يې افغانستان ته د ۲۵ کالو په بې ربحې قسطنونو ۴۰ ميليونه ډالره پور ورکړ. همدا رنگه يې په بگراميو کې د نساجي فابريکه جوړه کړه. د دې فابريکې کار د ۱۳۴۶ل. په تله کې پيل او د ۱۳۴۸ل. په وږي کې پای ته ورسېد او په ازماينښتي توليد يې پيل وکړ.

له همدې مدرکه په راوړوسه کلونو کې د پروان د خړوبولو او د درونټې د کب روزنې پروژې تکميل شوې او د کندهار دوه سوه بستريز روغتون د چين هېواد په تخنيکي او مالي مرسته جوړ شو.

د ډاکټر محمد يوسف په صدارت کې د نړيوالو سياستونو انډول ته پاملرنه وشوه او له ختيځ او لوېديځ سره د اړيکو توازن رامنځ ته شو. له همدې امله محمد ظاهر پاچا د ۱۹۶۳م په اگست=۱۳۴۲ل. کې المان، د ۱۹۶۴م. په اکتوبر=۱۳۴۳ل. کې چين او د ۱۹۶۵م. په مۍ=۱۳۴۴ل. کې فرانسې ته سفرونه وکړل؛ خو تر ټولو مهم سفر يې د ۱۹۶۳م. په سپټمبر=۱۳۴۲ل. کې د امريکا متحده ايالتونو ته و؛ ځکه د پاچاهۍ له پيله يې ۳۰ کاله تېرېده؛ خو امريکا ته يې سفر نه و کړی.

په ۱۳۴۴ل=۱۹۶۵م. کال کې پخواني شوروي اتحاد هم د خپل پور لومړی قسط پنځه کاله وځنډاوه، يوه اندازه غوړي يې مرسته وکړه او د پوليتخنيک ودانې هم په ۱۳۴۶ل. کې بشپړه شوه.

په دې دوره کې امريکا هم افغانستان ته يوه اندازه غنم او غوړي ورکړل.

له هند سره هم د افغانستان سوداگريز اړيکې پراخ شول. هند هم د يو شمېر کوچنيو پروژو په بشپړولو کې مرسته وکړه، لکه په کابل کې د

د وطن معماران

اندراگاندي روغتون جوړول، د باميانو د بوتانو ترميمول او د غوربند د برېښنا بند جوړول.

جاپان ته د افغانستان د صادراتو لاره هوارول، د جاپان په توکيو کې د سوداگريز بانک نماينده گي پرانيستل او جاپان اوږدمهاله پوړونو ورکولو ته چمتوکېدل، د دې حکومت يوه بريا وه.

له المان سره سوداگريز اړيکي نور هم پياوړي کېدل، د سېلوگانو او نفتي توکيو د زېرمو د ټانکو او د ماهيپر د برېښنا فابريکې د تورينونو بدلولو لپاره اتيا ۸۰ ميليونه مارکه ورکول، د دې حکومت يوه بله بريا وه.

ارواښاد ډاکټر يوسف د صدارت پر مهال غوښتل چې له ولسونو سره نږدې اړيکي ولري؛ په ۱۳۴۴ل. کې يې د بغلان، کندوز او تخار ولايتونو دوره وکړه، له ولسونو او ان له بزگرانو سره يې په کروندو کې وليدل. هغه ولسونو ته ويل: حکومت د ولس خدمتگار دی، نه د ولسونو بادار! زه له تاسو څخه يو کس يم او ستاسو په درد پوهېدلای شم.

ورپسې يې په نورو وختونو کې کندهار، هلمند، ننگرهار او ځينو نورو ولايتونو ته سفرونه وکړل او په ټولو ولايتونو کې يې همدغه ډول ويناوې کولې. موخه يې دا وه چې د ولس او د حکومت د رئيس ترمنځ نېغ په نېغه اړيکي موجود وي.

په ۱۳۴۳ل=۱۹۶۴م. کې يې په قاهره کې د ناپېيلو هېوادونو په سرمشريزه

کې گډون وکړ. په ۱۳۴۴ل=۱۹۶۵م. کې يې مسکو ته سفر

وکړ او د همدې کال په فبرورۍ کې يې هند ته سفر وکړ. ډاکټر يوسف تر

صدارت دمخه له خلکو سره ډېر اړيکي نه ساتل؛ نو د اساسي قانون تر

تصويب وروسته کمېسيون د شخصي غوښتنو او فکري اختلافاتو له امله

امله تس و نس او صدراعظم يوازې پاتې شو، چې په يوازې ځان ورته د

دومره دروند پټې پورته کول ستونزمن څه چې ناشونی کار و.

د ۱۳۴۴ل=۱۹۶۵م. په اکتوبر کې پاچا يو ځل بيا ډاکټر يوسف د

صدارت مقام ته ونوماوه. د نوي اساسي قانون پر بنسټ يې بايد د باور

رايه اخيستي وای؛ خو د هغه د رايې اخيستو پر مهال د ۱۳۴۴ل. کال د

لړم په ۲۳مه د لاريون کوونکو او امنيتي ځواکونو ترمنځ سخت اخ و ډب

رامنځ ته شو. لاريون کوونکو غوښتل چې د رای اخيستو غونډه دې

علني جوړه او هغوی ته دې پکې د گډون اجازه ورکړی شي. په دې اخ و

ډب کې درې کسه مړه او ځينې نور بنديان شول؛ چې په دې ډول د هېواد

سياسي فضا کړکېچنه شوه او په پايله کې ډاکټر محمد يوسف د

۱۳۴۴ل=۱۹۶۵م. کال د اکتوبر په ۲۹مه استعفا ورکړه.

د وطن معماران

تر استعفا وروسته په بن کې د افغانستان سفير مقرر شو، چې له (۱۳۴۵-۱۳۵۲ل=۱۹۶۶-۱۹۷۳م) پورې په دې دندې پاتې و. د غوايي تر کودتا وروسته يې په المان کې پناه واخيسته.

ډاکټر يوسف د ۱۹۹۸ م. کال د جنوري په ۲۳مه نېټه په جرمني کې

ومړ.

له بني لوري ډاکټر محمد يوسف، ... او ډاکټر علي احمد پوپل

فکر د پوهې دروازۀ ده، کټ غواړئ د پوهې ښار ته ننوځئ، د
فکر دروازو ته کولپونئ مۀ اچوئ.

*** **

ځانگړې کارنامې:

- ✓ تر اوږد زماني واټن وروسته له پاچاهي کورنۍ پرته صدراعظم و.
- ✓ د شاهي مشروطه نظام لپاره د لارې په هوارولو کې يې فعاله ونډه واخيسته.
- ✓ د ده حکومت د درې گونو قواو تفکيک رامنځ ته کړ.
- ✓ په لومړي ځل د ټاکنو له لارې ولس خپل استازي وټاکل.
- ✓ د نړيوالو سياستونو انډول ته پاملرنه وشوه او له ختيځ او لوېديځ سره د اړيکو توازن رامنځ ته شو.

کله گومان کوي، چې عزت پېښتو کې دی، نو خطا شوي یاست،
ډېر شتمن شتم چې یو مثال عزت هم نلري او ډېر بې شتم شتم
چې د عزت او وقار شملې يې هسکې دي، عزت د خالق هغه
ورد کړه ده، چې پېښتو او دولت پورې تړاو لري.

*** *** ***

*** *** ***

ډاکټر عبدالظاهر

ډاکټر عبدالظاهر د میرزا عبدالقادر ابراهيم خېل زوی په ۱۲۸۹ل. د لغمان د مرکز په ده بغلک کې زېږېدلی دی. میرزا عبدالقادر دوه دورې د افغانستان د ولسي جرگې غړی و.

ډاکټر عبدالظاهر لومړنۍ او منځنۍ زده کړې د کابل د علي آباد په طبي ښوونځي کې کړې دي. منځنۍ زده کړې يې د بکلوريا تر درجې پورې په ۱۳۱۰ل. کې پای ته رسولي دي. په ۱۳۱۴ل. کې يې د "کولمبيا" له پوهنتون څخه په ټولنيزو علومو کې لسانس تر لاسه کړی دی. په ۱۳۱۸ل. کې يې له همدې پوهنتون څخه د ډاکټرۍ او په ۱۳۲۱ل. کې يې ترې د داخله ناروغيو په برخه کې د تخصص ډیپلومونه تر لاسه کړي دي.

هېواد ته تر راستنېدو وروسته يې له ۱۳۲۲- د ۱۳۲۹ل. تر لړم پورې په روغتونونو کې د سرطبيب په توگه کار وکړ.

له ۱۳۲۹-۱۳۳۳ ل. پورې د عامې روغتیا وزارت معین و.

له ۱۳۳۳-۱۳۳۴ ل. پورې یې په "بالتیمور" کې د امریکا د متحده

ایالتونو په (جانزهاپکینز پوهنتون Johns Hopkins University) کې د ادارې

او احصایې په برخه کې یو ځل بیا زده کړې وکړې او ډیپلوم یې تر لاسه

کړ.

په ۱۳۳۴ ل. کې د روغتیا وزارت کفیل و.

په ۱۳۳۶ ل. کې په کراچۍ کې د افغانستان لوی سفیر وټاکل شو او د

دې تر څنګ یې په کولمبیا کې د پاچا د مختار وزیر په توګه هم دنده

ترسره کوله.

په ۱۳۴۰ ل. کې یې د لوی سفارت له دندې استعفا وکړه او په

همدغه کال د لغمان د خلکو له خوا د ملي شورا په یوولسمه دوره کې د

وکیل په توګه او د وکیلانو له خوا د ملي شورا د رئیس په توګه هم وټاکل

شو.

په ۱۳۴۳ ل. کې د نوي اساسي قانون د تصویب لپاره د لویې جرګې د

نایب په توګه وټاکل شو.

په ۱۳۴۳ ل. کې د ډاکټر محمد یوسف په کابینه کې د صدارت

مرستیال او د عامې روغتیا وزیر وټاکل شو.

د ۱۳۴۴ل. کال په اوړي کې يې د صدارت له مرستيالۍ او د عامې روغتيا له وزارت څخه استعفا وکړه او د لغمان ولايت له مرکز د ولسي جرگې وکالت ته نوماند شو. د وکیل په توگه تر ټاکل کېدو وروسته د ولسي جرگې د دولسمې دورې د رئيس په توگه وټاکل شو او د دغې دورې تر پای پورې په همدغه دنده پاتې و.

په ۱۳۴۸ل. کې په روم کې د افغانستان د لوی سفير په توگه وټاکل شو او د ۱۳۵۰ل. کال د غبرگولي تر ۱۳مې نېټې پورې يې دغه دنده ترسره کړه.

ډاکټر عبدالظاهر په هېواد او بهر کې تر بېلابېلو دندو وروسته هغه مهال، چې نوراحمد اعتمادي استعفا ورکړه (د ۱۳۵۰ل. د غوايي پر ۲۶مه = د ۱۹۷۱م جون ۸مه) د محمد ظاهر پاچا له خوا د کابينې پر جوړولو وگومارل شو. تر ټاکلو پړاوونو او مقرراتو بشپړولو وروسته يې ولسي جرگې ته خپله کړنلاره په پښتو او دري ژبو ولوسته او د نوي صدراعظم په توگه يې د اعتماد رايه تر لاسه کړه.

د ډاکټر عبدالظاهر په کابينه کې لانديني کسان شامل وو:

ډاکټر عبدالظاهر صدراعظم.

ډاکټر عبدالصمد حامد د صدارت لومړی مرستيال.

ستر جنرال خان محمد د دفاع وزير.
محمد موسى شفيق د بهرنيو چارو وزير.
امان الله منصوري د كورنيو چارو وزير.
پوهنوال محمد انور ارغنديوال د عدليې وزير.
ډاكټر غلام حيدر داور د ماليې وزير.
حميدالله عنايت سراج د پوهنې وزير.
پوهنوال محمد عارف غوثي د سوداگرۍ وزير.
خوازك زلمی د فوايد عامې وزير.
محمد ابراهيم عباسي د اطلاعاتو او كولتور وزير.
انجينر نصرت الله ملكيار د مخابراتو وزير.
پوهاند ډاكټر ابراهيم مجيد سراج د عامې روغتيا وزير.
انجينر محمد يعقوب لعلی د كانونو او صنايعو وزير.
عبدالحكيم د زراعت وزير.
پوهاند عبدالواحد سرايي د پلان وزير.
مېرمن شفيقه ضيايي مشاوريه وزيره.
ډاكټر عبدالوكيل مشاور وزير.

د ډاکټر عبدالظاهر د صدارت په څوارلس میاشتني دوره کې (۱۳۵۰ د غبرگولي ۱۸ مه - ۱۳۵۱ ل. د ليندۍ ۱۴ = جون ۸ مه ۱۹۷۱ م -

سپتمبر ۱۴ مه ۱۹۷۲ م) افغانستان، په ځانگړي ډول د هېواد شمالي او سوېلي سیمې له سختې وچکالۍ او قحطۍ سره مخامخ شوې. وايي صدراعظم وکیلانو ته خوراکي مواد برابر کړل، چې ولسونو ته یې ورسوي؛ خو هغوی په لوړ قیمت وپلورل او خلکو ته یې ونه رسول.

د ده په دوره کې یوه بله ستونزه دا وه، چې د پوهنتون استادانو او محصلینو له حکومت څخه د نویو قوانینو د انفاذ غوښتنه کوله، چې دا ستونزه د صدراعظم اعتمادي له دوره عبدالظاهر ته راپاتې وه.

همدا رنگه ویل کېږي، چې د ده حکومت په اوسنۍ اصطلاح عبوري حکومت ته ورته و، ځکه ډېر صلاحیتونه د صدارت د مرستیال ډاکټر عبدالصمد "حامد" او د بهرنیو چارو د وزیر محمد موسی "شفیق" په لاس کې وو.

په ۱۳۳۱، ۱۳۳۳ او ۱۳۳۴ ل. کلونو کې یې د ژنیو او مکسیکو په غونډو کې د افغان پلاوي د رئیس په توگه گډون کړی دی. په ۱۳۳۵ ل. کې د افغاني روغتيايي پلاوي د رئیس په توگه پخواني شوروي اتحاد ته سفر کړی دی.

په ۱۳۴۰، ۱۳۴۲ او ۱۳۴۳ ل. کلونو کې د افغانستان د پارلماني پلاوي د رئیس په توګه پخواني شوروي اتحاد، د امریکا متحدو ایالتونو، بلغاریا، یوګوسلاویا او هند ته رسمي سفرونه کړي دي.

په ۱۳۳۶ ل. کې د محمد ظاهر خان له لوري "د سردار عالي نښان" ورکړی شوی دی.

ډاکټر عبدالظاهر یو مؤدب، خوش طبیعت او حاضر جوابه شخص و. وایي هغه مهال چې د ولسی جرګی رئیس و، صدارعظم ډاکټر یوسف له خپلې کابینې سره د شورا عمومي غونډې ته ورغی. په غونډه کې د پلخمرې وکیل عبدالرشید خان چې د مارشال شاه ولي خان نږدې دوست و، د محمد داؤد خان د حکومت پر وزیرانو زیاتې نیوکې وکړې او غونډه کړکېچنه شوه. د شورا رئیس ډاکټر عبدالظاهر د شلو دقیقو لپاره تفریح ورکړه. د تفریح پر مهال د حاضرې کابینې یوه وزیر چې جنرال و، ډاکټر عبدالظاهر ته وویل:

((ډاکټر صاحب! ستاسې شورا ډېره بې نظمه ده))

هغه چې ظریف او حاضر جوابه شخص و، په جواب کې یې ورته

وویل:

((بلی جنرال صاحب! په رښتیا چې هیڅ عسکري قشله داسې بې
نظمه نه وي))

ډاکټر عبدالظاهر سیاستمدار او له بدو بېزاره انسان و؛ خو د هغه
مهال پېښو دومره گنگس کړې و، چې د خپلې دورې په وروستیو کې یې
د لېونو غوندې خبرې کولې. کله چې یې خپله استعفا پاچا ته وړاندې
کړه، هغه سمدواړه ونه منله. یو ځل بیا یې د دسمبر په میاشت کې خپله
استعفا وړاندې کړه او پاچا ومنله. تر دې وروسته د خپلو اعصابو د
ارامولو لپاره بهر ته لاړ.

کُمو د خان د مدحې او ستاینې الفاظ لږ خولې وروتل، پوه شئ
چې د حماقت او لېونتوب پم ناروغۍ اخته یاست، خان هېر کړئ
او د نورو د ښو او صافو د خپلو لو پم هڅه کې شئ.

*** *** ***
*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

- ✓ مؤدب او حلیم شخص و، په بهر کې یې د افغانستان ښه استازولي کړې ده.
- ✓ د پرمختللي اساسي قانون په تدوین او تصویب کې یې ښه ونډه درلودلې ده.
- ✓ د چوکۍ او مقام پلوي شخص نه و، ځکه خو یې حالاتو ته په کتلو د صدارت له څوکۍ هم استعفا ورکړه.

که تاسې د عقیدې لږ مخې د انسانیت د ښتیني خدمت ته ملا ورتړئ او د حق غږ پورته کړئ، نو ستر خالق به مو د مکې د څو کمزورو پټو خبر د اسونو پټو پښو کې د قیصر او کسرامانی دل کړي او که لږ عقیدې سره تړاونه لرئ او دا کار مو وکړ، نو د مهاتما گاندي پټو خبر به مو میلیونونه انسانان پر اوږو گرځولو ته تیار شي.

*** *** ***

محمد موسی شفیق

محمد موسی شفیق د محمد ابراهیم کاموي زوی، د عبدالحمید اخندزاده لمسی له آره د ننگرهار ولایت د کامې ولسوالۍ د زرشوی اوسېدونکی دی؛ خو هغه مهال چې پلار یې په کابل کې دنده درلوده، د ۱۳۰۸ ل. د جوزا پر پنځمه د کابل په شهرآرا کې زېږېدلی دی.

د شفیق په تربیه کې لومړی د هغه د پلار مثبتو افکارو پر هغه تاثیر کړی دی. تر هغه وروسته د پښتو ځینو نوميالیو ادیبانو د هغه په تربیه کې برخه اخیستې ده. په دارالعلوم کې د هغه په فکر باندې د مولوي غلام نبي کاموي اثر د ځانگړې یادونې وړ دی. همدارنگه یې په مصر کې ښاغلي داوي هم مستقیمه روزنه کړې ده.

رسمي زده کړې يې لومړۍ د کامې او کابل په مکتبونو کې سرته رسولې دي او بيا د پلار په خوښه د ننگرهار په نجم المدارس کې شامل شوی دی. د بکلوريا معادل بريليک يې د کابل له عربي دارالعلوم څخه تر لاسه کړی دی. بيا د څه وخت لپاره په شاهي دارالتحریر کې په دنده گومارل شوی او وروسته د پوهنې وزارت له خوا د نورو زده کړو لپاره مصر ته لېږل شوی دی. د لسانس بريليک او هم يې په عدلي چارو کې د ماسترۍ بريليک له مصر څخه تر لاسه کړي دي.

تر لسانس او ماسترۍ وروسته د نورو لوړو او ښو زده کړو لپاره امريکا ته لاړ او له (هارورډ Harvard) پوهنتون څخه يې په مقاييسوي حقوقو کې د ماسترۍ ډيپلوم واخيست.

له امريکا څخه هېواد ته تر راستنېدو وروسته د عدليې وزارت د قوانينو د ادارې لوی مدير وټاکل شو. د دې دندې تر څنگ يې په کابل پوهنتون کې د حقوقو او سياسي علومو په پوهنځي کې د ځانگړو نړيوالو او مقاييسوي حقوقو په تدريس هم پيل وکړ.

په قاهره، بېروت، خرطوم او اگرا کې يې د پاچا د سفیر په توگه دندې ترسره کړې دي.

د ډاکټر عبدالظاهر په کابینه کې د بهرنیو چارو وزیر و، خو د وزارت د دندې تر څنګ یې په کابل پوهنتون کې تدریس ته هم دوام ورکړ. په ۱۳۴۴ل. کې یې د "بین الدول خصوصي حقوق" تر سرلیک لاندې درسي کتاب ولیکه.

شفیق په ۱۳۳۸ل. د ادبیاتو پوهنځي د "ورمه" مجلې کتونکي غړی او قلمي همکار او په ۱۳۴۱ل. کې د حقوقو پوهنځي د "حقوق" مجلې د کتنپلاوي غړی او قلمي همکار و. د عدليې وزارت د قوانینو د لوی مدیریت په وخت یې زیاتره لیکنې د قانوني او حقوقي مسایلو په ډګر کې کړي دي، چې په "نیاو" مجله او نورو خپرونو کې چاپ شوي او د نړیوالو حقوقي پرمختیاو او د هغو د مقایسوي اړخونو څرګندونه، څېړنه او ځیرنه پکې شوې ده.

ارواښاد شفیق په دې توګه په هېواد کې د قانون جوړونې معاصر بهیر ته د موادو، مندرجاتو او لارو چارو مخه پرانیستې ده.

شفیق د عدليې وزارت د قوانینو د عمومي مدیر په توګه د ماموریت په پیلولو سره د هېواد د قانون جوړونې په بهیر کې لوړ مقام خپل او د تقنین د رئیس په توګه یې دغه بهیر د وخت او عصر له نویو غوښتنو او مېتودونو سره برابر کړ.

شفیق د قوي استدلال او منطق څښتن او تر څنگ يې مؤدب شخص هم و، په دې اړه مير محمدامين فرهنگ وايي:

يوه بله ډېره مهمه مباحثه د قضا د مسألې په اړه وشوه او دلته ډېره په زړه پورې ده، هغه دا چې د پلار او زوی يعنې د ارواښاد محمد موسی شفیق او د هغه د پلار مولوي محمدابراهيم کاموي تر منځ ډېر سخته مباحثه وشوه. شفیق وکړی شول د پلرني درناوي په ساتلو سره، خپل پلار ته قناعت ورکړي چې ضرور نه ده، سل په سلو کې دې په هر قانون کې وويل شي چې له حنفي شريعت سره سم، بلکې همدا چې په اساسي قانون کې ويل شوي چې په افغانستان کې هيڅ قانون د حنفي شريعت پر خلاف نه شي رامنځ ته کېدای، همدا پوره ده او په هره ماده کې يې موږ بايد يادونه ونه کړو. په داسې حال کې چې مولوي کاموي ويل دا بايد په هره ماده کې راشي. دا د همدې لويې جرگې يو ډېر په زړه پورې بحث و.

هغه په يونان کې د حقوقپوهانو په نړيوال کنفرانس او په لاهور کې د مستشرقينو په کنفرانس کې په برخې اخيستو سره په نړيوال حقوقي غورځنگ کې د خپل هېواد استازيتوب وکړ. د ذروي وسلو نه لرونکو

د وطن معماران

هېوادونو کنفرانس د مشرتابه پر مهال يې په علمي ډگر کې د خپل هېواد شمله لوړه کړه.

د اساسي قانون تر انفاذ وروسته يې د بهرنيو چارو په وزارت کې د مشاور په توگه خپل سياسي فهم، بصيرت او وړتيا څرگنده کړه او په نړيواله کچه يې ځان ته د سياسي او ډيپلوماتيکو کړيو پام راوگرځاوه. شفيق په "جارجتون" کې د ناپيلو هېوادونو د بهرنيو چارو د وزيرانو په کنفرانس کې د افغاني پلاوي د مشر په توگه پخپله وينا کې د ناپيلتوب غورځنگ د لوري په څرگندولو سره د ټولو پام ځانته راوگرځاوه. په جده کې د اسلامي هېوادونو د بهرنيو چارو د وزيرانو په غونډه کې يې اسلامي نړۍ ته د ورپېښو رېږو او گواښونو په اړه په زړه پورې وينا وکړه.

شفيق د ملگرو ملتونو د عمومي ټولنې د اوه ويشتمې غونډې مشري پر غاړه درلوده او د درېيمې نړۍ هېوادونو د حقوقو په ننگه يې انقلابي وينا وکړه.

شفيق د ۱۳۵۱ ل. کال د ليندۍ په ۱۶ = ۱۹۷۲ م. د دسمبر ۷ مه د ډاکټر عبدالظاهر تر استعفا وروسته د کابل راډيو له لارې د صدراعظم په توگه اعلان شو او خپله کابينه يې په دې ډول اعلان کړه:

محمد موسی شفیق صدراعظم.

ستر جنرال خان محمد د دفاع وزیر.

نعمت الله پژواک د کورنیو چارو وزیر.

نصرت الله ملکیار د مخابراتو وزیر.

محمد خان جلالر د فواید عامې وزیر.

غلام دستگیر عزیزی د کانونو او صنایعو وزیر.

عبدالواحد سرابی د پلان وزیر.

صباح الدین کشککي د اطلاعاتو او کولتور وزیر.

ډاکټر عبدالوکیل د زراعت وزیر.

محمد یاسین عظیم د پوهنې وزیر.

موسی شفیق تر بل هر صدراعظم له ملي شورا سره ښه اړیکې درلودل، ان د شورا په ماڼۍ کې یې ځان ته دفتر جوړ او د پارلماني چارو وزیر یې هم مقرر کړی و؛ خو موده یې لنډه وه، اوه میاشتې او لس ورځې یې دوام وکړ.

فاطمې "گېلاني" چې د دې دورې پېښې څارلې او له پاچا سره یې د شفیق او د هغه د حکومت په اړه خبرې کړي دي، په دې اړه وايي:

د وطن معماران

((ما له ظاهر شاه څخه پوښتنه وکړه، چې د شفيق توپير له نورو
 صدراعظمانو سره څه و؟ ويې ويل: داسې کسان وو لکه داؤدخان چې
 زياتره به يې سړي ته سرته رسېدلی کار وربښوده، يا تر هغه وروسته داسې
 کسان وو، چې هېڅ نه راتلل او هېڅ وړاندیز يې نه درلود. بايد هغو ته
 ويل شوي وای چې څه لار شه دا او يا هغه کار وکړه. يعنې د
 صدراعظمۍ دنده ورته بايد ويل شوې وای. د دې لپاره چې د هماغه
 حرکت اجازه يې اخيستې وي، شفيق لومړنی صدراعظم و، چې را دمخه
 کېده، نظريه يې درلوده، نظريه يې مطرح کوله او بحث يې پرې کاوه.
 يعنې د يوه پاچا او صدراعظم تر منځ د لومړي ځل لپاره يوه همکاري
 رامنځ ته شوه)).

د موسی
 شفيق د حکومت
 سياست په داخل
 کې د نظم راوستلو
 او په بهر کې د
 شوروي او لوېديځ
 د اړيکو انډول

د وطن معماران

ساتلو ته متوجه و. د دې کار لپاره يې خپل پام د ايران او عربي هېوادونو د مرستو راجلبولو ته واړاوه.

محمد موسی شفيق له ايران سره د هلمند سيند د اوبو د وېش پر سر اختلاف ليرې کړ. په دې اړه يې په ۱۹۷۲م. کې د هلمند د اوبو د وېش په اړه د ايران له لومړي وزير امير عباس "هويدا" سره تړون لاسليک کړ. دا د شفيق د حکومت لپاره يو لوی بری و.

نباغلي شفيق د تېرې وچکالۍ د مصيبت يوه معقوله چاره ولټوله، د زراعت وزير عبدالوکيل خان يې وگوماره، چې يو منظم پلان جوړ کړي. عبدالوکيل خان چې د پخو تجربو خاوند و، پلان يې په لږ وخت کې ښه نتېجه ورکړه او د نورو اقتصادي فعاليتونو لپاره يې نړيوال بانک په دې قانع کړ، چې د افغانستان په شمال او شمال لوېديځ کې منظم خرڅايونه جوړ کړي، چې له دې مدرکه شاوخوا سل ميليونه ډالره د افغانانو جيونو ته ولوېدل.

همدا رنگه يې د افغانستان سبزيجاتو ته په بهر کې مارکېټ پيدا کړ. شفيق په خپلو چارو کې تر ډېره بريده بريالی و. له ايران سره يې د هلمند د اوبو مسأله په ډېر حساس پړاو کې پای ته ورسوله، غوښتل يې چې له پاکستان سره د پښتونستان مسأله هم ختمه کړي، خو دا وخت يې ونه

د وطن معماران

موند. که څه هم د هلمند سیند په اړه له ایران سره د تړون لاسلیک کولو له امله پر موسی شفیق ډېرې نیوکې دي؛ خو شفیق په نړیوالو سیاستونو او په ځانګړي ډول د سیمې پر ستونزو او سیاستونو پوه او ډېر ځیرک انسان و؛ نو ځکه خويې دغه لاندې په یوه داسې مناسب وخت کې پای ته ورسوله، چې افغانستان ته یې تر تاوانه ګټه ډېره وه. په دې اړه ښاغلی ولسمل وایي:

((شفیق صاحب راته په ځواب کې وویل: هو! د افغان د مصادري یو علت د هلمند اوبه دي، هغه څه چې زه وینم تاسو یې نه وینئ او ملت به یو وخت پوه شي، چې موږ له ایران سره د هلمند د اوبو لاندې ولې ختمه کړه؟ شفیق صاحب نور هم وضاحت وکړ او زیاته یې کړه: اسلام او وطن دواړه له خطر سره مخامخ دي، موږ غواړو چې ورو ورو د روسیې له جنجاله افغان ملت خلاص کړو))

د هلمند د اوبو پر سر له ایران سره د شخړې تر څنګ هغه مهال له پاکستان سره د پښتونستان مسأله هم په ډېر ستونزمن پړاو کې وه؛ نو د ډانګ او پرانګ تر منځ د خپل ملت ګټه سنجول هم خورا مهم کار و. د هغه بهرنی سیاست ډېر مدبرانه او ژور و. د هغه د بريالي بهرني سياست يوه ښه بېلګه دا ده چې ایران پخوا هیڅکله د پښتونستان له مسألې سره

د وطن معماران

کومه لېوالتيا نه وه بنودلې؛ خو شفيق په بري سره د هغه هېواد صدراعظم عباس هویدا وهڅاوه؛ نو هغه افغانستان ته د خپل سفر پر مهال له کابل راډيو څخه د پښتونستان پر مسألې د افغانستان له دريځه خپل ملاتړ اعلان کړ.

شفيق په شخصي ژوندانه کې يو سينگارخوښی سړی و؛ خو هيڅکله يې خيانت ته لاس وراوړد نه کړ. پوهاند ډاکټر مجاور احمد "زيار" په دې اړه وايي:

((دا چې شهيد موسی شفيق له گردو بېسارو سياسي او علمي- فرهنگي ځانگړتياو سره سره د سيمې او ان بنيادي پر نړيواله کچ يو لوکس ترين سفير، بهرنی وزير او بيا صدراعظم و، د څلوېښتمو کلونو په وروستيو کې کله چې کابل ته د بهرني وزير په توگه ورغوښتل کېده، د تشلاسی له امله يې له سفارته درې مياشتنۍ پېشکي له ځان سره راواخيسته او بيا دې ته اړوت، چې خپل ځايناستی هماغومره مهال وځنډوي))

هغه ته ديانته او سپېڅلتيا ميراثي ورپاتې وه، وايي چې محمدابراهيم کاموي د بلخ د مرافعې محکمې قاضي، چې بل ځای ته تبديل شو، هلته چې ورسېد خلکو يې مخې ته د سامانونو د وړلو لپاره

د وطن معماران

څاروي را وستلي وو؛ خو چې کله د ده راوړونکی چکله موټر ودرېد او خلک ورغلل، چې سامانونه يې راکوز او په خپلو څارويو يې بار کړي، دی له خپلې مېرمن، يوې بستري او يوې امسا سره راکوز شو. په دې کار سره خلک هک پک پاتې شول. څوک چې د داسې پلار کره وزېږي؛ نو هر ورو باید په هر ډول څوکی او دنده کې دیانت او سپڅلتيا وساتي.

شفیق په مصر کې د افغانستان سفير و. په ۱۳۵۰ل = ۱۹۷۱م. کې يې د ملگرو ملتونو په ۲۶مه غونډه کې د گډونوال افغاني پلاوي مشري پر غاړه درلوده. د ډاکټر محمد يوسف د صدارت په دوره کې د اساسي قانون د اوه کسيزې کمېټې غړی و. د شهيد ميوندوال د صدارت پر مهال (۱۳۴۳ل) د بهرنيو چارو مشاور وټاکل شو. د ډاکټر عبدالظاهر د صدارت پر مهال (۱۳۴۴ل) د بهرنيو چارو وزير وټاکل شو.

موسی شفیق په پښتو، دري، عربي، انگرېزي او تر ډېره بريده په فرانسوي هم پوهېده. د هغه ډېرې پښتو او فارسي مقالې او پښتو شعرونه د هېواد په اخبارونو او مجلو کې خپاره شوي دي. د طالب العلمۍ د وخت د مقالو زياته برخه يې ادبي وه؛ خو وروستۍ مقالې يې زياتره د حقوقو او بين المللي جدي مباحثو په اړه دي.

شفیق یوازې سیاسي او علمي شخص نه و، هغه لیکوال او شاعر هم و.

زیار صاحب وايي چې شفیق په نوږزونو کې هم برخه اخیستې ده: [پرمختیا (انکشاف) باورلیک (اعتمادنامه) باور رای (رای اعتماد)... خو یې د سروزیږۍ پر هماغه لومړۍ ورځ ولسي جرگې ته په خپله وینا کې وکارول... داسې برېښېده چې د گوند نوم په توگه د افغان ملت نوم په ټولنواک ولسواک (سوسیال دیموکرات) رارږونه هم د شفیق صاحب له نوږزونو څخه وي]

ارواښاد موسی شفیق د ډیموکراسۍ د لسیزې یا د افغانستان د شاهي نظام وروستنی صدراعظم و. هغه د چنگاښ تر سپینې کودتا وروسته نیول او بندي شو؛ خو وروسته روښانه شوه چې هغه د محمد داؤد خان له خبرتیا او موافقې پرته نیول شوی و. په (۱۳۵۷ل) کال کې د غوايي تر کودتا وروسته یو ځل بیا نیول او بندي شو او د غوايي په (۲۳-۲۴) نېټه په شهادت ورسېد.

*** **

د ښو او بدو تر منځ تمیز پوهېده، هغه وړتیا چې تاته د کمال او حکمت تاج پر سر کړي پوه بلل کېږي.

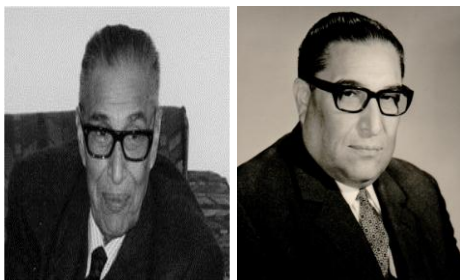

ځانگړې کارنامې:

- ✓ شفيق په نړيواله کچه د خپل هېواد د ښه استازيتوب ترڅنگ په حقوقي- ډيپلوماتيکو کړيو کې څرگند مقام تر لاسه کړی و.
- ✓ د سيمې او ان ښايي پر نړيواله کچه يو لوکس ترين سفير، بهرنی وزير او صدراعظم و.
- ✓ موسی شفيق تر بل هر صدراعظم له شورا سره ښه اړيکي درلودل.
- ✓ ارواښاد شفيق په دې توگه په هېواد کې د قانون جوړونې معاصر بهير ته د موادو، مندرجاتو او لارو چارو مخه پرانيستې ده.
- ✓ شفيق لومړی صدراعظم و، چې مخکښ و، نظريه يې درلوده، نظريه يې مطرح کوله او بحث يې کاوه، يعنې د لومړي ځل لپاره د پاچا او صدراعظم تر منځ همکاري رامنځ ته شوه.
- ✓ د بېسوادۍ پر ضد د مبارزې لپاره يې د ملگرو ملتونو د اړوندو مؤسسو په مرسته د ملي ادارې بنسټ کېښود.

*** *** ***

علي احمد پوپل

ډاکټر علي احمد خان پوپل د محمد مکرم خان زوی له آره د کندهار د کلچه آباد اوسېدونکی دی، چې کرز ته نږدې پروت دی. د هغه له نیکونو څخه ادريس خان له سلو سپرو سره د تېمورشاه په بدرگه کې کابل ته راغی او په کابل کې مېشت شو.

د علي احمد خان پوپل نیکه عبدالحمید خان د هغو ستونزو له امله چې له امير عبدالرحمن خان سره یې درلودې، له خپل زوی عبدالغفور خان سره پېښور ته جلاوطن او هلته مېشت شو. کله چې اميرحبيب الله خان پاچا شو، هغه ته اجازه ورکړې شوه چې بېرته راستون شي. پلار او زوی ته په لوگر کې ځمکه ورکړې شوه او په لوگر کې مېشت شول.

د ډاکټر علي احمد پلار محمد مکرم خان د لوگر ولایت د برکي برک

د وطن معماران

ولسوالۍ په برکي راجان کلي کې وزېږېده.

ډاکټر علي احمد پوپل هم په ۱۲۹۵ ل = ۱۹۱۶ م. کې په برکي راجان کې وزېږېده.

علي احمد پوپل د پنځه شپږو کالو په عمر کابل ته راغی او د سردار راجان خان په کوڅه کې مېشت شو. علي احمد پوپل په نجات (اوسنۍ امانې) ښوونځي کې شامل شو. د دولسم ټولگي د عمومي اول نومره په توگه يې د المان بورس تر لاسه کړ او د لوړو زده کړو لپاره المان ته لاړ. هلته يې په جينا (Jena) پوهنتون کې کې د ښوونې او روزنې له څانگې په ۱۳۲۱ ل = ۱۹۴۲ م. کې د ډاکټرۍ ډيپلوم تر لاسه کړ.

هېواد ته تر راستنېدو وروسته لومړی د ښوونکي په توگه له (۱۳۲۱-۱۳۲۵ ل = ۱۹۴۲-۱۹۴۶ م) او بيا د نجات لېسې مدير مقرر شو؛ خو تر څنگ يې د پوهنې وزارت د روزنې د څانگې آمریت هم پر غاړه درلود. په ۱۳۲۶ ل = ۱۹۴۷ م. کې د عالي دارالمعلمين مدير او په ۱۳۳۰ ل = ۱۹۵۱ م. کې د تدریساتو رئیس شو.

خو کاله په پوهنې وزارت کې معین و او په ۱۳۳۷ ل = ۱۹۵۸ م. کې د محمد داؤد خان په کابينه کې د پوهنې وزیر شو.

د وطن معماران

د یوې لنډې مودې لپاره یې د محمد یوسف خان په کابینه کې د پوهنې د وزیر او د صدارت د دویم مرستیال په توګه دنده ترسره کړه. په ۱۳۴۳ل = ۱۹۶۴م. کې په المان کې د افغانستان سفير شو. په المان او ترکیه کې تر سفارتونو وروسته په ۱۳۴۶ل = ۱۹۶۷م. کې بېرته هېواد ته راستون شو او د نوراحمد اعتمادي په کابینه کې یې د پوهنې د وزیر او د صدارت د لومړي مرستیال په توګه دنده ترسره کړه.

په ۱۳۴۸ل = ۱۹۶۹م. کې د افغانستان د سفير په توګه پاکستان ته لاړ. ډاکټر علي احمد خان پوپل په ۱۳۵۳ل = ۱۹۷۴م. کې جاپان ته د افغانستان د سفير په توګه ولېږل شو. بیا د جمهوریت په دوره کې له ۱۳۵۵ل = ۱۹۷۶م. د غوايي تر کودتا پورې په مسکو کې د افغانستان سفير و.

تر کودتا وروسته په کور کېناست او تر ۱۳۷۳ل = ۱۹۹۴م. کال پورې د کابل په څلورمه کارته کې په خپل کور کې اوسېده؛ خو په دغه کال کې اړ شو، نو له هېواده ووت او د پاکستان له لارې المان ته لاړ. ارواښاد پوپل په اړه د افغانستان نوميالی علمي او سیاسي شخصیت انورالحق "احدي" وایي:

((موږ پرې له ورايه مين وو، ځکه هغه مهال په افغانستان کې څو محدود شخصیتونه وو، چې هېواد ته یې خدمت کاوه. ډاکټر صاحب

علي احمد پوپل، محمد داؤد خان، محمد ظاهر خان، ملکه حميرا

پوپل هم معارف ته زيات خدمت كړې دى. په كابل كې يې د قبايلي پښتنو لپاره د خوشال خان او رحمن بابا لېسې جوړې كړې. هغوى پاك خلك وو، كه څه هم پر پښتو ښه نه شو گړېداى او موږ به ورسره په دري خبرې كولې؛ خو له خپلې ژبې سره يې مينه درلوده، له خپل دين او هېواد سره يې مينه درلوده. كشران او ځوانان به يې تل د ملت او هېواد خدمت ته هڅول.

په المان كې مې د طالبانو تر دورې دمخه ارواښاد پوپل وليده، هغه د خپل هېواد او ملت په اړه ډېر اندېښمن و، ويل چې دا هېواد او ملت به

وژغورل شي او كه څنگه؟! او كه وژغورل شي نو هويت به يې څنگه وي؟

ډاکټر انور الحق الحق "احدي" او څېړنوال زاهد "مشواني"

د هغو په وخت کې تخصص او مسلک ته ډېر اهميت ورکول کېده، علم او حکومتوالي يې په رښتینې توگه پالل، نه د اوس په څېر چې سړی يې د تخصص او شایسته سالاری په چيغو هم شرمېږي. اوس خو چيغې وهي چې تخصص راولو، نه پوهېږم شایسته سالاري به وي که څنگه! اصل کې داسې بې مسلکه خلکو ته وظیفه ورکول کېږي، سړی

د وطن معماران

شرمېږي، څنگه دعوه د دې کوي، چې موږ مسلکي حکومت جوړوو. د خدای لپاره د خلکو په سترگو کې خو مه ورننوځئ.

په هغه وخت (۱۹۶۸م) کې یو امریکایي لیکوال سمویل هانتینگټن Samuel p. Huntington په خپل مشهور کتاب "د مدنیتونو تصادم The clash of civilization" کې د افغانستان په اړه لیکلي وو:

په افغانستان کې شایسته سالاري دومره مخکې ده، چې کابینه زیاتره متخصصه او ان ډاکټران دي.

په ښوونځیو کې اول نومره گانو ته ځکه درناوی کېده، چې هغه مهال به په حکومت کې د اهلیت له مخې دنده ورکول کېده؛ نو خلک پوهېدل چې دا کسان به د حکومت لوړ او مهم کسان وي. ما چې بورس واخیست، هیڅ واسطه مې نه درلوده، په امتحان کې کامیاب شوم او لوړو زده کړو ته بهر ته لاړم))

ډاکټر پوپل د ۱۳۸۳ل. د لیندۍ ۳مه = ۲۰۰۴م/۲۲/۱۱ د المان په ایسن ښار کښي کې د ارواحو څښتن ته خپل روح وسپاره او بیا د کابل په شهدای صالحین کې خاورو ته وسپارل شو.

*** *** ***

محمد داؤد خان، علي احمد پوپل او شاهه شمس الدين مجروح

ډاکټر علي احمد پوپل د وزارت له اراکينو سره د غونډې په حال کې

ځانگړې کارنامې:

- ✓ ډاکټر علي احمد پوپل په هېواد او ملت زهير شخصيت و.
- ✓ د هغه مهال امکاناتو او شرايطو ته په کتنې د هېواد پوهنې ته يې
- ډېر خدمتونه ترسره کړي دي.
- ✓ د بېوزلو او ليرې پرتو قبایلو لپاره يې په مرکز کې د خوشال خان
- او رحمان بابا لېسې جوړې کړې دي.
- ✓ د هغه په دوره کې، په بهر کې د زده کړو چانس يوازې د وړتيا او
- پوهې له مخې ورکول کېده.

که په افغاني ټولنه کې د ډاکټر "ناکامورا" غونډې زیارکښ او انسانپال اشخاص پیدا شي، د گمبيري غونډې سوزندې دښتې به هم سمسور پارکونه شي.

شمس الدین مجروح

سید شمس الدین مجروح د سید حضرت شاه زوی په (۱۲۸۳ ل = ۱۹۰۴ م = ۱۳۲۳ س) کال د کونړ ولایت د اسمار په شینکورک کې زېږدلی دی. په درې کلنۍ کې له پلرنۍ لورپینې محروم شو؛ خو د مور تر روزنې لاندې وپالل شو، چې یوه باسواده مېرمن وه. ښاغلي مجروح تر زده کړو وروسته له خپل ذوق، تفکر او مطالعاتو زیاته ګټه اخیستې ده. له مطالعې، په ځانګړي ډول له روحیاتو او فلسفې سره یې زیاته مینه درلوده. د همدغې مینې له امله په زیاترو ادبي، ټولنیزو، فلسفي او مذهبي پېچلو مسایلو کې د ښو معلوماتو څښتن و. دري، عربي او انگلیسي ژبې یې زده وې. له اردو څخه یې هم ګټه اخیستلای شوه. ازاد طبیعته سړی و، په حق ویلو کې یې د چا پروا نه

د وطن معماران

ساتله، استدلالی بحثونه یې خوښول او ادبي مجلسونه یې ښه تودولای شول.

د ارواښاد مجروح رسمي ماموریتونه دا وو:

په ۱۳۱۳ل. کې د مشرانو جرگې غړی و.

په ۱۳۱۷ل. کې د افغان ملي بانک د تفتیش عمومي رئیس او د حکومت استازی و.

په ۱۳۱۷ل. کال کې د قند جوړولو د فابریکو او د پترولو د شرکت رئیس و.

د ۱۳۲۸ل. په لړم کې د قبایلو د مستقل ریاست کفیل شو.

په ۱۳۲۹ل. کې د قبایلو مستقل رئیس شو.

په ۱۳۴۲ل. کې د ډاکټر یوسف په کابینه کې د عدلیې وزیر و.

په ۱۳۴۴ل. کال کې د صدارت مرستیال و.

په ۱۳۴۶ل. کال کې په مصر کې د افغانستان لوی سفیر.

د ډاکټر یوسف په صدارت کې د اساسي قانون د تسوید د اوه

کسيزې کمېټې رئیس هم و. د دې قانون پر بنسټ مشروطه شاهي نظام رامنځ ته شو.

د دې دورې روڼاندو ټولو د مشروطيت خبره کوله او په يوې ليکې پورې يې اړه درلوده؛ خو يوازې افراط او تفريط يو له بله جلا کول. په دوی کې منځلاري روڼاندي د آرام انقلاب غوښتونکي وو، چې بايد له بره د دولت په مرسته عملي شوی وای. دې موخې ته د رسېدو لپاره د "ملي کلوپ" په نامه د دولتي گوند بنسټ کېښودل شو، چې مشري يې سمش الدین مجروح و.

شمس الدین مجروح چې له ۱۳۴۲-۱۳۴۴ل. پورې د اساسي قانون د کمېټې رئيس او د صدارت مرستيال و، وايي: د اساسي قانون کمېټې غوښتل چې د گوندونو قانون له اساسي قانون سره هم مهاله د هماغه ۱۳۴۳ل. کال په لويه جرگه کې تصويب شي؛ خو پاچا له دې وړانديز سره موافقه ونه کړه.

د دې اساسي قانون په مسوده کې راغلي وو، چې بايد د شورا قدرت او صلاحيت معلوم وي. د صدراعظم مسووليت د شورا پر وړاندې معلوم وي، يعنې صدراعظم بايد د اعتماد رايه واخلي، پاچاهي او حکومت دې بېل شي. په هېواد کې نورې تشې هم شته نو بايد قوانين راغونډ او اساسي قانون وړاندې شي، که خلکو ومانه تر هغه وروسته دې اصلاحات پيل شي.

په دې قانون کې راغلي وو، چې صدراعظم به له پاچاهي کورنۍ
 څخه نه وي. ارواښاد مجروح بيا د مشرانو جرگې انتصابي غړی شو او په
 پای کې په ۱۳۵۲ل. کال کې متقاعد شو. ارواښاد مجروح يو ملي
 شخصيت و. پر نړيوالو سياستونو، پرمختگونو او نيتونو پوه انسان و؛
 ځکه خو په يوه شعر کې خپل ملت ته داسې مخاطب شوی دی:

له مغربه د تهذيب ختلی لمړ دی
 ای واعظه ورته وگوره محشر دی
 بس کړه بس کړه دریا خبرې نورې
 کوم يې خوند کومی مزه کوم يې اثر دی
 که پام وکړې په دنيا کې هرڅه نور دي
 نوی وعظ نوې گناه نوی ممبر دی
 ته چې پروت په دې درانه خوب يې پښتونه
 نه پوهېږم چې به څه شي خدای خبر دی
 د سيالانو قافله درځنۍ لاره
 ستا په مخ کې لا هغه شانی گود خړ دی
 له هوا به دې غلیم په غازو وژني
 تا ترلی خپلې ملا پورې لا سپر دی

نور ژوندون د ټوکونو نه دی ځان بیدار کړه
 نن سبا دې خونه وړانه کار اېتر دی
 زر د علم زغري واغونډه پښتونه
 که نه توره د دښمن ده او ستا سر دی
 آخر کومه نیمگړتیا دا ستا ووايم
 کوم دې مال، کومه هستي، کوم دې هنر دی
 جهالت په تاڅه کړي ورته گوره
 که خواري ده که ذلت دی، ستا پرې سر دی
 ته چې لاس تر زني ناست يې څه به واخلي
 مزد نصيب خو همېشه د کاريگر دی
 ستا اولاد به سبا څه رېبي کم بخته
 تا خو کړی ورته نن د غنوکو کر دی
 د غفلت په خوب ویده دي ټول له مخې
 که څوک خان که څوک ملک که څوک افسر دی
 د زړو يې تعصب دين او آيين دی
 د زلمو يې د مغرب تقلید هنر دی
 که دا حال او دا احوال د پښتنو وي
 نن سبا د دښمنانو لوی اختر دی

د وطن معماران

مجروح په ټولنه کې پریوه سیاسي شخص سربېره د یوه شاعر او لیکوال په توګه هم پېژندل کېده، دا آثار یې افغاني ټولنې ته راپرېښي دي: یاد فریاد، منتخب اشعار، په نظم د عمر خیام د رباعیاتو پښتو مجموعه، پرېشانه خوب.

ارواښاد مجروح د ۱۳۸۱ ل. کال د غبرګولي پر ۲۸ مه د امریکا په متحده ایالتونو کې ومړ، جسد یې هېواد ته راوړل او د کونړ د اسمار په شینکوړک کلي کې خاورو ته وسپارل شو.

مشوانی، روهیال، ارواښاد عبدالمجید بابی، ډاکټر طارق رشاد، سید هېواد، ارواښاد عبد القدیم پتیاو او ظاهر حسن شینواری د ارواښاد مجروح روح ته د دعا په حال کې.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د مشروطه شاهي نظام لپاره د اساسي قانون د کمېسيون مشري کول.
- ✓ په بېلابېلو وختونو کې د اساسي قانون او نورو قوانينو په تسويد، تدقيق او تصويب کې فعاله ونډه اخيستل.
- ✓ ملي گټو ته ملتزم و، هغه پوهېده چې جنگونه او گډوډۍ بدمرغۍ زېږوي، ځکه خويي د آرام انقلاب غوښتنه کوله.
- ✓ په جهادي دوره کې د ملت د حقې مبارزې ملاتړ کول.

د پکتيا د عامې روغتيا رياست ودانۍ، چې د فيض محمد خان په دوره کې جوړه شوې ده.

عبدالمجيد زابلی

عبدالمجيد زابلی په ۱۲۷۱ ل = د ۱۸۹۶ م. اگست کې په هرات کې زېږېدلی دی؛ خو له آره د زابل تره کی دی. زابلي لومړنۍ زده کړې په هرات کې وکړې او بيا د لوړو زده کړو لپاره تاشکند ته لاړ.

د افغانستان لومړنی بانک، چې په کابل کې جوړ شوی دی

د وطن معماران

زابلی د افغانستان د بانکي سیستم د مؤسس په نامه پېژندل کېږي. زابلی د افغانستان د لومړني بانک "افغان ملي بانک" بنسټگر دی. په ۱۳۱۲ل = ۱۹۳۴م. کې يې د ۳۵ ميليونو افغانیو په پانگې د افغان ملي بانک په تاسيسولو سره هېوادوالو ته د بانکوالۍ نظام وروپېژانده.

شپږ کاله وروسته يعنې په ۱۳۱۸ل = ۱۹۳۹م. کې يې د هېواد د مرکزي بانک په توگه "د افغانستان بانک" تاسيسولو ته لاس وراوږد کړ او د

د افغانستان دويم بانک، چې په کابل کې جوړ شوی دی

دولت پانگه يې هغه بانک ته ولېږدوله.

هغه تر ۱۶ زیاتو اقتصادي بنسټونو په تاسيسولو سره د ملي اقتصاد په پراختیا او غوړېدا کې مهم رول ولوباوه او له دې لارې يې د هېواد اقتصاد پیاوړی کړ.

زابلې له (۱۳۱۵ - ۱۳۲۹ل = ۱۹۳۶ - ۱۹۴۰م) کال پورې د افغانستان د ملي اقتصاد وزيرو.

زابلې افغانستان ته فابريکې راوړې او ويې درولې، چې په پايله کې افغانستان ملي بانک پراختيا ومونده. افغان ملي بانک تر ۱۳۶۹ل = ۱۹۹۰م. پورې په کابل کې اوه خانگې او په نورو ولايتونو کې ۱۵ خانگې درلودې. همدا رنگه يې د پاکستان په کراچۍ، د جرمني په هامبورگ، د انگلستان په انگلينډ او د امريکا په نيويارک کې هم دفترونه درلودل.

هغه په ۱۳۰۱ل. کې د خپل وارداتي او صادراتي شرکت مرکزيت له هرات څخه تاشکند او مسکو ته ولېږد اووه. په ۱۳۰۹ل. کې يې سوداگريز سهامي شرکت جوړ کړ.

زابلې په پوره ځيرکۍ او هېوادپالنې سره د هېواد د ملي اقتصاد په غوړېدا کې مهم او رغنده رول ولوباوه. هغه او يو شمېر نورو منځلارو روڼاندو ځوانانو داسې انگېرله چې يوازې منځۍ پور بايد په افغانستان کې زيات او پياوړې شي، چې وکړي شي اداري او اقتصادي واک په لاس کې واخلي او په دې ډول هېواد د پرمختگ په لورو روان کړي.

زابلې د ۱۹۷۰م کال په جون - جولای = ۱۳۴۹ل. کې له "کاروان" ورځپاڼې سره د يو لړ مرکو په ترڅ کې په افغانستان کې د

د وطن معماران

پلانگنداری- معقولیت تر پوښتنې لاندې راوست. هغه دلیل وړاندې کاوه چې په افغانستان کې پلانگنداری- تر اوسه هېواد یوازې د بهرنیو پوړونو تر درانه پټې لاندې کړی دی. هغه په دې باور و، چې یوازې په هغه څه چې د اقتصادي زیربناو په نامه نومول شوي دي، د ډېرې او درنې پانگونې پرځای غوره او عملي دا وه، چې افغانستان پر تولیدي پروژو د زراعت، کانو او صنایعو په ډگر کې کار کړی وای، بیا د هغو له عوایدو څخه شونې وه، چې په عین حال کې د هېواد د اقتصادي زیربناو وضع ښه کړی شي. هغه ویلي وو، چې حکومت د هېواد د ښېگڼې لپاره له خصوصي پانگونو څخه د ښې گټې اخیستنې ځواک نه دی تر لاسه کړی او خصوصي پانگې زیاتره په ناگتورو ډگرونو کې لگول شوې دي.

دې څرگندونو محمد داؤد خان وقهراوه، ځکه زابلې د افغانستان په اقتصادي پلانگنداری- کې د محمد داؤد خان معقولیت او پوهه تر پوښتنې لاندې راوستې وه.

زابلې هغه مهال له هېواده ووت، چې دربار ورته په قهر شو، هغه بیا په امریکا کې استوگنه غوره کړه او تر مرگه همالته واوسېده.

پر زابلې ځوان نسل ډېر گران و، هغه په بېلابېلو مسلکونو کې د ځوان نسل د روزنې ملاتړ کاوه او په دې برخه کې یې خپله شخصي

د وطن معماران

شتمني هم لگوله. له هغه څخه هم په هېواد او هم په بهر کې هېښنده پانگه پاتې ده، چې د هغه د وصيت له مخې يې ځينې شتمنۍ په دولت پورې اړه لري.

د زابلي د يوه معتمد کس له لوري هغه مهال چې د طالبانو يو اته کسيز پلاوی امريکا ته تللی و، دا وصيتپاڼه د اطلاعاتو او کولتور وزارت معين عبدالرحمن هوتک ته سپارل شوې وه:

...

ب: د هر کال په پای کې هغه پيسې چې د ترست فنډ له خالصې گټې څخه تر لاسه کېږي ۲۰ شل سلنه يې د ترست فنډ د پانگې د پراخوالي لپاره په بانک کې ايسنودل کېږي او د خالصې گټې ۸۰ اتيا سلنه يې د بانک د کمېشن تر لگښتونو وروسته د کابل پوهنتون حساب ته لېږدي. کابل پوهنتون بايد هغه کلني عايدات چې په هغه پورې اړه پيدا کوي، په دې ډول ولگوي:

د ترست يو پلاوی دې وټاکل شي، چې لاندې کسان پکې غړيتوب ولري؛

زما له کورنۍ څخه دې يو کس چې افغانستان ته راستون شوی وي، يو کس د ډاکټر بشير زکريا له کورنۍ، يو کس د عارف غوثي له کورنۍ.

د وطن معماران

او درې کسه د کابل پوهنتون له استادانو څخه، چې د کابل پوهنتون د استادانو د رایو په اکثریت ټاکل شوي وي، د کابل پوهنتون له رئیس سره په ګډه د ترسټ فنډ د اتیا سلنه عوایدو اداره پر غاړه واخلي، چې د هېواد د پوهنې ودې ته ځانګړي شوي دي.

د ترسټ فنډ مقاصد ملي وو؛ نو له همدې امله له دې وصیتپانې سره سم یې عواید هم په افغانستان کې د پوهنې ودې ته ځانګړي شوي دي، چې باید په لاندې ډول ولګول شي:

۱- په لومړي پړاو کې باید د ترسټ فنډ د اتیا سلنه عوایدو له مدرکه چې تر خپلواکۍ وروسته افغانستان ته لېږدېږي، د هغو شاګردانو لپاره یوه لیلیه جوړه شي، چې د ولایتونو له لېسو څخه کابل ته د لوړو زده کړو په موخه راځي.

۲- په دې لیلیه کې د شاملېدونکو مستحقو شاګردانو د خوړو لګښت د ترسټ فنډ له کلني عاید څخه اجرا کېږي.

۳- د لیلیې د ودانۍ د ساتنې او څارنې لګښتونه هم له دې مدرکه ورکول کېږي.

۴- هر کال د کلنۍ بودجې په حدودو کې د ولایتونو د لېسو یو شمېر فارغان په دې لیلیه کې منل کېږي، چې د لوړو زده کړو هیله ولري او

د وطن معماران

لاندېني شرايط پوره کړي: له ۱۲ ټولگي په لومړۍ درجه فارغ او د کانکور په ازموینه کې بريالی پېژندل شوی وي. له يوې بېوزلې کورنۍ څخه وي.

د داسې ډول شاگردانو څانگه هم بايد د هغو له وړتيا او هيلې سره سمه وټاکل شي.

۵- له پاتې پيسو (د ليلې د لگښتونو تر پوره کېدو وروسته) دې د ترسټ فنډ د کلنيو عوايدو په بودجه کې په بهر کې د لوړو زده کړو د چانس لپاره په لاندې ډول گټه واخيستل شي:

الف - يو شمېر شاگردان چې له خپلو اړوندو پوهنځيو څخه په لومړۍ درجه د ساينس، ټکنالوژۍ، ملي اقتصاد، پوهنې، زراعت او حفظ الصحې په څانگو فارغ التحصيل شوي وي او پوهنتون وغواړي، چې هغوی په نوموړو څانگو کې د ښوونکي په توگه وروزي او بهر ته يې د لا لوړو زده کړو لپاره ولېږي، د هغو لگښتونه دې د همدې ترسټ فنډ له کلنيو عوايد څخه تمويل شي. په دې شرط چې غيرکمونستي هېوادونو يعنې امريکا، لوېديځې اروپا، جاپان او نورو ته ولېږل شي.

ب- هغه کسان چې له دې مدرکه د هغو د زده کړو لگښتونه په بهر کې ورکول کېږي، بايد ضمانت ورکړي، چې په بهر کې د زده کړو له تر

د وطن معماران

سره کولو وروسته هېواد ته راستنېږي او د کابل پوهنتون له اړتیا سره سم ۱۴ کاله تدریس کوي. په دې صورت کې د خدمت په لومړیو ۱۲ کلونو کې پر هغه ټاکلي معاش سربېره چې له اړوندې ادارې څخه یې اخلي، هره میاشت دې زر افغانۍ د ترسټ فنډ د عوایدو له مدرکه هم ورکړل شي. په هغه صورت کې چې دا ډول شاگردان له بهر څخه بېرته راستانه نه شي، ضامن یې باید د تگ راتگ او هلته د زده کړو لگښتونه بېرته ترسټ فنډ ته ورکړي.

زابلې د ۱۳۷۷ په لړم = د ۱۹۹۸ م. کال په نومبر کې یې له دې نړۍ څخه سترگې پټې کړي دي.

د فکر ژور ورو ته کښته کېدل او د تعقل له چينې د زمزمرو
د ایستلو ته تفکر وایي. تفکر دانم دی چې اروا دې د سوچ له
قافلې سره ملتیا وکړي او د اندېښنو نړۍ ته دې یوسي.

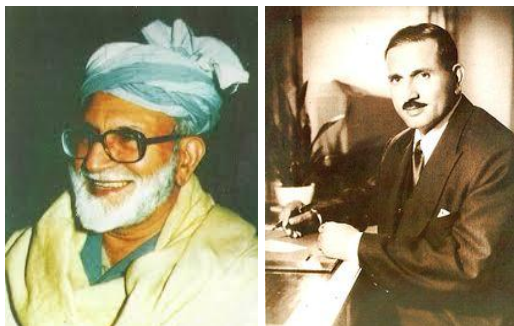

*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

- ✓ زابلی یو ملي شخصیت و، ځکه خو یې خپله شتمني ملي گټو ته وقف کړه.
- ✓ په افغانستان کې د بانکدارۍ پلار گڼل کېږي او رښتیا هم داده چې په دې ډگر کې یې نه هېرېدونکي کار کړي دي.
- ✓ زابلي تر ۱۶ د زیاتو اقتصادي بنسټونو په تاسیسولو سره د ملي اقتصاد په غوړېدا کې مهم رول ولوباوه.
- ✓ د هېواد د صنعتي کېدو د لومړي بنسټ په کېښودو کې یې لاس درلود.

عبدالملك عبدالرحيمزى

عبدالملك د عبدالرحيم خان زوى پر ۱۲۹۳ ل = ۱۹۱۴ م. كال د لوگر ولايت د محمدآغې ولسوالۍ په گومران كلي كې زېږېدلى دى. عبدالرحيمزى په ملك خان هم مشهور و.

عبدالرحيمزى وروسته له هغه چې لومړنۍ زده كړې يې په خپل هېواد كې پاى ته ورسولې، د لوړو زده كړو لپاره تركيې هېواد ته ولېږل شو. هلته يې د حربي لوژستېك په مسلك كې د هغه هېواد په حربي اكادمۍ كې زده كړې بشپړې كړې دي. د امريكا له متحده ايالتونو څخه يې د عامه ادارې په څانگه كې د لېډرشپ ډپلوم تر لاسه كړى دى. د زده كړو تر بشپړولو او خپل هېواد ته تر راستنېدو وروسته يو وخت د دفاع وزارت د لوازماتو مرستيال او بيا رئيس و ټاكل شو.

عبدالرحيمزي د جگړنۍ او ډگرمنۍ رتبې په محاربوي خدمتونو تر لاسه کړي دي. د محمد داؤد خان د دفاع وزارت په دوره کې عبدالرحيمزي د پوځ د لوژستيک رئيس و.

په ۱۳۲۳ل. کې د مرکزي قواو د پلټنې رئيس و.

په ۱۳۲۵ل. د ملي دفاع وزارت د پلټنې رئيس و.

په ۱۳۳۰ل. کې د عمومي لوازماتو (لوژستيک) رئيس و.

د ۱۳۳۲ل. کال له وږي د ماليې وزارت کفيل و.

د ۱۳۳۲ل. له لړم د ماليې وزارت پرکفالت سربېره د ملي اقتصاد وزارت کفالت هم ورپه غاړه شو.

د بني وړتيا بنودنې له امله د کفالت له پړاوه تېر او د ۱۳۳۴ل. په سلواغې = ۱۹۵۵م. کې د ډگروالۍ په رتبه د محمد داؤد خان په کابينه کې د ماليې وزير وټاکل شو.

عبدالرحيمزي ډېر هوښيار، عالم، ځواکمن او صدراعظم ته نږدې سړی و. وروسته له هغه چې ډاکټر عبدالرؤف حيدر د اقتصاد وزارت له چوکۍ استعفا ورکړه، عبدالرحيمزي د هغه وزارت سرپرستي هم کوله.

د پنځه کلن اقتصادي پلان په برابرولو پسې يو ځل بيا د تمويل د سرچينو د نه شتون ستونزه رامنځ ته کېږي، ځکه يوازې د شوروي

د وطن معماران

امكاناتو ته لاسرسي د پلان د پلي كولو لپاره بسنه نه كوله، نو يوه له هغو شتمنو سرچينو څخه چې په كلونو كلونو ورته د پاچاهي دربار سترگې وراوښتې وې، د امريكا د مرستو جلبول وو. له همدې امله يو ځل بيا د عبدالرحيمزي تر مشرۍ لاندې يو پلاوى وټاكل شو او صدراعظم محمد داؤد خان د امريكا متحده ايالتونو ته د هغه د سفر په اړه عبدالرحيمزي ته داسې وويل:

((امريكايان زموږ پر تندي سره ستوري ويني، زما ترونه د هغه هېواد د مرستو پر راجلبولو بريالي نه شول، اوس ستا دنده ده، چې د امريكايانو قناعت تر لاسه كړي))

له امريكا څخه دغه پلاوى تش لاسونه راونه گرځېده، بلکې تر يوه بريده يې له ځان سره برى هم درلود. د ساري په ډول د ۱۳۳۶ل = ۱۹۵۷م. كال د جون په وروستيو كې د امريكا دولت د كابل پوهنتون د جوړولو لپاره يو ميلیون او شپږ سوه زره افغانۍ ځانگړې كړې او د افغانستان او امريكا ترمنځ د پنځه ميلیونه او اووه لکه پنځوس زره كلدارو پور موافقه وشوه. همدارنگه له ماليې وزارت سره يو ميلیون او يو سلو شپاړس زره امريكايي ډالره نوره مرسته هم وشوه.

ده په خپلو دوه لومړيو کاري کلونو کې د پخواني حکومت د بودجې حجم چې ۵۰۰ ميليونه افغانۍ وې، يو ميليارد او درې سوه ميليونو افغانیو ته پورته کړ. دا لومړی ځل و، چې هېواد له پرلپسې ۲۴ کلن بودجوي کسر څخه خلاص شو.

په ۱۳۳۶ل = ۱۹۵۷م. په دې تور چې د کوم بهرني هېواد (امريکا) په دسيسه يې غوښتل کودتا وکړي، زنداني شو او پر ځای يې د هرات د هغه مهال والي عبدالله ملکيار وټاکل شو.

عبدالرحيمزي ډېر کلونه په زندان کې تېر کړل. کله چې به هغه ته د وتلو اجازه ورکول کېده، هغه به نه منله او غوښتنه يې کوله چې جرم دې يې معلوم او د زنداني کېدو دليل دې يې څرگند شي. په پای کې د غوايي تر کودتا وروسته د ۱۳۵۷ل. د لړم په ۱۵ مه تر ۲۲ کاله زندان وروسته آزاد شو. د هغه خلاصون د دوستانو او پلويانو د ډېرې خوښۍ لامل وگرځېد، د هغه ليدلو او هرکلي ته خلک پرلپسې وروان وو. واکمن رژيم د هغه په کور کې دا گټه ګونه او تگ راتگ ونه زغمه؛ نو بيا يې بندي کړ؛ خو څه موده وروسته تر ځينې شرايطو او قيوداتو لاندې ازاد شو.

عبدالرحيمزى سربېره پر دې چې يو مسلکي نظامي افسر و، يو استاد او ليکوال هم و. په حربي پوهنتون کې يې د استادۍ وياړ درلود، چې د لوازماتو او لوژستیک په څانگه کې يې له ژباړنۍ پيل او تر استادۍ پورې پرمختگ کړی و.

کله چې په ۱۳۳۰ ل. کې د لوازمو (د فوق لسانس معادل) پوهنځی تاسيس شو، د هغه څلور مهم مضامين (د سفر بری- لوژستیک، عمومي بسیج و د پوځ بسیج، د اعاشې عالي نظريات او د قرارگاه مساعي) عبدالرحيمزي تدریسول.

د اداري چارو او لوازمو (اوسني لوژستیک) په اړه يې کتابونه، رسالې او زياتې مقالې ليکلې دي. نوموړي د سفر بری- د چارو، اساسات او لوژستیک، د قراگاه مساعي، د ارکان حرب دندې، عمومي تکتیک، د پوځ مورال (معنويات) او ضد تانک په اړه ډېر شمېر مقالې کښلي، چې د پوځ په مجلې کې خپرې شوي دي.

عبدالرحيمزي په ماليې وزارت کې د خپل کار پر هماغه لومړي کال يوازې دا نه چې دا د بودجې کسر يې له منځه يوړ، بلکې نوموړي د لومړي ځل لپاره د دولت بودجې ته علمي بڼه ورکړه، قانوني متن، د بابونو والا جدولونه، فصلونه او مادې يې په مجلده بڼه چاپ او د

د وطن معماران

هېوادوالو او دولتي ادارو په واک کې ورکړل. په دې توګه د هېواد بودجه نوره له پاچاهي دایرې راووته او ملي، قانوني او ټولیزه بڼه یې غوره کړه.

په عصري بڼه د ارزاقو د ریاست رامنځ ته کول او همدارنګه د کابل او پلخمرې د سېلوګانو طرح او جوړونه هم د دې وزیر نوبت و.

د بغلان د پلخمرې سېلو

عبدالرحیمزي په لومړي اقتصادي پلان کې پر شته ښوونځیو سربېره د ۲۰۳ کلیوالي، لومړنیو، منځنیو او ثانوي ښوونځیو لګښتونه او د کابل پوهنتون په چوکاټ کې د پنځه پوهنځیو پولې تخصیصات تضمین او تأمین کړل.

عبدالرحیمزي د پلان جوړونې هسته د پلان ریاست په سوبه د ملي اقتصاد وزارت په چوکاټ کې رامنځ ته کړه، چې د لومړي اقتصادي پلان

د وطن معماران

تر طرحې او تدوین وروسته، د ملي اقتصاد وزارت په درېو بېلابېلو وزارتونو ووېشل شو. په دې ډول چې د صنایعو ریاست د صنایعو پر وزارت بدل شو. د پلان او سوداګرۍ ریاستونه بیا هم د هغه د وړاندیز پر بنسټ د سوداګرۍ او پلان پر وزارتونو بدل شول.

عبدالرحیمزي د سرې میاشتې د مؤسس غړي په توګه دې مؤسسې ته له مالي پلوه عملي خپلواکي ورکړه، چې پخوا یې پانګه د مالي وزارت تر ادارې لاندې وه. پر دې سربېره د دې مؤسسې ممکنه وسایلو، عایداتي سرچینو او تمویل ته یې پراختیا ورکړه.

عبدالرحیمزي د افغاني پلاوي د رئیس په توګه په دې پنځه و کنفرانسونو کې ګډون کړی دی:

ایکافي کنفرانس په ۱۳۳۳ل = ۱۹۵۴م. د جاپان په توکیو کې.

ایکافي کنفرانس په ۱۳۳۴ل = ۱۹۵۵م. د هند په بنگلور کې.

د ناپېیلو هېوادونو د اقتصادي سازمان په لومړني کنفرانس

۱۳۳۴ل = ۱۹۵۵م. کې د اندونیزیا په باندونګ کې.

د نړیوال بانک کنفرانس ۱۹-۲۵ سنبله ۱۳۳۴ = ۱۲-۱۸ سپتمبر ۱۹۵۵م.

د ترکیې په استانبول کې.

د نړیوال بانک کنفرانس ۱۳۳۴ل = ۱۹۵۶م. په نیویارک کې.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د پلټنې ریاست، د وسله پالۍ ډلبندي (اردونانس) او د افغان پوځ د لوازمو پوهنځي تاسیسو یې نوښتونه وو.
- ✓ د افغان پوځ د لوازمو او لوژستیک ټولې یې وضع او پلې کړ.
- ✓ په ۱۳۲۳ ل. کې د افغان پوځ د افرادو د اعاشې، کوپراتیف او عسکري کانتین ترویج وونکی او مؤسس دی.
- ✓ زندان یې مانه؛ خو بېځایه تور یې نه مانه؛ نو له زندانه ونه وت.
- ✓ افغاني سرې میاشتي ته یې خپلواکې ورکړه.
- ✓ بودجه کنترولول او د بودجې اوږد کسر له منځه وړل یې یو کارنامه ده.

په فزیکي ډول د ټولنې د اساساتو جوړول اسان کار دی، خو په فکري ډول جوړول یې د ستونزو او کړاوونو توپان په مخ کې لري.

*** *** ***

*** *** ***

عبدالله ملکيار

عبدالله ملکيار د برگد عبدالاحمد خان زوی او د عبدالملک خان لمسی دی، چې له همدې امله يې "ملکيار" کورنی نوم غوره کړی دی. ملکيار د (۱۹۰۹ م. کال د اپريل په ۱۶مه = ۱۲۸۸ ل) په غزني ښار کې زېږېدلی دی. لومړی يې په غزني او بيا يې د کابل په استقلال او امني لېسو کې زده کړې کړي دي.

تر دغو زده کړو وروسته له امان الله خان پاچا سره له هېواده ووت او هند ته لاړ. له هغه ځايه له سردار عنايت الله سره ايران ته لاړ. هلته يې د فرانکو پرسان په مؤسسه کې نورې زده کړې وکړې. په ۱۳۱۱ ل. کې د هرات له لارې بېرته هېواد ته راستون شو او د نايب سالار عبدالرحيم خان کوهستاني له خوا يې تود هرکلی وشو. بيا د مشرانو ورونو د ليدلو لپاره کندهار او کابل ته لاړ. عبدالاحد خان په کندهار کې فرقه مشر او عسکري قوماندان او گل احمد خان په کابل کې و.

د ورونيو تر ليدو وروسته په کندهار کې و، چې د صدراعظم محمد هاشم خان له خوا کابل ته وروغوښتل او د صدارت د درېيمې شعبې د تحريراتو د مدير په توگه وگومارل شو. تر ۱۳۱۵ل. پورې په همدې دندې پاتې و.

ملکيار په ۱۳۱۶ل. کې په جرمني کې د بانک نماينده مقرر شو. په همدې کال يې له "خيريه" سره واده وکړ او له دې مېرمن سره جرمني ته لاړ. د دويم نړيوال جنگ تر پيل پورې په جرمني کې د بانک نماينده و. خرنکه چې د جنگ له امله د جرمني سوداگريز اړيکي له نورو هېوادونو سره پرې شول؛ نو ملکيار هم بېرته افغانستان ته راوگرځېد. تر راستنېدو وروسته د سوداگرۍ وزارت معين او د افغانستان بانک مرستيال وټاکل شو؛ خو شپږ مياشتې وروسته د هرات نايب الحکومه مقرر شو.

پر پښتو او دري سربېره يې په انگلېسي، جرمني او فرانسوي ژبو هم د اړتيا په اندازه خبرې او ليکنې کولای شوې.

برگد عبدالاحمدخان د امير حبيب الله په دوره کې د برگد په رتبه "امين الوجوهات" و، چې ناثابت عوايد لکه گمرک او نور راغونډول او د مستوفی الممالک په غيابت کې د هغه سرپرستي کول يې دنده وه. برگد عبدالاحمدخان په غزني کې په خپل کور کې ووژل شو.

د وطن معماران

عبدالله ملکيار دوه وروڼه درلودل: (گل احمدخان او عبدالاحدخان) چې دواړه تر هغه مشران وو. گل احمدخان ډېر وخت د مزار او لږ موده د هرات نایب الحکومه و. دا شخص هم د افغانستان له مدبرو او باکفایتو نایب الحکومه گانو څخه و. عبدالاحدخان د افغانستان د پوځ جنرال و، چې تر نایب سالاری رسېدلی و. په مشرقي کې یې د نائب الحکومه او عسکري قوماندان په توگه هم دنده ترسره کړې ده.

ملکيار درې خويندې درلودې: جيران چې د مشهور نایب سالار زلمي خان منگل خورزه وه. دويمه یې حميرا ملکيار وه، چې له صلاح الدين سلجوقي سره یې واده کړی و. درېيمه یې حبيبه ملکيار د هرات د مشهور فرقه مشر جنرال محمدقاسم خان شريف مېرمن ده، چې په کلفورنيا کې مېشته ده.

عبدالله ملکيار د هلمند ناوې د رئیس په توگه هم دنده ترسره کړې ده. دا هغه مهال و، چې پاکستان مالدار کوچیان د اباسیند شاوخوا ښېرازو ورشوگانو ته له ورته منع کړل او ژمی یې مجبوراً په افغانستان کې راغی. حکومت ملکيار د دې لپاره د هلمند ناوې رئیس مقرر کړ، چې د کوچیانو د خرځایونو غم وخوري او د هلمند او ارغنداب اوبه کنټرول کړي.

هغه له (۱۳۲۰ - ۱۳۲۸ ل = ۱۹۴۱ م - ۱۹۴۸ م) پورې د هرات نایب الحکومه و.

تر هغه وروسته یې ورور گل احمد خان په ۱۳۲۹ ل. کې د هرات نایب الحکومه شو؛ خو تر یو کال وروسته هغه لیرې او عبدالله خان ملکيار دویم ځل د هرات نایب الحکومه په توگه مقرر شو (له ۱۳۳۰ - ۱۳۳۳ ل = ۱۹۵۱ م - ۱۹۵۴ م پورې).

عبدالله ملکيار په ۱۳۳۹ ل = ۱۹۶۰ م. کې د مالیې وزیر شو. د هغه د وزارت په دوران کې پخواني شوروي اتحاد له افغانستان سره ۳۰۰ میلیونه ډالره اقتصادي مرسته وکړه.

د هغه د وزارت په دوره کې د پخواني شوروي اتحاد متخصصینو د هېواد په شمال کې نفت هم کشف کړل. د هغه په دوره کې د سالنگ لوی واټ و غځېده او ختیځ یې د هېواد له شمال سره په داسې ډول ونښلاوه، چې لاره یې ۱۹۵ کیلومتره رالڼده شوه.

همدا رنگه امریکا هم له افغانستان سره ۱۶ نیم میلیونه ډالره مرسته وکړه او ۵۰ میلیونه یې پور ورکړ.

د سالنگ تونل داخلي نما، چې ډمبر سرک په بشپړه توګه ويجاړ شوی دی
د ملکيار په دوره کې شوروي اتحاد د نغلو بند رغولو لپاره هم د دوه
سوه شل ميليونو او څلور سوه زرو (۲۲۰۴۰۰۰۰۰) ډالرو ژمنه وکړه.

په (۱۳۳۹-۱۳۴۰ل = ۱۹۶۰-۱۹۶۱م) کې د افغانستان ولسي جرگې ۴۵۰ میلیونه افغانۍ بودجه تصویب کړه؛ خو ملکيار اعلان وکړ، چې له (۱۳۳۶-۱۳۴۰ل = ۱۹۵۷-۱۹۶۱م) پورې د پنځه کلن پلان د پاتې کارونو د بشپړاوي لپاره به ۲۵۴ میلیونه افغانۍ زیاتې هم ورکړي.

عبدالله ملکيار د ډاکټر محمد يوسف د صدارت په دوره (۱۳۴۳ل) کې د صدارت لومړی مرستیال او د ماليې وزیر، خو وروسته په لندن کې د افغانستان سفير شو.

عبدالله ملکيار په هغه پلاوي کې هم شامل و، چې د امریکا د جمهور رئیس "ایف کینډي" او د هغه د مېرمنې په بلنه محمد ظاهر پاچا او ملکه "حمیرا" امریکا ته لاړل. تر دې سفر وروسته عبدالله ملکيار له ۱۳۴۶-۱۳۵۶ل = ۱۹۶۷-۱۹۷۷م. پورې په واشنگټن کې د افغانستان سفير و.

هغه له نبراسکا پوهنتون څخه په ۱۳۵۴ل = ۱۹۷۵م. کال کې د حقوقو افتخاري ډاکټري واخیسته او له همدغه کال وروسته د تل لپاره په امریکا کې مېشت شو.

تر دویم نړیوال جنگ وروسته پخواني پاچا محمد ظاهر، د امریکا متحده ایالتونو ته عبدالحسین "عزیز" د لومړني سفير په توګه ولېږه. په

د وطن معماران

مقابل کې "روزولټ" د امریکا رئیس جمهور د امریکا د لومړني سفير په توګه "ويليام هارني بروک" د ۱۳۲۴ = ۱۹۴۵ م. کال د نومبر په ۴مه افغانستان ته راولېږه. عبدالحسين عزيز هغه تاريخي ودانۍ چې پخوا د امریکا د سترې محکمې وه، په دې هېواد کې د افغانستان د سفارت لپاره ګرو ونيوه، بيا عبدالله ملکيار د خپل سفارت په دوره کې دا ودانۍ د افغانستان د سفارت لپاره وپېرله.

ارواښاد عبدالله ملکيار په هرات کې ډېر اصلاحات راوستل، د ښاري پراختيا پلان يې پلي او هغه نقشه يې پراخه کړه چې غلام فاروق "عثمان" يې بنسټ ايښی و. تاريخي آبدات يې ترميم او له ويجاړېدنې وژغورل. د ځينو زيارتونو ودانۍ او د دولتي ادارو لپاره يې ډېرې ودانۍ جوړې کړې.

عبدالله ملکيار د هرات په مرکز او سيمو کې د دفترونو او ادارو لپاره ودانيو جوړولو ته کلکه پاملرنه وکړه او په خپله دوره کې يې دومره ودانۍ جوړې کړې، چې په تېر کې يې ساری نه و ليدل شوی؛ خو راوړوسته يې تر اوسه هم ساری ونه ليدل شو. وايي چې ملکيار په هرات کې ۹۲ ودانۍ جوړې کړي دي. د غور په دولتیار کې د پاخه هوتل ودانۍ، د بادغيس د رباط سنگي ودانۍ، د هرات ولايت پارک، پارک هوتل، د

د وطن معماران

هرات سینما، د تمثیل صحنه، شاهي باغ ته د خېرمه د ښوونځي ودانۍ، د عامه کتابتون ودانۍ، د عدلیې د محاکمو، څارنوالۍ، احصایې او نور لپاره ودانۍ، د انجیل، کرخ، اوبه، شهرک، سرچشمې، گذرې، تیوره، ادرسکن، گلران، تولک، قادس، جوند، بالامرغاب، پسابند، فرسی، چشت، ساغر، کشک کهنه، غورماچ، غوریانو او نورو د حکومتي ادارو لپاره ودانۍ، د غیرزن د لېسې او کرخ ښوونځي ودانۍ، د هریرود هوتل ودانۍ، د شینېنډ حکومتی ودانۍ، ملي باغ او نورې هغه رغاونیزې چارې دي، چې په ولس کې یې د ارواښاد عبدالله ملکیار نوم ژوندی ساتلی دی.

د هغه په دوره کې په هرات کې د عمرانانو شرکت جوړ شو. "رسا" صاحب د دوست محمد خان ایماق پخوانۍ او له کاره لوېدلې فابریکې سره له لینونو او نورو سامانونو وپېرلې او د برېښنا د لوی شرکت د رئیس غلام محمد فرهاد، عبدالمجید زابلي او د هرات د برېښنا شرکت د رئیس صلاح الدین سلجوقي په مرسته یې د هرات برېښنا له کابل سره یو ځای کړه او په پای کې د ملکیار په ځانگړې پاملرنې او پرلپسې هلوځلو دغه دوه پنځه سوه کیلوواټه فابریکې فعالې او هرات بیا روښانه شو.

د وطن معماران

عبدالله ملکيار د هلمند ناوې د پراختيا رياست پر مهال د هرات- کندهار په سرک پراته پولونه لکه هاشمي، ادرسکن، شينډې، جيجه، فراه رود، دلارام، هلمند او ارغنداب په لږ وخت کې په فني کسانو جوړ کړل. ډېر سرکونه يې وغځول او د ښار شاوخوا او د سرکونو پر غاړو يې ۳۲۰۰۰ ونې کښېنولې.

ملکيار د يوه رښتني روڼاندي په توگه له علمي فرهنگي کړيو سره نږدې اړيکي درلودل او د هغو د پراختيا او پياوړتيا لپاره يې هراړخيزې هلې ځلې کولې. د هغه په دوره کې فرهنگ او هنر ډېره وده وکړه، هغه به شخصاً په غونډو او مشاعرو کې گډون کاوه او له عملي- فرهنگي کسانو سره يې د يوه همکار په توگه چلند کاوه.

هغه پوهنې ته هم خورا ستر خدمتونه وکړل، تر هغه د مخه په هرات کې ښځينه ښوونځی نه و، د هغه په هلوځلو ښځينه ښوونځی جوړ شو. د هغه په دويمه دوره کې دغه ښځينه ښوونځی چې "مهري هروي" يې نومولی و، لېسې ته لوړ شو. هغه د ښځينه و دغه ښوونځی شخصاً پاله او کلکه پاملرنه يې ورته درلوده. د هغه قدردانه او عالي فطرته مېرمن "انيسه" به هم دغه ښوونځي ته راتلله، په پروگرامونو کې به يې گډون کاوه او د يوې زړه سواندې مور په توگه به يې له بېوزلو نجونو سره د درسي وسايلو په برابرولو کې مرسته کوله. ان چې د هغو وېښتان به يې ورپاکول او مينځل، د هغو لباسونه به يې ورمنظمول او هغو ته به يې ښودل، چې په بېوزلي کې هم ځان پاک- سوتره ساتلای شو.

پرتله له مهمو جناياتو چې حق العبدی، اختلاس او د دولت د مال د تلف کولو اړخ به يې درلود؛ ملکيار په نورو پېښو کې د دوسيو جوړولو پلوی نه و، يعنې په جزيي پېښو به يې دوسيې نه جوړولې.

د هغه تواضع، نېکې کړنې، نېک او مخلصانه نظريات او لوړه پاک نفسي د دې لامل شول، چې هغه د ولسونو په زړونو کې ځای خپل کړي او ټول ولس د هغه رښتينی همکار شي. د هغه په دغو کارنامو کې مخلصو هراتيانو هم ډېره ونډه درلودلې ده.

د وطن معماران

عبدالله ملکيار په ۱۳۸۱ ل = د ۲۰۰۲ م. د اگست په ۴ مه په ويرجينيا کې ومړ. د هغه تر مړينې وروسته هراتيانو غوښتل چې د هغه جسد دې هرات ته راوړل او هلته دې خاورو ته وسپارل شي؛ خو غزنيچيانو ادعا درلوده چې هغه دې په غزني کې خاورو ته وسپارل شي. د افغانستان حکومت بيا دا ښه گڼله چې په کابل کې خاورو ته وسپارل شي؛ خو د هغه کشرې يا ژوندۍ مېرمن انيسې په ويرجينيا کې خاورو ته د هغه د سپارلو پلوي وکړه. په پايله کې همالته په ويرجينيا کې خاورو ته وسپارل شو. انيسې له ملکيار سره شاوخوا ۶۲ کاله عمر تېر کړي دي. انيسه د معين السلطنه سردار عنايت الله خان لور ده.

د درونټې برېښنا بند

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د افغانستان په تاريخ کې يې د يوه نايب الحکومه په توگه د
رغاونې په ډگر تر ټولو زيات کار کړی دی.
- ✓ يو رښتینی، زړه سوانده او حقیال نایب الحکومه، سفیر او وزیر
و. د وزارت د دورې کارنامې يې هم نه هېرېدونکې دي.
- ✓ که په سفر کې يې له غازي امان الله خان لاره بېله شوه، نو فکرأ
په رښتیني ډول د غازي امان الله په لاره روان و او تر پای يې هغه
لاره پرېښوده.
- ✓ د يوه نايب الحکومه، سفیر او وزیر په توگه يې د هېواد
پرمختگ او د هېوادوالو د هوساينې لپاره هر ډگر پاللی دی.

درناوی دانم دی، چې دیو چا عبادت وښي، حقيقي درناوی دا
دی چې پټیو چا کې څومره جوهر وي، هماغومره یې قدر
وگرې او لم افرط او تفریطم ډډه وگرې.

*** *** ***

*** *** ***

عبدالستار سیرت

ډاکټر عبدالستار سیرت د ۱۳۱۶ ل. په تله کې په سمنگانو ولایت کې زېږدلی دی. زده کړې یې تر ډاکټرۍ پورې په اسلامي علومو کې سرته رسولې دي. په کابل پوهنتون کې یې له ۱۳۳۹-۱۳۴۸ ل. پورې د شرعیاتو پوهنځي د استاد، مرستیال او رئیس په توګه دندې ترسره کړې دي. په ۱۳۴۱ ل. کې د شرعیاتو پوهنځي مرستیال او له ۱۳۴۴-۱۳۴۷ ل. پورې د شرعیاتو پوهنځي رئیس و. د نوراحمد اعتمادي په دویمه کابینه کې له ۱۳۴۸-۱۳۵۰ ل. پورې د عدليې وزیر او لوی څارنوال و. د ډاکټر ظاهر په کابینه کې مشاور وزیر شو. په مکه مکرمه کې چې کله مېشت شوی؛ نو په ام القری پوهنتون کې له ۱۳۵۴-۱۳۸۱ ل. پورې استاد و. له ۱۳۵۴-۱۳۸۱ ل. پورې په مکه المکرمه کې د رابطه العالم الاسلامي د مؤسسې

شورا غړی و. له ۱۳۵۴-۱۳۸۱ ل. پورې د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر خانگړی استازی او مشاور و.

له ۱۳۶۹ ل. تر اوسه پورې د سولې او ملي وحدت د پخوانۍ شورا او حرکت وحدت ملي افغانستان مشر و. په ۱۳۸۰ ل. کې د بن په تاریخي کنفرانس کې د پخواني پاچا محمد ظاهر د مؤظف پلاوي مشر و. سیرت یو ملي او علمي شخص دی، تل یې د ملت جوړونې ملاتړ کړی دی؛ په دې اړه وایي: پخوانی شوروي اتحاد د یو شمېر بېلابېلو مسلمانو او نامسلمانو ملتونو له ښکېلولو جوړ شوی و، چې شپږ پکې اسلامي هېوادونه وو. شوروي د دې لپاره چې هر ملت له بل ملت څخه جلا وساتي او داسې نه شي چې دا ټول ملتونه د کمونیزم او شوروي اتحاد پر ضد یوه کتله رامنځ ته کړي؛ نو هلته یې د ملیت اصطلاح رامنځ ته کړې وه. کله چې روسان افغانستان ته راغلل دا اصطلاح یې زموږ د قومونو پر وړاندې رواج کړه. هر قوم ته یې یو ملیت وایه، په داسې حال کې چې هېڅ ملت له بېلابېلو قومونو پرته نه تشکیلېږي. په نړۍ کې څوک د یوه هېواد بېلگه نه شي وړاندې کولای، چې سل په سلو کې دې یو قوم وي. هر هېواد بېلابېلو قومونه لري؛ خو بېلابېل قومونه د بېلابېلو ملتونو معنی نه ښکاري، تاسو باید یوه قوم ته یو ملیت ونه وایاست.

د وطن معماران

له مطبوعاتو هیله لرم، چې د افغانستان هیڅ قوم ته ملیت ونه وایي، کولای شي ووايي ازبک، هزاره، پښتون، تاجک؛ ځکه د ملیت کلمه یو ملت غوښتونکې کلمه ده او افغانستان یو ملت لري...

که دې یوې کوچنۍ بېلگې ته ځیر شو، زموږ پښتانه په خپل څنگ کې همدومره یا تر دې هم زیات پښتانه لري، زموږ ازبک په خپل څنگ کې یو ازبکستان لري، زموږ تاجک په خپل څنگ کې یو تاجکستان لري، ترکمن مو ترکمنستان لري، شیعه چې زموږ یو مذهبي اقلیت دی، په خپل څنگ کې یو لوی هېواد لري، چې شیعه مذهبی دی. زموږ سنيان په خپل څنگ کې یو لوی هېواد لري، پاکستان چې هغه سني مذهبه دی؛ نو په خپل هېواد کې هیڅ داسې عنصر نه لرو، چې بهر یې لویه بېلگه نه وي. نو که په خپله اصلي تنه کې عنصر بېل وگنئ، هغه ازاد نه وي، هغه ځي او په خپله هغه لویه بېلگه کې ورکېږي، هلته پاتې یې په هغه ځای کې ماتې خوري او ټپي کېږي. نو ټول قومونه په یوه واحد تنه کې دي، چې د هغې نوم افغانستان دی او په یوه واحد ملت کې دي، چې د هغه نوم افغان ملت دی.

له پورتنۍ وینا د پوهاند ستار سیرت ملي توب او د ملت جوړونې رغنده افکار ښه ترا جوتهېږي.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ سیرت یو ملي او علمي شخص دی او د افغان ملت د جوړېدا او غوړېدا لپاره رغنده نظریات لري.
- ✓ هغه د ملت جوړونې پر گټو باوري او قانع دی او تل یې د واحد ملت د جوړونې د بهیر ملاتړ کړی دی.
- ✓ د هجرت او جهاد له مهاله تر دې دمه د ډلو تپلو او قومونو قبیلو له محدودې دایرې تل بهر پاتې شوی دی.
- ✓ په روانو سیاسي بهیرونو کې یوه مطرح څېره ده. د بن په کنفرانس کې هم یوه مطرحه او مخکښه څېره وه.

که غواړئ سوکالته ټولنه جوړه کړئ او که غواړئ اخلاقي نظام
ته کار وکړئ، له فکر جوړونې یې پیل کړئ.

*** *** ***
*** *** ***
*** *** ***

خوازک زلمی

خوازک زلمی د نایب سالار زلمی خان زوی او په ۱۲۹۶ل. کال د لویې پکتیا د منگلو د موسی خېلو ولسوالۍ په خندي کلي کې زېږېدلی دی. موسی خېلو ولسوالي اوسمهال په خوست ولایت پورې اړونده ده. خوازک خان په حربي ښوونځي کې د لومړنیو او ثانوي زده کړو تر بشپړولو وروسته په ۱۳۲۲ل. کال له حربي پوهنتون څخه فارغ شو. په همدغه کال د دویم بلوک مشر په رتبه د مرکز د قواو د استحکام د ټولي کفیل وټاکل شو. تر ۱۳۲۵ل. کال پورې یې دغه دنده تر سره کړه. وروسته د نورو زده کړو لپاره هندوستان ته واستول شو او هلته یې د استحکام په برخه کې یو نیم کال زده کړې وکړې.

په ۱۳۲۶ل. کې هېواد ته تر راستنېدو وروسته د حربي ښوونځي د اداري پلاوي په ډله کې په دنده وگومارل شو. په ۱۳۲۸ل. کې د استحکام غونډ د ټولي قوماندان مقرر شو. په ۱۳۳۱ل. کې د عمومي حربي ارکان د

د وطن معماران

رياست د ښوونې او روزنې مدير وټاکل شو. په ۱۳۳۸ ل. کې د لومړي يونټ قوماندان او په ۱۳۴۰ ل. کې د کار د قواو د عمومي قوماندانۍ د حرکتو مدير وټاکل شو.

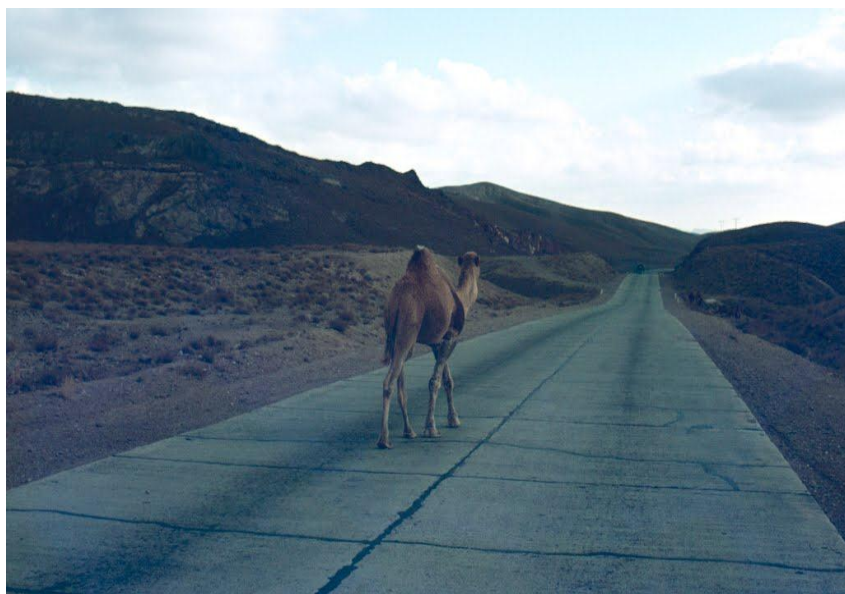

جنرال خوازک زلمی په ۱۳۴۲ ل. کې د کابل د هوايي ډگر او د کور جوړولو فابریکې د ساختماني امر په توګه مقرر شو. په دې دواړو پروژو کې يې هېوادوالو ته داسې خدمتونه وکړل چې تل به د هېوادوالو په یاد وي.

په ۱۳۴۵ ل. کې د فواید عامې وزارت د کار د قواو د لوی قوماندان
په توګه مقرر شو.

د کار د قواو د قوماندانۍ پر مهال یې ډېر مهم خدمتونه ترسره کړي
دي، لکه د بگرام د هوایي ډګر جوړولو د پروژې، د کابل - گردېز سرک
جوړولو د پروژې، د گردېز - خوست سرک جوړولو د پروژې، په ۱۳۴۲ ل.
کې د کندهار - هرات او هرات - تورغونډۍ د سرکونو جوړولو د پروژې
عمومي آمریت ور تر غاړې و.

د دغو لویو لارو په جوړولو کې خوازک خان زلمي د مسوول شخص په توګه شپه او ورځ کار کړی، کړاونه یې ګاللي، خولې یې تویې کړي؛ ځان یې خوار زهیر؛ خو خپل هېوادوال یې هوسا کړي دي. خوازک خان زلمي په ۱۳۴۹ ل. کې یې بریدجنرالۍ ته ترفیع وکړه. په ۱۳۵۰ ل. کې د ډاکټر عبدالظاهر په کابینه کې د فواید عامې وزیر وټاکل شو.

خوازک خان زلمي تر څه زیات د کار د قواو په بېلابېلو پوستونو کې خپل هېواد او هېوادوالو ته خدمت کړی دی. په ځانګړي ډول یې د

د وطن معماران

سرکونو جوړولو او ودانیو په جوړولو کې داسې کارونه کړي دي، چې د هېواد په عمراني تاریخ کې به د هغه نوم تل لپاره ژوندی ساتي.

حاجي انارگل وايي:

((د ننگرهار کانال په جوړونه کې هم خوازک خان ډېر کار کړی دی، ځکه چې هغه مهال د لغمان چارباغ جنرال عظیم خان د فواید عامې وزیر او خوازک خان د کار د قواو عمومي قوماندان و. همدارنگه سید احمدخان د لغمان د مندرو (په پکلو مشهور) د ساتنې او څارنې عمومي مدیر و، چې له تورخمه تر حیرتانو او تورغونډۍ پورې مسوولیت ورتر غاړې و. هغه ټانکر، بلدوزر، قیر او نور وسایل درلودل

د وطن معماران

او هر وخت به يې د لويې لارې څارنه او ساتنه كوله. د ننگرهار- تورخم
سرک په ۱۳۳۹ل. كې امريكايانو تر سره رود پورې قير كړ. په ۱۳۳۹ل.
كال كې د ننگرهار كانال كار پيل شو. لومړی ټولن ووهل شو، چې لاره
پرانيستی شي، بيا بند جوړ شو او په همدغه وخت كې ورسره په كانال
ويستني هم كار روان و.

د ۱۳۴۳ل. كال د مرغومي په ۲۵ پرې ازمایښتي اوبه ورايله شوې. د
ثمرخېلو د ټولن كار په ۱۳۴۰ل. كې پيل شو او په ۱۳۴۳ل. كې پای ته
ورسېده. په دغه ټولن كې درې ځايه او درې وخته كار كېده د ثمرخېلو له
خوا، په منځ كې له سرخ دېوال سره او د بتي كوپت مشوانيو له خوا. دغه
ټولن شاوخوا پنځه متره لوړ او پنځه- شپږ متره پلن دی يعنې ۱۶۲۰ موټر
پكې په ښه ډول تگ كولاى شي.

شاوخوا لس زره كسان د كانال پر كار په بېلابېلو ځايونو كې پر
بېلابېلو كارونو بوخت وو. د ننگرهار كانال كار چې د ۱۳۳۹ل. په زمري
كې پيل شوى و، تر ۱۳۵۲ل. كال پورې بشپړ شو او په همدغه كال
شوروي اتحاد ته زرگونه ټنه بلاعوضه مالتي ولېږل شوې.

د ننگرهار کانال ۱۵۰۰۰ هکتاره ځمکه خړوبه کړې ده. مشهور فارمونه يې غازي آباد او د هډې هغه وو. په دې فارمونو کې پر کرنيزه ځمکه سربېره د مالتو، انارو، نارنجانو او ښونانو (زیتونو) ښه ښونه وو. د ښونانو فارمونه په ۱۳۴۴ل. کې ولگول شول او په ۱۳۴۸ل. کې د ښونانو فابريکو په توليد پيل وکړ. يوه فابريکه په ثمرخېلو او بله په هډه کې جوړه شوې وه.

په غازي آباد فارم کې روغتون، ښوونځي، سېلو او مالدارۍ موجود وو، چې سېلو به خپلو کسانو ته ډوډۍ رسوله. په فارم کې شاوخوا درې زرو کسانو کار کاوه او کله چې بشپړ شو؛ نو بيا ترې د کار قواوې لارې او يوازې اجيران پکې پاتې وو، چې شاوخوا شپږ سوه کسان به وو. غازي آباد فارم ۵۱۳ د شيدو غواگانې درلودې چې شیده به يې د فارم په فاميليو سربېره هډې فارم، جلال آباد ښار او د کابل د گذرگاه لښاتو مدیریت ته لېږل کېدل.

د ننگرهار تر کانال وروسته د نغلو بند هم د کار قواو جوړ کړی دی. په دغه وخت کې د کارو د قوا قوماندان خوازک خان زلمی و او انجينران يې روسان وو))

خوازک خان په ۱۳۵۴ل. کې د فراه د والي په توگه مقرر شو.

خوازک زلمی د رښتینو او مدبرانه کارونو د ترسره کولو له امله په
ډېرو نښانونو او مډالونو هم نازول شوی دی لکه (دریمه درجه نښان، د
وړتیا مډال، د ستوري دویمه درجه نښان، د صداقت مډال، د ستوري
لومړۍ درجه نښان، د خپلواکۍ نښان او د وطن نښان)
جنرال خوازک خان زلمی د ۱۳۸۶ ل. د جوزا په درېیمه د پنجشنبې
په ورځ په ناروې هېواد کې د شاوخوا ۹۰ کالو په عمر ومړ، جنازه یې
راوړل او د کابل په شهدای صالحین کې خاورو ته وسپارل شو.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ خوازک خان زلمي له يوې لنډې دورې پرته نور ټول خدمت د څار د قواو په لور پوښتونو کې کړی دی؛ نو د هرې لويې لارې په جوړولو او بشپړولو کې په يو ډول نه په يو ډول لاس لري.
- ✓ د خپلې دندې پر مهال يې د هېواد د زياترو لويو لارو په غځولو، ډمبولو او پلونو جوړولو کې مستقيم يا نامستقيم لاس درلودلی دی.
- ✓ د هېواد د تر ټولو ستر پوځي هوايي ډگر (بگرام) د جوړولو مستقيمه څارنه يې کړې ده.
- ✓ د کورو جوړو په فابريکه کې يې د بې کوره هېوادوالو لپاره يې د کورونو په برابرولو کې ډېر ستر کار کړی دی.

دين پم هغه چا کې مې لټوی چې اوږد دلازير او غټه پکړۍ لري، بلکه همدغه کس پم دين کې ولټوی او وگورئ چې کومې چارې او کړنې يې پم دين برابرې دي.

*** **

ډاکټر عبدالوکیل

ډاکټر عبدالوکیل د سردار خان زوی د ۱۳۰۲ ل. کال د وري په میاشت کې په کابل کې زېږېدلی دی؛ خو له آره د میدان وردگو د نرخ ولسوالۍ د عمرخېلو کلي اوسېدونکی دی. لومړنۍ زده کړې یې د کابل په استقلال غازي ښوونځي کې کړې دي. هغه مهال تر لومړي ټولگي د مخه د ابجد په نامه ټولگي هم مروج و. عبدالوکیل خان پنځه کاله په همدغه ښوونځي کې زده کړې وکړې او په ۱۳۲۱ ل. کې له غازي لېسې څخه فارغ شو. د هغه د فراغت پر مهال دویم نړیوال جنگ روان و؛ د لوېديځې نړۍ بل هېواد ته د زده کړو لپاره د هغه امکانات نه برابرېدل؛ نو د پوهنې وزارت له خوا د دوه کسانو په ملګرتیا هند ته ولېږل شو. هلته یې په لایلپور (د اوسني پاکستان فیصل آباد، ځکه هغه مهال لا پاکستان هېواد د نړۍ په نقشه کې نه و) پوهنتون کې د زراعت او ښووالۍ په برخه کې لوړې زده کړې وکړې او د لسانس سند یې واخیست.

په ۱۳۲۵ل. کې هېواد ته تر راستنېدو وروسته په کابل کې د دارالمعلمين د استاد په توگه وگومارل شو او دوه کاله يې دغه دنده ترسره کړه.

په ۱۳۲۷ل=۱۹۴۸م. کې لندن ته لاړ او هلته يې په بنوالۍ کې د ماسټرۍ او همدارنگه يې د امريکا له متحده ايالتونو څخه په کرنه کې د ډاکټرۍ ډيپلومونه تر لاسه کړل.

په ۱۳۳۱ل=۱۹۵۲م. کې بېرته هېواد ته راستون شو. د هلمند د کرنې د مرستيال او رئيس په توگه يې دندې ترسره کړې. بيا د هلمند ناوې عمومي رئيس وټاکل شو. دولس نيم کاله په همدې دندې بوخت پاتې شو. بيا تر ۱۳۴۳ل. پورې د هلمند والي و. تر واليتابه وروسته يو کال وزگار پاتې شو؛ خو په همدې وخت کې د معمول په څېر په خپله کرکيله او تجربو بوخت و. بيا په ۱۳۴۴ل. کې د مشرانو جرگې انتخابي غړی وټاکل شو او پنځه کاله يې د غه دنده ترسره کړه. په جرگه کې د کمېسيون دنده د زراعت د برخې مسووليت هم ده ته ورتر غاړې و. تر وکالت وروسته يو څه وخت بيا وزگار پاتې شو.

د ډاکټر عبدالظاهر په کابينه کې د زراعت وزارت مشاور وټاکل شو. ورپسې د محمد موسی شفيق په کابينه کې د زراعت وزير وټاکل شو.

ډاکټر عبدالوکیل خان به تل د رسمي دندو تر څنگ د خپل مسلک په تجربو بوخت و، بزگران به یې د نوې او عصري بڼوالۍ دودولو ته هڅول. د میدان وردگو په نرخ ولسوالۍ کې یې لومړی ځل په ۱۳۳۹ل. کې په خپله ځمکه کې د تجربو لپاره بڼ جوړ کړ.

د کرنې انجینر هارون هاند د ارواښاد ډاکټر عبدالوکیل د خدمتونو په اړه په لنډو ټکو کې وایي:

((ارواښاد ډاکټر وکیل ان د مهاجرت په دوره کې هم له ADA, COAR, VITA, AIA ټولنوسره د خپل مسلک په برخه کې د هېواد او هېوادوالو لپاره د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي. خدای بخښلي د هېوادوالو لپاره خورا ډېر خدمتونه کړي دي. په کلیو او بانډوکې به یې له بزگرانوسره لیدل او هغوی به یې د کرنې له عصري سیستم څخه خبرول. هغوی ته به یې د کرنیزو حاصلاتو د زیاتوالي په اړه سلا مشورې ورکولې.

ارواښاد په لومړي وار له جاپان، امریکا، بېروت او منځنۍ آسیا څخه د منو، بادامو، انگورو، شفتالانو، گېلاسو، ناکو او ځینونورو مېوو ډول ډول نیالگي راوړل او په هېواد کې یې مروج کړل. د هغه خدمت به د

هېواد تاريخ او وگړي هيڅکله هم له ياده ونه باسي او تل به د هېواد په تاريخ کې په زرينوکرښو خوندي وي))

ډاکټر عبدالوکيل به ويل چې د زراعت په برخه کې د افغانستان گانده ډېره روښانه ده، ځکه چې افغانستان د اوبو، هوا، موقعيت، ارتفاع او مارکېټ له مخې د ښې گاندهې څښتن دی؛ خو دوه څيزونه په دې لاره کې خنډ دي: بېوزلي او بېسوادې. هغه به ويل چې وسايل او ميډيا د زراعت د نويو لارو چارو د ترويج لپاره ډېر مهم دي، په داسې حال کې چې افغانان له دې دواړو محروم دي. يوه نوې تجربه چې تر بزگره

د وطن معماران

رسپري نږدې لس کاله وخت نيسي، حال دا چې په لسو کالو کې په نوره نړۍ کې دغه تجربه بيا زړه شوې وي.

ارواښاد عبدالوکيل خان به ويل چې که د افغانستان اوسنۍ تر کر لاندې ځمکه په سمه او مناسبه توگه وکرل شي، سمه سره او کود ورکړی شي؛ نو د هېواد اړتيا پوره کولای او ان صادرېدلای هم شي؛ نو ويلای شو چې د سمې کرنې په صورت کې موږ د غلې واردولو ته اړتيا نه لرو. په حقيقت کې ډاکټر عبدالوکيل خپل ژوند د هېواد ښېرازۍ او سمسورتيا ته وقف کړی و. چاسور او چا سپين؛ خو ارواښاد ډاکټر عبدالوکيل په هېواد کې بې وينې تويولو شين انقلاب راوست. ده په هېواد کې د شنه انقلاب بوتي ولگول او هېواد يې د شني طلا زېرمه وگرځاوه، هغه طلا چې هيڅکله يې بازار له کساد سره نه مخامخېږي او د تورې او ژېړې طلا له لارې لاس ته راغلي پانگه يې پښو ته لوېږي.

د افغانستان د علومو اکاډمۍ د کرنې د انستيتيوت مشر څېړنپوه ډاکټر سکندر حسيني وايي:

((ارواښاد وزير ډاکټر عبدالوکيل په ډول ډول طريقو او وسايلو له نورو هېوادونو څخه اصلاح شوي پيوندونه، زخې او بوتي راوړي او دلته يې مروج کړي دي.

هغه یو عملي سپی و، ډېر لیکل یې نه دي کړي؛ خو ډېرې تجربې او ډېر کار یې کړی دی. د منو بېلابېل ډولونه، آلبالو، گېلاس، زدالو او نور افغاني ټولنې ته د هغه سوغاتونه دي.

د مسلکي اشخاصو د غوښتنې پر بنسټ هغه خپل یادښتونه ورکړل او د کابل پوهنتون استاد "انورزي" له خوا ترتیب او چاپ شول. د کرنې او په ځانگړې ډول د ښوالۍ په برخه کې هیچا د هغه په اندازه کار نه دی کړی))

ارواښاد به د ښوالۍ پېچلي موضوعات په داسې لهجه او بڼه خلکو ته وړاندې کول چې نالوستي ښوال هم په ډېره اسانۍ پرې پوهېدای شول. د خلکو په ژبه او عام فهمه لهجه یې د نوې ښوالۍ ښېگڼې، لارې چارې او گټور اړخونه څرگندول. په دې توگه یې بزگران او ښوال د کرنې د کارپوهانو په توگه روزل او عملي ډگر ته یې وړاندې کول.

په کومو سیمو کې چې د ډاکټر عبدالوکیل د ښوالۍ سیستم دود شوی، هلته چا د کوکنارو کر ته هڅه نه ده کړې. ملگرو ملتونو، امریکا او نورو لوېدیځو هېوادونو د کوکنارو د کر د مخنیوي په لاره کې څومره پانگه ولگوله؟ څه پایلې یې تر لاسه کړې؟ څومره په خپلو هڅو کې بریالی شول؟ ټولو ته څرگنده ده، چې دغه بودجه په تکراري، کلیشه یي

د وطن معماران

تبليغاتو، ننداريزو غورځو پرځو او د کارگرو په ډالري معاشونو او لوکسو موټرو ولگېدله؛ خو ارواښاد ډاکټر عبدالوکيل پرته له دې چې له چا بودجه تر لاسه کړي، په يوازې ځان او پټه خوله د بڼوالۍ د نوي سيستم د دودولو له لارې د کوکنارو پر ضد مبارزه بريالۍ کړه.

ډاکټر صاحب په زهيرتيا او بوداټابه کې هم کرار نه کښېناست، په نويو تجربو او برياو پسې ستومانه و. د جهاد پر پېر هم ډاکټر عبدالوکيل د گوند او گوندبازۍ پر ځای د ولس اقتصادي پياوړتيا ته ځير و، ځکه يې د سياست او سياسي لوبو پر ځای د ولس خدمت ته اوږه ورکړه او زياتره به د هېواد دننه په آزادو سيمو کې له بڼوالو سره په نويو تجربو بوخت و. گڼ بزغلي يې وکړل او د هېواد په مرکزي سيمو کې يې تر ۵۰۰۰ زرو زيات بڼونه جوړ کړل. خلک يې وهڅول، له خپله جيبه يې انعامونه ورکړل او ستاينليکونه يې ورواستول. چا چې به بڼه روزلی و، هغوی يې په سوغاتونو ياد او ونازول. ارواښاد ډاکټر عبدالوکيل ځانگړې مؤسسه او "ان. جی. او" جوړه نه کړه، بلکې له نورو ادارو سره يې خپله پوهه، تجربه، پلان او پروگرام شريک کړ. ده دا خبره پخه او ثبوت کړه چې "خدمت هر ځای او له هرې لارې کېدای شي"

له دې سره يې په نوي سيستم د سبو کر هم دود کړ. هغو سيمو چې ترانسپورتي اسانتياوې لرلې، هغو زردالانو ته يې بڼوال و هڅول چې تازه مارکېټونو ته رسېدای شي؛ خو ليرې پرتو سيمو چې ترانسپورتي اسانتياوې يې هومره نه درلودې هلته يې د بل ډول زردالانو د کرلو سپارښتنه کوله، د هغو زردالانو چې د کښتې کېدو وړتيا يې لرله.

ارواښاد د خپل خدمت په مخه کې نه سيمه پېژندله، نه قوم، افغانستان يې کور او د دغه کور هره برخه يې د زړه کتره وه. په همغه وخت کې چې د ډاکټرانو په وينا مرگ ته يې د دوه اونيو واټن پاتې و، په تېلفون يې د هېواد د اورښت معلومات کول، په کندهار کې څومره اورېدلی؟ په کابل او مزار کې څومره اورېدلی؟ همدلته يې د آرام ساه واخيسته ((اوس که خدای کول هېواد د وچکالۍ له منگولو ووت))

چې څوک به يې پوښتنې ته ورغلل، تر هر څه دمخه يې په هېواد کې د هغو قوريو (بزغليو) او بڼونو حال اخیست، چې ده يې تېر کال سپارښتنه کړې وه. په همدغه حالت کې يې د اکبر مؤسسې په دفتر کې خپل هم مسلکان راټول کړل، په ډېر لوړ مورال او زغم يې پر اړوندو او اړينو موضوعاتو خبرې وکړې.

د وطن معماران

ډاکټر عبدالوکيل خان د ۱۳۷۹ل. د ليندۍ په ۲۳ مه په پېښور کې د وينې د سرطان ناروغۍ له امله د خپل سپېڅلي روح امانت د خپل څښتن حضور ته وړاندې کړ. جسد يې د ميدان وردگو ولايت د نرخ ولسوالۍ عمرخېلو کلي ته ولېږدول او هلته په خپله پلرنۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شو؛ خو:

نه مري هغه چې ژوندۍ يې وي يادگار
ډېر ژوندي مړه دي او ډېر مړي ژوندي دي
مړ وي هېر، ژوندي په ياد وي د روزگار
هر افغان ته "الفت" دومره پوهه غواړي
چې د مرگ او ژوند تشخيص ته ده په کار
د هلمند ناوې د رئيس، د هلمند د والي، د مشرانو جرگې د غړي، د
زراعت وزارت د مشاور او د زراعت د وزير په توگه يې درانه او د قدر وړ
خدمتونه ترسره کړي دي.
د نرخ لېسې ته هغه خپله ځمکه هم ورکړې وه او اوس دغه لېسه
رسماً د همدې نامه ته منسوبه ده.

*** **

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د هېواد د زراعت په تاريخ کې د ارواښاد عبدالوکيل خان غونډې بڼه او ډېر خدمتونه بل هيڅ کس نه دي تر سره کړي.
- ✓ په ځانگړي ډول د بڼوالۍ په ډگر کې د هغه خدمتونه د هېواد د زراعت په تاريخ کې بې ساري دي.
- ✓ ملي شخص و، له قومپالنې، ژبپالنې او گوندپالنې بېزار و.
- ✓ داسې شخص و، چې په دولت کې له لوړو دندو او په مسلک کې له تخصص سره يې هم له ولس سره غوټه اخيستي وه؛ نو تل به د خلکو په څنگ کې و.

عبدالقيوم وردگ

پوهاند عبدالقيوم وردگ پر ۱۳۰۲ل. کال د میدان وردگو ولايت د سيدآباد ولسوالۍ د سپين ورسک په کلي کې زېږېدلی دی. لومړنۍ او منځنۍ زده کړې يې په حربي ښوونځي کې تر سره کړي دي، چې هغه وخت د احضاريې په نامه يادېده. ثانوي زده کړې يې د کابل په عالي دارالمعلمين کې تر سره کړې دي. د لسانس او ماسټرۍ دورې د بشپړولو لپاره په ۱۳۲۷ل. کال د امريکې متحده ايالتونو ته لاړ او هلته يې په ۱۳۳۴ل. د "جورج ټاون پوهنتون" د فزيک په څانگه کې زده کړې بشپړې کړې.

د دويم ځل لپاره د هستوي انجینرۍ په برخه کې د امريکې متحده ايالتونو ته لاړ او د پنځلسو مياشتو په موده کې يې د الونای ايالت د اتومي پروگرام په چوکاټ کې زده کړې وکړې. همدا وخت د (د ټيټا نيوم

د وطن معماران

د خطي سپکټرم) په کشف بريالی شو، هغه نوي خطونه چې د لمر له وړانگو نه راځي. په دې اړه يې يو شمېر مقالې هم وليکلې. په پيل کې يو عسکري منصبدار و کله، چې د امريکې له متحده ايالتونو راستون شو، د ملي دفاع په وزارت کې د جگتورن په دنده وگمارل شو. وروسته په ۱۳۳۸ل. کال پوهنې وزارت ته راتبدیل شو. د دې وزارت په چوکاټ کې د کابل پوهنتون د ساينس په پوهنځي کې استاد شو.

په ۱۳۴۱-۱۳۴۱ل. کلونو کې يې دوه ځله د ذروي انرژۍ په نړيوال کنفرانس کې هم گډون وکړ او همدا وخت يې د کابل پوهنتون د علمي شورا غړيتوب هم ترلاسه کړ.

په ۱۳۵۰ل. کال د کابل پوهنتون د ساينس د پوهنځي رئيس وټاکل شو. په ۱۳۵۲ل. کال د زمري په لسمه نېټه د محمد داؤد خان د جمهوريت په لومړنۍ کابينه کې د کانونو او صنايعو د وزير په توگه وټاکل شو.

د همدې کال په ليندۍ کې د جمهوري رياست د لازم گڼنې له مخې د پوهنې وزير شو.

په ۱۳۵۵ل. کال کې يې د افغانستان د اساسي قانون د تسويد کمېټې عضویت هم تر لاسه کړ. په ۱۳۵۶ل. د سرحداتو د وزير په توگه

د وطن معماران

وگومارل شو. په همدې کال يې د سردار محمد داؤد خان د "ملي غورځنگ" گوند د مرکزي کمېټې غړيتوب هم تر لاسه کړ.

د افغانستان نوميالی، علمي او سياسي څېره ډاکټر انورالحق "احدي"

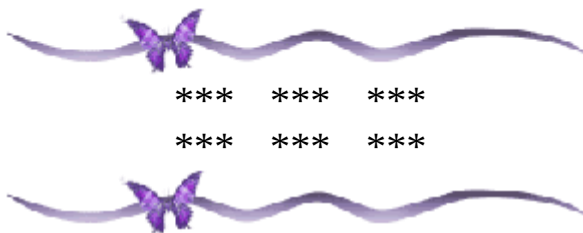
د پوهاند عبدالقيوم په اړه وايي:

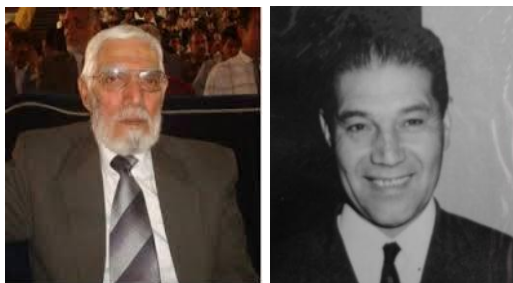
((کله چې ډاکټر عبدالقيوم په حکومت کې و، زه په مکتب کې وم. چې واشنگتن ته لاړم نو هلته به مو کله د يوه ملگري په کور، يا په يوه هوتل او بل ځای کې سره ليدل. هغه يو فوق العاده ملگری او دوست انسان و. زما په عقیده هغه د شرافت يوه ټوټه وه. هغه د افغانستان د معارف په کميت کې زېنت زيات تغير راوست او په سلو کې ۴۰۰ يې بنوونځي زيات کړل. متوسطې يې لېسې او ابتدايي مکاتب يې متوسطې کړې. هغه به ويل چې ((جوړ به يې موږ کړو او چلوي به يې خدای)) هغه عالم سړی و، پر مسلک او خپلو ژبو سربېره يې انگرېزي ژبه ډېره ښه زده وه، ان تر يوه اديب هم قوي. هغه احسان منونکی او انسان پالونکي سړی و، يوه ورځ يې ماته وويل، چې زه ستا له خسر "پير صاحب" څخه ډېر ممنون او د هغه د احسان پورورې يم، زما د راتگ په لگښت کې يې راسره مرسته کړې ده، که نه ما لگښت نه شو برابرولای. امين سړی و، پر خپله حلاله روزي يې قناعت درلود))

ځانگړې کارنامې:

- ✓ عالم، امین، کارپوه او زیارکښ وزیر و.
- ✓ په ځانگړي ډول د پوهنې وزارت کمیت ته یې ستر کار کړی دی او ښوونځي یې خلور برابره زیات کړي دي.
- ✓ مؤدب، ملگری او شریف انسان و، احسان یې نه هېراوه او تل یې په حلاله شتمنۍ گوزاره کوله.
- ✓ هېواد او هېوادوال پرې ډېر گران وو.

دا مسلمانې نه ده، چې د خلکو د غولولو لپاره ډیر ژوره کړې، پټکۍ ووهې او د تسپو امېل پې لاین کې واخلې، بلکې رښتینې مسلمانې داده چې د زړه ککېل لږ بوتانو پاکه او د مینې، خلوص او ژمنتیا گلان پکې وکړي.

غلام صديق محبي

ارواښاد پوهاند ډاکټر غلام صديق محبي په ۱۳۱۱ ل. کې د غزني ولايت د اندرو ولسوالۍ د صاحب خان کلي په يوه روڼاندې کورنۍ کې نړۍ ته سترگې غړولې دي. په پلرنۍ سيمه کې تر لومړيو زده کړو وروسته د دولت د پرېکړې پر بنسټ کابل ته راوستل او په ۱۳۲۴ ل. کې په ښوونځۍ کې شامل شو. په ۱۳۲۹ ل. کې له دولسم ټولگي فارغ او وروسته د کابل پوهنتون په ساينس پوهنځي کې شامل شو. محبي په ۱۳۳۳ ل. له نوموړي پوهنځي فارغ او په نجات لېسه کې د ښوونکي په توگه مقرر شو. تر ۱۳۳۶ ل. پورې يې د پوهنې وزارت په چوکاټ کې کار وکړ.

د ۱۳۳۶ ل. کال په وږي کې د هغه وخت شوروي اتحاد ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل شو. په برياليتوب سره يې دغه دوره تېره کړه او په

۱۳۴۲ل. کې يې د مسکو له دولتي پوهنتون څخه د ساده زرو په برخه کې د ماسټرۍ (Ms.D) او ډاکټرۍ (Ph.D) ډیپلومونه ترلاسه کړل.

هېواد ته تر راستنېدو وروسته د همدغه کال له سلواغې څخه د کابل پوهنتون د ساينس پوهنځي استاد مقرر شو. د ۱۳۴۵ل. کال په ليندۍ کې د کابل پوليتخنيک پوهنتون استاد او بيا د عمومي تدریسي مدير په توگه مقرر شو. په ۱۳۴۷ل. کې د دې پوهنتون د علمي مرستيال په توگه او په ۱۳۵۰ل. کې د پولتخنيک پوهنتون د منتخب رئيس په توگه وټاکل شو. په ۱۳۵۱ل. کې د کابل پوهنتون د اداري مرستيال په توگه او د ۱۳۵۳ل. کال په کب کې د کابل پوهنتون د رئيس په توگه مقرر شو.

د ښې وړتيا، پوهې او کفايت په ښودلو سره د ۱۳۵۵ل. په کب کې د شهيد محمد داؤد خان په کابينه کې د لوړو زده کړو د لومړني وزير په توگه مقرر شو، چې د ۱۳۵۷ل. کال تر غوايي پورې يې په ښه ډول دغه دنده ترسره کړه.

په ۱۳۵۸ل. کې يوځل بيا د کابل پوليتخنيک استاد شو، چې د ژوند تر پای پورې يې دې سپېڅلې دندې ته دوام ورکړ. ارواښاد محبي د خپل علمي ژوندانه په اوږدو کې د هېواد د بچيانو په روزنه کې له هيڅ ډول هلوځلو ډډه نه ده کړې. يو تجربه کار استاد و، چې له ډېرو علمي او

د وطن معماران

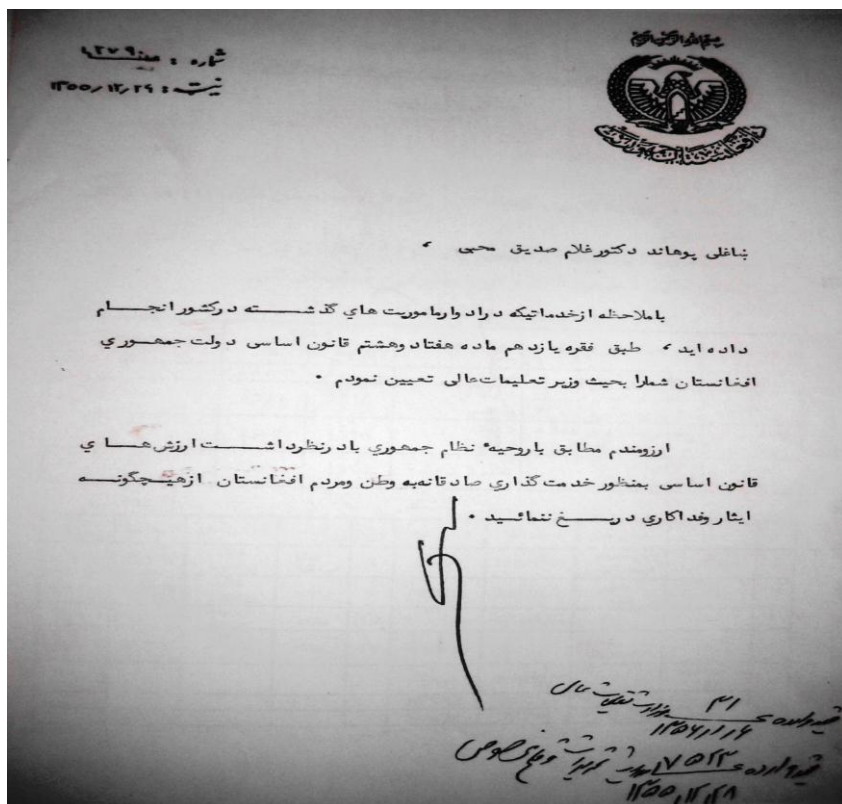
اداري تجربو سره يې په اکاډمیک بهير کې خپلې دندې په صداقت ترسره کړې.

په پيل کې د فزيک په ډيپارټمنټ کې د عمومي فزيک مضمون د بهرنيو او کورنيو استادانو له خوا تدریسېده. ډاکټر عبدالعظيم ضيايي د پوهاند په رتبه او ډاکټر غلام صديق محبي د پوهنوال په رتبه لومړني کورني استادان وو، چې په دې ډيپارټمنټ کې يې د فزيک په تدریس پيل وکړ.

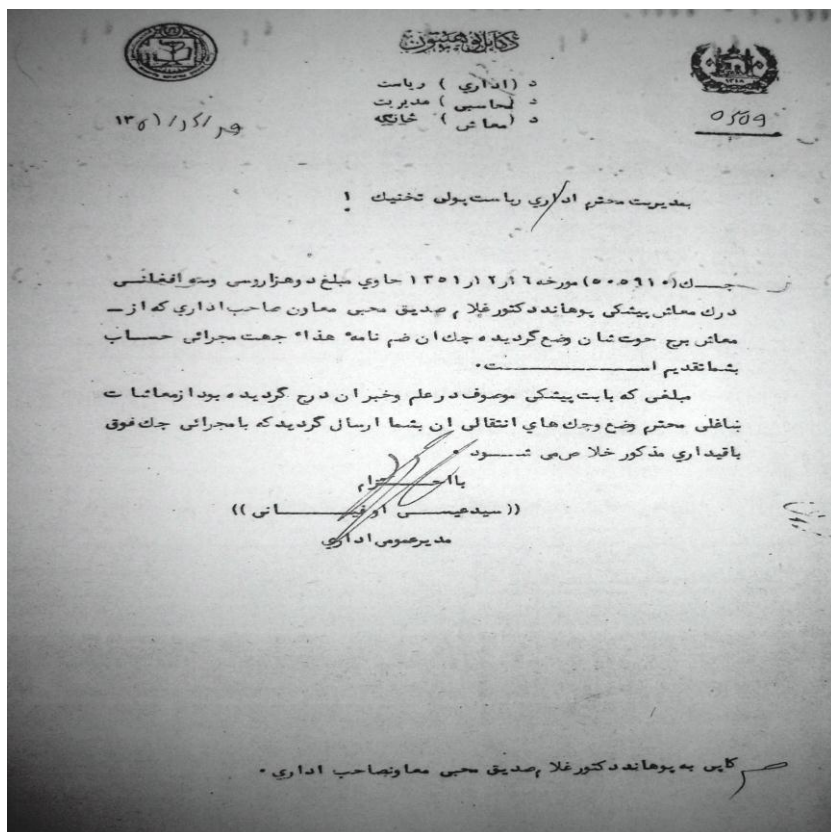
پوهاند غلام صديق محبي په اتومي فزيک کې لومړنی افغان متخصص و.

مرحوم پوهاند محبي په علمي چارو کې پر خدمت سربېره د اتومي انرژۍ د ملي کمېسيون غړی، د لوړو زده کړو د قانون د تدوين د کمېسيون غړی، د اليکټرومېخانیک پوهنځي د علمي شورا غړی او د فزيک ډيپارټمنټ آمر، د لوړو زده کړو د عالي شورا غړی، د کړېدټ سيستم غړی او د ژباړې ادارې د بورډ غړی هم پاتې شوی دی.

پوهاند غلام صديق محبي د افغانستان د لوړو او مسلکي زده کړو لومړنی وزير و، چې د جمهوريت پر مهال د شهيد محمد داؤد خان د دې فرمان په اساس مقرر شو:

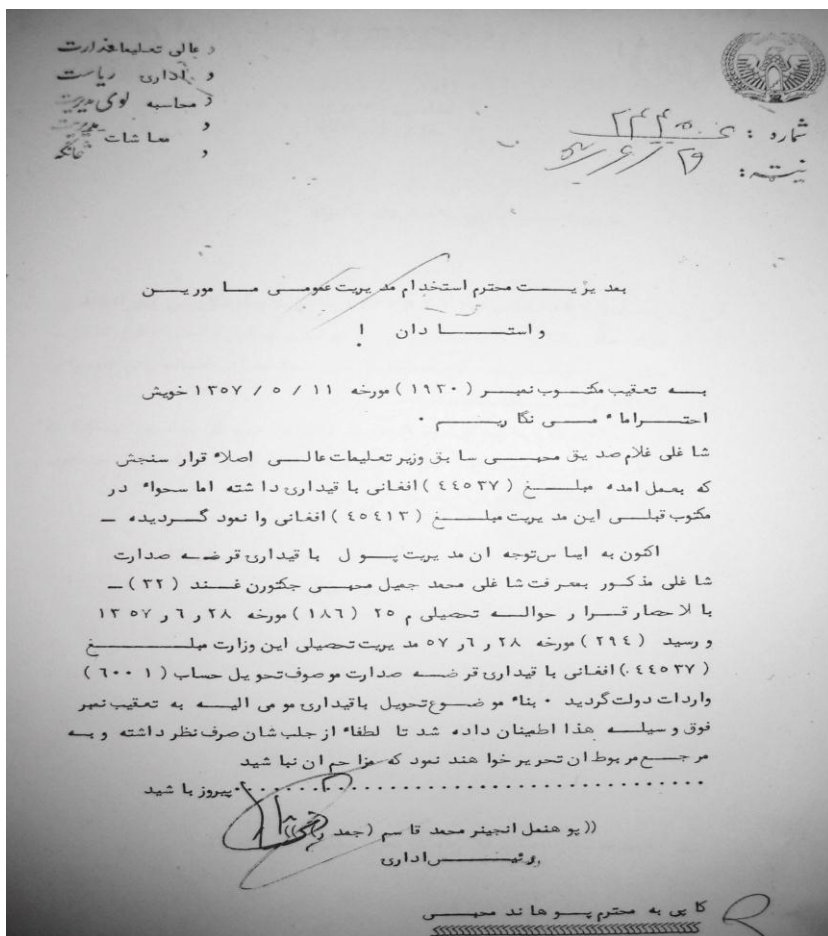

پوهاند محبي يو عالم، متدين، پاک نفس، رښتینی، هېوادپال، ولسپال او زیارګالونکی شخص و. په ټولو دولتي دندو کې یې چارې خورا ښې ترسره کړې، چې د راتلونکو نسلونو د ویاړ او الهام لاملېدای شي. د ولس او ملت مال خوړل د هغه ضمیر په هیڅ ډول نه شول منلای، ځکه خو یې خپل ټول حسابونه پاکول او چانول:

که پورتنی مکتوب ته ځیر شو، نو پوهېږو چې رښتیا هم په دې هېواد کې متدین، سپېڅلي او له الله ویرېدونکي چارواکي تېر شوي دي.

لاندینی مکتوب د هغه د پاک نفسی، دیانت او عالي شخصیت یوه بله غوره بېلگه ده:

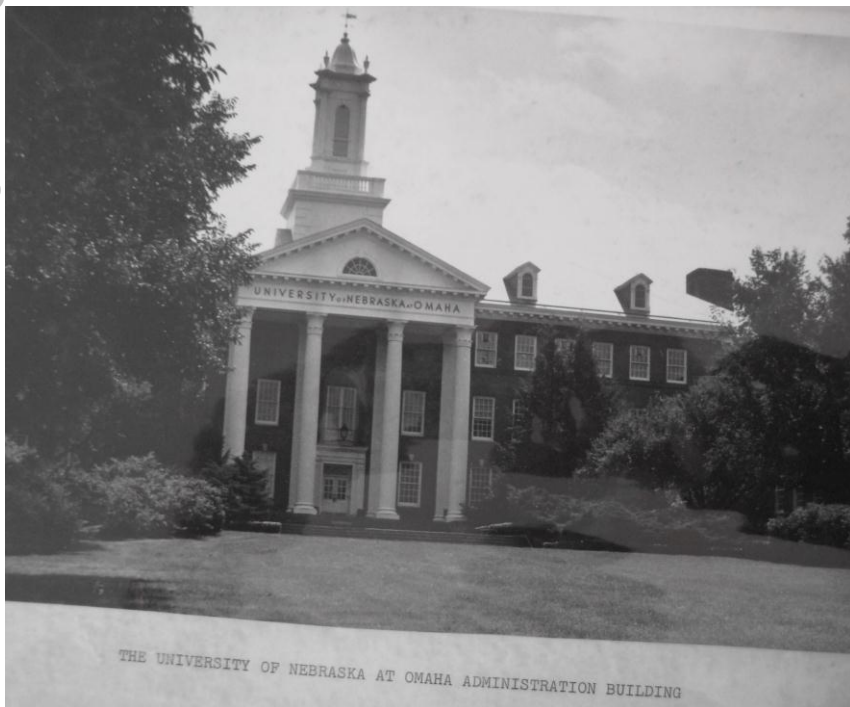
ارواښاد پوهاند محبي د هېواد دننه هم د خپلو ښو خدمتونو له امله
ډېر مډالونه او ستاينليکونه اخيستي دي. د کابل پوليتخنيک پوهنتون د

د وطن معماران

خلوېنېنمې کليزې په وياړ د سيدجمال الدين افغان مډال او همدارنگه د صداقت مډال په ترلاسه کولو بريالی شوی دی.

پر دې سربېره ارواښاد محبي په علي آباد روغتون کې د ۶۰ کوبالت په جوړولو کې هم څرگنده ونډه درلوده. په ۱۳۸۷ل. کې د افغانستان د اتومي انرژۍ د کمېسيون د وړاندیز پر بنسټ نوموړی د دغه کمېسيون د غړي او د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت د رياست په حکم د اتومي زبالو د څېړنې لپاره د باصلاحيته پلاوي د رئيس په توگه مقرر شو. پوهاند محبي د خپل علمي ژوندانه په اوږدو کې بهرنيو هېوادونو ته کاري، علمي او شخصي سفرونه درلودل، چې هلته يې د خپل هېواد استازگرته په پوره وياړ او سرلوړۍ سره کړې ده. ځينې سفرونه يې دا وو: په ۱۳۴۵ل. کې د چين ولسي جمهوريت ته د فزيک په نړيوال کنفرانس کې د گډون لپاره.

د ۱۳۵۴ل. کال د زمري په شلمه د امريکا متحده ايالتونو ته رسمي سفر، چې د پوهنې په برخه کې د سترو برياوو له امله يې د نبراسکا پوهنتون افتخاري ډاکټري هم واخيسته.

په ۱۳۵۵ل. کې د ایران اسلامي جمهوریت ته رسمي سفر.

د ۱۳۵۶ل. کال د کب په دولسمه سعودي عربستان ته رسمي سفر.

د ۱۳۸۳ل. کال په کب کې هندوستان ته د درملنې لپاره.

ارواښاد محبي د پوهنتون په سویه د فزیک شو درسي کتابونه هم

تألیف کړي او شاوخوا (۳۰) علمي - څېړنیز کتابونه یې کښلي دي، چې په

کورنیو او بهرنیو معتبرو مجلو کې چاپ شوي دي.

د وطن معماران

ارواښاد محبي د مسكو په دولتي پوهنتون كې د "ميو ميزونها درعمرق چهل متر معادل آب" علمي څېړنيزه رساله هم كښلې، چې د مسكو پر پوهنتون سربېره د ارزونې لپاره د جاپان هېواد د توكيو او كولمبيا پوهنتونونو ته هم لېږل شوې، يوازې دا نه چې تاييد شوې بلكې جايزه يې هم اخيستې ده.

پوهاند محبي دا آثار هم خپلې ټولنې ته د فزيك او رياضي په برخه كې په ميراث پرېښي دي:

ساده ذره څه شى ده؟ الكترون، د يوولسم ټولگي هندسه، مېخانيك فزيك، ماليكولي فزيك او ترمو ډيناميك، الكترو سټاټيك او ثابت جريان، مېخانيك، د اوبو له ۴۰ مترو سره په معادل ژوروالي كې د ميو مترونو د ثبت دستگاه، د مېخانيك او ماليكولي فزيك د پوښتنو د حل طريقه، د برق او مقناطيس د پوښتنو د حل طريقه، د موجي نور كتابگوټى، په مكعب مستطيلي شكله حجرو كې د امپولي شكل، د ډېرو انرژي لرونكو ميترونو څېړنه د كيهاني ذرو په پراخ باران كې، مبادى فزيك سټاټيك (برای دوه آماده گى) د غير مطلق توردو جسمونو د تشعشع قدرت، فزيك دوره مقدماتى، اساسات فزيك نظري، هندسه تحليلي او نور.

د وطن معماران

د هېواد د لوړو زده کړو رښتیني خدمتګار پوهاند ډاکټر غلام صديق محبي د ۱۳۸۸ ل. کال د چنگاښ په ۲۲ مه نېټه غرمه مهال ۱۲ بجې له دې فاني نړۍ د تل لپاره سترګې پټې کړې، چې د علم او معرفت مينه وال يې ټول خواشيني کړل. د پوهاند غلام صديق محبي په مړينه د جمهور رئيس په ګډون د هېواد لوړ پوړو چارواکو او ټولو تحصيلي مؤسساتو خپله ژوره خواشيني څرګنده کړه.

د پوهاند محبي په اړه د جمهور رئيس د خواشینی پيغام په دې ډول و:
د افغانستان د اسلامي جمهوريت د جمهور رئيس حامد کرزي د

خواشینی او ډاډګیرنې پيغام

په ژورې خواشینی سره خبر شوم چې د افغانستان يو لوی عالم او د کابل پوليتخنيک پوهنتون سابقه دار استاد پوهاند دوکتور غلام صديق محبي د ورپېښې ناروغۍ له امله په حق رسېدلی دی.

انا لله و انا اليه راجعون

ارواښاد پوهاند دوکتور غلام صديق محبي د هېواد له سترو علماوو او تکړه استادانو څخه و، کلونه کلونه يې د هېواد ځوان نسل وروژه، څه موده د کابل پوليتخنيک او کابل پوهنتون رئيس او د سردار محمد داؤد د جمهوريت په زمانه کې د لوړو زده کړو لومړی وزير و.

د وطن معماران

د لوړو زده کړو وزارت له تاسیس سره سم د دغه وزارت لومړنی وزیر شو او د ژوند تر وروستیو اونیو پورې یې له تدریسه لاس ونه کېښ، د عالي تحصیلاتو د عالي شورا غړی و او خپل وظایف یې په صداقت سرته رسول. د ده مړینه یوه علمي ضایعه ده.

د خپلې خواشینۍ او ډاډگیرنې مراتب د دوی کورنۍ، دوستانو، شاگردانو او د هېواد د لوړو زده کړو وزارت منسوبینو ته وړاندې کوم. الله تعالی دې دی وبخښي او کورنۍ ته دې یې جمیل صبر په نصیب شي.

حامد کرزی د افغانستان د اسلامي جمهوریت جمهور رئیس

*** **

د هېواد ټول منور او روڼاندی پور د پوهاند ډاکټر غلام صدیق "محبي" رښتیني خدمتونه مني، درناوی یې کوي او هغه ته د الله له درباره مغفرتونه او اجرونه غواړي، یوازې همدا یوه بېلگه یې ولولئ:

کل نفس ذائقة الموت!

د وطن معماران

درگذشت دانشمند محترم عالم فاضل دوکتور استاد الحاج محبی صاحب را به تمام نزدیکان شان تسلیت عرض میدارم و برای شان از دربار ایزد متعال صبر جمیل آرزومندم.

محترم پوهاند دوکتور محبی صاحب شخصیتی بود سزوار دوست داشتن و احترام کردن، مردی فاضل و خردمند و بزرگ و در عین حال شکسته نفس، اصول گرا اما انعطاف پذیر، بزرگ مردی چون او در تاریخ تحصیلات عالی افغانستان کم نظیر است. کوشش های مثمر او در طول عمر پر بارش برای انسان این سرزمین نعمتی بود قابل قدر و قابل یادآوری، مردی بود که همکار در کار و امور تعمیل و تدریس، یدی بود مطمئن و پر صلابت.

برزگمرد بود چون صخره، اما جوهری انسانیت فرادست انسانی در وجود او مزج شده بود.

یادش جاویدانه باد و روحش شاد.

دپیلوم انجینر محمدجمعه کاظمی رئیس پوهنځی الکترومیخانیک

*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

✓ له اوه کلنۍ وروسته يې ټول وخت په زده کړه او ورزده کړه کې تېر شوی دی.

✓ د هېواد د لوړو زده کړو لومړنی وزير و او لکه چې په کار وه هغسې يې د دغه وزارت چارې ښې سمبال کړې.

✓ د زده کړو امانت يې په خورا ديانت سره افغان ولس ته رسولی دی.

✓ د ديانت او سپېڅلتيا غوره سېمول و.

✓ امين استاد، مرستيال، رئيس او وزير و.

✓ د فزيک په برخه کې هېواد ته تر ټولو زيات خدمت کړی دی.

✓ په اتومي فزيک کې لومړنی افغان متخصص و.

مسلمانان يوازې لمونځ او د تسپو تر قول نه دي، سترگې وغړوي
او د مسلمانۍ پر مکنۍ ځانونه پوره کړي.

*** *** ***
*** *** ***

عبدالرحمن پژواک

عبدالرحمن پژواک د قاضي عبدالله خان زوی د ننگرهار د سره رود ولسوالۍ د باغوانیو کلي اوسېدونکی دی. په ۱۲۹۸ل = ۱۳۳۴س = ۱۹۱۹م. کې په غزني ښار کې (پلار يې هلته قاضي و) زېږېدلی دی.

پژواک لومړنۍ زده کړه له خپل پلار څخه پيل او بيا د سره رود د بالاباغ د "مطلع دانش" په نامه لومړني ښوونځي کې شامل شو. اول او دويم ټولگي يې هلته او درېيم ټولگي يې د خوگياڼيو د "کږې" په ښوونځي کې ولوست، ځکه چې پلار يې هلته قاضي مقرر شوی و. کله چې يې پلار په کابل کې مقرر شو، نو دی د کابل ښار د انداربيو ښوونځي د څلورم ټولگي شاگرد شو. لومړنۍ دوره يې دلته بشپړه کړه او بيا د حبيبي عالي ښوونځي ته لاړ. تر فراغت وروسته په خصوصي توگه د ديني او ادبي علومو او متونو په لوستو بوخت شو. ديني علوم يې

د وطن معماران

له خپل پلار او دري ادبيات يې له صوفي عبدالحق بېتاب خخه ولوستل. بيا د طب په پوهنځي کې شامل کړی شو. له دې مسلک سره يې مينه نه درلوده؛ نو تر دوو کلو وروسته يې ځان ترې وويست. بيا يې د دوو کلو لپاره د انگلستان د (ايدن بورگ EDIN BURG) پوهنتون د نړيوالو اړيکو او ژورناليزم په څانگه کې زده کړې سرته ورسولې.

تر زده کړو وروسته د کابل ادبي انجمن غړی او د تاريخ څانگې د انگريزي ژباړن په توگه مقرر شو. د پښتو ټولنې له تاسيس سره سم د هغې ټولنې مسلکي غړی شو. په دې وختونو کې يې خپلې ليکنې او ژباړې د "ارمانجن" په تخلص خپرولې، وروسته بيا د صدارعظم محمد هاشم خان په سپارښتنه له دې تخلص تېر شو او "پژواک" يې غوره کړ.

پژواک په ۱۳۱۸ل = ۱۹۳۹م. کال کې د "اصلاح" د دولتي ورځپاڼې مسوول مدير شو. څو مياشتې وروسته د باختر اژانس د لوی مدیریت چارې هم وروسپارل شوې. په ۱۳۲۰ل = ۱۹۳۹م. کال کې د پښتو ټولنې مشر مقرر شو. تر دوو کلونو او څو مياشتو وروسته بيا د مطبوعاتو د مستقل رياست په نورو پښتونو کې مقرر او دوه نيم کاله يې هلته خدمت وکړ.

په ۱۳۲۵ل = ۱۹۴۸م. کال په لندن کې د افغاني سفارت د دویم سکرتار او مطبوعاتي آتشه په توګه مقرر شو. څه موده وروسته د کار او کارګر د بین المللي مؤسسې کارمند شو او بیا کابل ته راغی.

په ۱۳۲۹ل = ۱۹۵۰م. کال په لندن کې د افغاني سفارت فرهنګي آتشه مقرر شو. په ۱۳۳۲ل = ۱۹۵۳م. کال کې بېرته هېواد ته راغی او د بهرنیو چارو وزارت د درېیمې سیاسي څانګې لوی مدیر او د ملګرو ملتونو د څانګې د آمر په توګه وګومارل شو.

په ۱۳۳۴ل = ۱۹۵۵م. کال کې د سیاسي چارو لوی مدیر او په ۱۳۳۷ل = ۱۹۵۸م. کال کې د ملګرو ملتونو په مؤسسه کې د افغانستان لوی سفیر او دایمي استازی مقرر شو. څوارلس کاله یې دې وظيفې ته دوام ورکړ. په دې دوران کې یې په باندونګ او بلګراد کې د ناپېیلو هېوادونو په کنفرانسونو کې د افغاني پلاوې مشرتوب پر غاړه درلود.

په ۱۳۴۶ل = ۱۹۶۷م. کال کې د ملګرو ملتو د عمومي اسامبلې د امنیت شورا د یوويشتمې غونډې رئیس هم وټاکل شو. د عمومي اسامبلې د هغې غونډې رئیس هم ټاکل شوی و، چې د نامیبیا په اړه جوړه شوې وه. نوموړي د بشر د حقوقو د کمېسیون او د ملګرو ملتونو د ځینو نورو کمېسیونونو ریاستونه هم کړي دي.

د وطن معماران

پژواک په ملگرو ملتونو کې هم خپل هېواد ته ځينې وياړونه ورپه برخه کړي دي. د ساري په ډول کله چې ملگري ملتونه د شلمې پېړۍ په شپږمه لسيزه کې له مالي او سياسي کړکېچ سره مخامخ شول، د ارواښاد پژواک طرحې نوموړی سازمان له دغه کړکېچه خلاص کړ، چې تر اوسه دغه طرحه د پژواک د فورمول په نامه يادېږي.

په ۱۳۵۱ = ۱۹۷۲ م. کال په بن، په ۱۳۵۵ = ۱۹۷۶ م. کال په ډهلي او بيا په ۱۳۵۵ = ۱۹۷۶ م. کال په لندن کې د افغانستان د لوی سفير په توگه مقرر شوی دی.

په ۱۳۵۷ = ۱۹۷۸ م. کال کې پژواک په لندن کې و، چې په کابل کې رژيم بدل شو. هغه له دې نوي رژيم سره د عقيدې او نظريې له مخه سخت مخالف و؛ نو د سفارت له دندې يې استعفا ورکړه او کابل ته راغی. د رژيم له خوا په خپل کور کې نظر بند و، مگر له خپلو خو کسو هممنظرو کسانو سره يې د بشر د حقوقو يو پټ سازمان جوړ کړ.

په ۱۳۶۱ = ۱۹۸۲ م. کال کې د علاج لپاره هند ته لاړ او له ملگرو ملتونو څخه يې سياسي پناه وغوښته. بيا پېښور ته لاړ او څو مياشتې يې هلته تېرې کړې؛ خو د غلام ضمير خښتنانو هلته د خپلواک ضمير خښتنان نه شول زغملای؛ نو ارواښاد پژواک ته يې په څو ساعتو کې د

د وطن معماران

وتلو امر وکړ. هغه مهال یې د خپلې خاورې او ویاړونو په اړه داسې
سوې کړیکې وکړې:

بیا به نه شم مهاجر په دې وطن کې
که پخپله دوی محتاج د انصار نه شي
په رحمان او په خوشحال مې سلام وایه
بیا گذر به زما د دوی په مزار نه شي
د مومند او د خټک د غږ پږواک یم
خو فغان مې جگ د دوی له کوهسار نه شي

له پېښوره واشنگتن ته لاړ؛ خو څه موده وروسته بېرته پېښور ته
راغی او د ژوند تر پای پورې په حیات آباد کې مېشت و.
پږواک عالم، ادیب، خوږ ژبی شاعر، تکړه نثرلیکونکی، ادبي ژباړن،
لايق ژورنالیست او ماهر ډیپلومات و. په پښتو او فارسي یې نظم او نثر
لیکه، په انگریزي یې سمه او روانه لیکنه او وینا کوله او په عربي ژبه
پوهېده. دا آثار یې تر اوسه چاپ شوي دي:

تعاملات حقوقیه و جزائیة ملی، کلمه داره روپی، افسانه های مردم،
گل‌های اندیشه، گزیده اشعار عبدالرحمن پږواک، حدیث خون، میهن
من، باغبان، پیشوا، آریانا، لرغونی افغانستان، پښتونستان، د پښتونستان

د وطن معماران

ورځ، د پښتونستان مسأله او... وروستۍ پنځه رسالې په انگرېزي ژبه ليکل شوې او په لندن کې چاپ شوې دي.

پژواک په ۱۳۷۴ ل. د جوزا په ۱۸ مه = د ۱۴۱۶ س. د محرم په ۱۰، د ۱۹۹۵ م. کال د جون په ۸ مه د پېښور په حيات آباد کې له دې فاني نړۍ سترگې پټې کړې او په سبا يې د باغوانيو په هديره کې خاورو ته وسپارل شو.

دا هم د پژواک د يوه شعر مطلع او د پای دوه بيتونه:
هم هغسې چې خدا کې هنر نشته
په ژړا کې هم له سره اثر نشته
دا خبر به څوک زمانه يار ته وېسي
چې بېلتون کې مې له ځانه خبر نشته
زه پژواک يم په پېچومو کې لوی شوی
دا چې چوپ يم دلته غر او کمر نشته

کله زړه رځته لمونځونه دي وگرځېدل ځان فکر در سره دی،
کله دي يوه پېوزله ته يوه جامر پخې او بېرته وگرځېدل فکر
در سره دی، ځان غوښتل او بل غوښتل جلا فلسفې دي.

ځانگړې کارنامې:

✓ پښواک د افغانستان په بهرني سياست کې يوه بې سارې ځلانده او نوميالۍ خبره وه، د افغانانو له منځه په لومړي ځل ده په ملگرو ملتونو کې لوړه څوکۍ تر لاسه کړې ده.

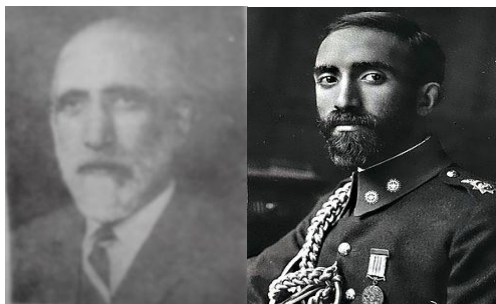
✓ څوارلس کاله يې په ملگرو ملتونو کې د افغانستان ښه استازولي کړې ده.

✓ يوازينی افغان دی چې د ملگرو ملتونو سرمشري پاتې شوی دی.
✓ د خپل برخليک ټاکنې يا (خود اراديت) حق هم د پښواک په هڅو د ملگرو ملتونو په منشور کې ثبت شو، چې د ټول بشريت لپاره يو ستر نړيوال حقوقي خدمت گڼل کېږي.

✓ د شلمې زېږدې پېړۍ په شپږمه لسيزه کې د هغه طرحې له سياسي او مالي کړکېچه ملگري ملتونه وژغورل، چې دغه طرحه تر اوسه د پښواک د فورمول په نامه يادېږي.

*** *** ***
*** *** ***

عبدالهادي داوي

عبدالهادي داوی "پرېشان" د عبدالاحد طبیب کندهاري زوی، د ۱۳۱۳ س. کال د جمادی الاولی په څوارلسمه (۱۲۷۲ل = ۱۸۹۵م) د کابل د باغ علیمردان په کوڅه کې زېږدلی دی. پلار یې له ممتازو طبیبانو څخه و، چې د امیر عبدالرحمن خان په امر کابل ته راغی او د دربار په طبیبانو کې شامل شو.

داوي د زده کړې دوره له ۱۲۷۹-۱۲۹۰ل. پورې په حبیبیه ښوونځي (اوسنۍ لېسه) کې سرته ورسوله. د ښوونځي له دوو ښوونکو مولوي عبدالرب او مولوي محمدرور واصف څخه یې د سیاسي علومو خصوصي زده کړې وکړې. ملک الشعراء قاري عبدالله او عبدالغفور ندیم د هغه ادبي ذوق وټېناوه. مولوي محمد ظفر او مولوي محمد حسین مهاجرو هندي ښوونکو د هغه سیاسي او اجتماعي ذوق وپاله او اردو

ژبه يې هم له دوی څخه زده کړه. په عربي او انگليسي ژبو هم د ژباړې تر بريده پوهېده او د پښتو او دري ژبې ښه شاعر و ليکوال و.

داوی يا پرېشان سره له دې چې منور شخصيت، شاعر او ليکوال و، په خبرو او ويناو کې د خپل استاد محمود طرزي غوندې ورو، سنجيده او معقول سپړی و. په شور او ولولو يې خبرې نه کولې؛ خو په سره سينه او معقوله طريقه يې اورېدونکي تر ژور اغېز لاندې راوستلای شول.

عبدالهادي داوی په ۱۲۹۰ل. کې د محمود طرزي په بلنه د "سراج الاخبار افغانيه" په اداره کې د محرر په توگه مقرر شو. هلته د ده ذوق لا زيات راوځلېده، له عربي او ترکي پوهانو سره اشنا شو، ترکي ژبه يې زده کړه. د ترکي، عربي او اردو مطبوعاتو په مطالعې او ژباړې يې لاس پورې کړ. تر څنگ يې وطني او ملي شعرونه ويل او له مشروطه غوښتونکو سره هم ملگری شو.

په ۱۲۹۶ل. کال کې کله چې پر امير حبيب الله په شور بازار کې د تمانچې ډز وشو، د دې پېښې په تورنانو کې داوی هم اووه مياشتې په ارگ کې بندي شو. دی لا په زندان کې و، چې امير حبيب الله په لغمان کې ووژل شو. څه وخت وروسته داوی ازاد او د "امان افغان" جريدې د سر محرر په توگه مقرر شو.

په ۱۳۰۰ل. کال کې د خارجه چارو په وزارت کې د هند و اروپا د خانګې مدیر مقرر شو. دا وخت د افغانانو هغه پرلپسې مبارزه چې د خپلواکۍ ژغورلو لپاره یې کړې وه، د برياليتوب سرحد ته رسېدلې وه، انګريزان اړ شوي وو، چې د افغانستان خپلواکي په رسميت وپېژني. د افغان حکومت يو پلاوی د محمود طرزي (د بهرنیو چارو وزير) په مشرۍ د برتانوي هند منصوري ته د هغه حکومت له استازو سره د خبرو اترو، د خپلواکۍ د تصديق اخيستلو او تړون لپاره لاړ، چې عبدالهادي داوی د دې پلاوي يو غړی و.

عبدالهادي داوی په ۱۳۰۱ل. کې د بهرنیو چارو وزارت دویم مستشار مقرر شو. په ۱۳۰۲ل. کې د بخارا د خپلواکۍ د تحقيقي پلاوي د مشر او فوق العاده سفير په توګه بخارا ته واستول شو. په ۱۳۰۲ل. کال کې داوی د خپلواک افغانستان د لومړني مختار وزير په توګه په لندن کې مقرر شو.

په ۱۳۰۵ل. کال کې یې له دغې وظيفې نه استعفا ورکړه او د تجارت وزير شو. د ده د تجارت لا درې کاله نه وو پوره چې په هېواد کې اړو دوړ رامنځ ته شو. داوی اوولس ورځې بندي شو او تر ازادېدو وروسته هندوستان ته لاړ. لومړی په ممبېي (هغه مهال بمبېي بلل کېده) کې و، بیا

کراچۍ ته لاړ او هلته یې له نورو افغاني ملگرو سره د افغانستان د ملي گټو لپاره په سیاسي فعالیت او تبلیغ لاس پورې کړ. د همدې مقصد لپاره په لاهور کې په دري ژبه د "افغانستان" په نامه مجله خپرېدله. نورې ډېرې مقالې یې په همدې موخه د هندوستان، انگلستان، ایران او نورو هېوادونو مطبوعاتو ته لېږلې.

کله چې محمد نادر پاچا شو، داوی یې وغوښت او په جرمني کې یې د افغانستان سفير وټاکه، درې کاله هلته وو. په ۱۳۱۱ل. کال کې د کابل د ادبي انجمن افتخاري غړی شو. کله چې محمد نادر پاچا د عبدالخالق په وسیله ووژل شو، د هغه په تور داوی بندي شو. دیارلس کاله یې په زندان کې له روحي او جسمي کړاوونو سره تېر کړل. د ۱۳۲۵ل. کال د لیندۍ په پنځه ویشتمه بېرته ازاد شو. په ۱۳۲۷ل. کال د محمد ظاهر پاچا د سر منشي په توگه مقرر شو.

په ۱۳۲۸ل. کال په ملي شورا کې د ده سبز د سیمې وکیل او بیا د ملي شورا د وکیلانو له خوا د رئیس په توگه وټاکل شو.

وايي چې د ۱۳۴۳ل = ۱۹۶۴م. کال په اوړي کې د اساسي قانون د ارزونې او تصویب لپاره لویه جرگه راوغوښتل شوه، په جرگه کې د رسمي ژبې په اړه سخت بحثونه وشول. یو شمېر کسانو ویل چې د پښتو

د وطن معماران

ژبې رسمیت دې لکه د پخوا په څېر وساتل شي؛ خو په مقابل کې ځینو نورو استدلال کاوه چې په افغانستان کې بېلابېلې ژبې شته؛ خو دوه ژبې ډېرې مهمې او عامې دي، چې پښتو او دري دي؛ نو باید دواړه د هېواد رسمي ژبې وي. په پای کې تر ډېرو بحثونو وروسته د ښاغلي داوي په وړاندیز ماده داسې تعدیل شوه:

د افغانستان د ژبو له ډلې پښتو او دري رسمي ژبې گڼل کېږي.
په ۱۳۳۲ل. کال په مصر کې د افغانستان د لوی سفير او په ۱۳۳۴ل. په اندونیزیا کې د افغانستان د مختار وزیر په توگه مقرر شو. څلور کاله یې دا دنده سرته ورسوله. بیا څه موده په کور کې په لوستلو او لیکلو بوخت شو. په ۱۳۴۴ل. کال د کابل د خلکو له خوا په مشرانو جرگه کې د سناتور او د سناتورانو له خوا د مشرانو د جرگې د رئیس په توگه وټاکل شو. تر دې وروسته پر کور کېناست.
د کورناستۍ پر مهال هم په زهیر خان هغه پرلپسې مطالعه کوله او کله کله به یې لیکنې هم کولې.

داوي په مصر کې هم له سفارت څخه په عربي ژبه د "افغانستان" په نامه مجله خپروله. هغه د پښتو او دري ژبو تکړه او خوږژبی لیکوال او شاعر و. دا یې هم د شعر یوه بېلگه:

چارگل

ناوې! څه ږدې په اوربل باندې قطارگل
انسان کله سي کېدای په ډېر سينگار گل
خاموشي او اطاعت د خپل مېړه کره
ترييت د اولاد ښه دی تر خروار گل
سررښته د کور هر گوره لوی هنر دی
اکتفا کره ښايستي په دغه چارگل

له داوي څخه دا آثار راپاتې دي: زما رسول پاک، تجارت ما با س.
س.ر، غياصه، لالی ريخته، گلخانه يا مجموعه پرېشان، نغمات، رجال
وطن، آثار اردوی اقبال دو جلد، کلیات داوی، عبرتنامه، سفرنامه
منصوری، حافظ شیرازی حیات در مصر، در اندونیزیا، سفرالاسفار، د
پښتو تاریخ او آینده، پښتو او نورې ژبې، پښتو اشعار، سوانح زنده گی،
مقالات او خطبات.

داوی د (۱۳۶۱ل. د اسد په ۲۷مه = ۱۴۰۲س = ۱۹۸۲م) په کابل کې
ومړ او په سبايې د شهدای صالحین په هدیره کې خاورو ته وسپارل
شو.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ ارواښاد داوی د مشروطه خواهانو له مخکښانو څخه و، چې په دې لاره کې یې د زندانو په ګډون ډېر کړاوونه هم ګاللي دي.
- ✓ د هېواد د ډیپلوماتیک تاریخ له لومړنیو او مهمو خبرو څخه دی.
- ✓ د ښې سیاستوالۍ او ډیپلوماتۍ تر څنګ ښه شاعر و لیکوال هم و. پر بهر سربېره په هېواد کې یې هم د ملت ښه استازولي کړې ده.

که تاسې د عقیدې لږ مخې د انسانیت رښتیني خدمت ته ملا ورتړئ او د حق غږ پورته کړئ، نو ستر خالق به مو د مکې د خوګمزدو روپه خبر د اسونو په پښو کې د قیصر او کسر امانۍ دل کړي او که لږ عقیدې سره لا تر اونه لرئ او دا کار مو وکړ، نو د مهاتما ګاندي په خبر به مو میلیونونه انسانان پر اوږو ګرځولو ته تیار شي.

*** *** ***
 *** *** ***
 *** *** ***

شېر خان ناشر

شېر محمد خان مشهور په شېر خان يا ناشر افغان د محمد گل خان زوی د عطاگل خان لمسی پر ۱۲۵۶ل. کال د غزني په قره باغ ولسوالۍ کې زېږدلی دی.

ناشر تر پنځلس کلنۍ پورې د خپل پلار تر روزنې لاندې د غزني په قره باغ کې ژوند کاوه. د پلار له خوا په شپاړس کلنۍ کې د سوداگرۍ لپاره هند ته ولېږل شو. د سوداگرۍ په چارو کې يې پوره تجربه او معلومات تر لاسه کړل. په پښتونخوا، مزار او ميمنې کې يې په خپله پانگه سوداگري کوله. په ميمنه کې يې استوگنه غوره کړه او له روسيې سره يې سوداگريز اړيکي ټينگ کړل. د خپل هېواد د خدمت لپاره يې ملا وتړله، د سوداگرۍ د مخصوص علم او طريقې په لارښودنو د ملت اقتصادي وضعيت ته ځير شو او افغانستان يې صنعتي هېوادونو ته معرفي کړ. وگړي يې د صنعت او هنر لور ته وهڅول. د افغانستان يو

ډول نخي توکړ يې د صنعتي تبادلې په توگه د مسکو په يوه لويه فابريکه کې تحويل او د افغانستان د "ټولواک" په نامه يې د منسوجاتو د معرفي کولو په پانو کې درج کړ.

ناشر په ۱۳۲۷ل = ۱۹۱۹م. کال کې په ساوي مرازوف، زخر مرازوف او گوسوف کارخانو او کمپنيو کې خپله شخصي پانگه ولگوله. ناشر د سترگو د درملنې په موخه مسکو ته لاړ او تر درملنې وروسته يې په روسي ترکستان کې استوگنه غوره کړه. څه موده وروسته هېواد ته راستون شو؛ خو تر څه وخت وروسته بېرته وطن پرېښودلو ته اړ شو او د بلوچستان کوټې ته لاړ. نوموړی د محمد نادر پاچا په بلنه له کوټې څخه راوغوښتل او په اداري چارو کې د ونډې اخيستو بلنه ورکړې شوه.

د ارگون په حکومت مقرر شو، هلته يې د اته زره ۸۰۰۰ ميله وسلو په راغونډولو سره امنيت راوست. وروسته له هغه چې د ارگون حکومتي نظام يې ټينگ او د هغه ځای اصلاحات يې بشپړ کړل، د محمد نادر شاه له خوا د ميمنې په اعلى حکومت باندې مقرر شو.

ناشر د هېواد د آبادۍ او افغاني فرهنگ د پراختيا لپاره نه هېرېدونکې هلې ځلې وکړې. د معارف د ودې تر څنگ يې لارې او سرکونه جوړ

د وطن معماران

کړل، سیمې یې یوه له بلې سره په تلیفوني مزیو ونښلولې او همدا راز یې له مرکز سره د لیرې پرتو سیمو تېلفوني اړیکې ټینګ کړل. د سوداګریزو او زراعتي اصلاحاتو په لړ کې یې نوي عمومي باغونه ودان کړل. هغه هڅه کوله چې افغان سوداګر له نړیوال سوداګریز سیستم سره بلد کړي. د کندوز، فرخار، بغلان، خواجه غار، اشکمش او امام صاحب ښارونه او ښارګوټي یې جوړ کړل.

ناشر افغان د هغو اصلاحاتو او ګټورو چارو په نمانځنه کې، چې په میمنه کې یې سرته رسولي وو، د محمد نادر شاه له خوا د قطغن او بدخشان په نایب الحکومګۍ وټاکل شو. په دغې دورې کې یې لاندیني کارونه د یادونې وړ دي.

۱- د مختلفو قبیلو او کورنیو د ځانځاني او فکري تشتت لیرې کول او د افکارو د یووالي لپاره زیار ایستل.

۲- د رښتینو روحانیانو او ښو عالمانو ستاینه او د هغو درناوی کول.

۳- په رسمي او مهمو چارو کې د اعلان او نشر رواج پیدا کول او د قطغن او بدخشان ټول ولس د حکومت په خیر غوښتونکي مقصد پوهول. په عمراني، زراعتي او رفاهي چارو کې د وګړو هڅول او بوختول.

د وطن معماران

۴- د مفسدو او شريرو خلکو لکه غلو او شوکمارو ورکول او د محيطي امنيت د ساتنې وسيلې پيدا کول.

۵- د بډو اخيستو له ناوړه عمله خلک منع کول.

۶- د دولت واردات له څلورو ميليونو څخه پنځوس ميليونو افغانيو ته پورته کول.

۷- د ښارو او خرابو ځمکو ودانول، د قطغن د سرکاري ځمکو احصايه او تفتيش او د ملي استعدادونو روزنه، چې د اقتصاد او تمويل اصلي عامل دی.

۸- د پنبې کرلو ترويج او په دې ډول د محيط تجارتي بنياد ته پياوړتيا وربخښل.

۹- د چاپېريال له مناسبوالي سره سم د کارخانو او صنعتي مؤسساتو د جوړولو او درولو لپاره صلاحيت لرونکو مقاماتو ته وړاندیزونه او عملي گامونه پورته کول.

۱۰- د خان آباد په ښارگوټي کې مدني او عمراني اصلاحات.

۱۱- د قطغن او بدخشان په سيمو کې د حکومتي مامورينو د استوگنې او هوساينې لپاره حکومتي ودانۍ جوړول.

۱۲- د تشکيلاتو پراخول.

۱۳- د بدخشان د طلاو له حاصلاتو، چې د سیند له شگو خخه راوځي د حکومت په مالي عنصر کې ګټه اخیستل. د طلاو د رایستلو لپاره د یوه مدیریت تشکیل او د زرايستنې مؤسسې په ملي مروجو اصولو په کار بوختول.

۱۴- په قطغن او بدخشان کې د تګ راتګ لپاره شاوخوا (۱۰۰۰) میله سرکونه جوړول.

۱۵- د قطغن او بدخشان ولایت په ټولو علاقه داریو کې د تېلفون مزي غځول، د خان آباد په مرکز کې د سیمدار تلگراف سټېشن جوړول او له مرکز سره مخابراتي اړیکې ټېنګول.

۱۶- په قطغن کې د باغونو لپاره د بزغلو حکومتي زېرمې جوړول او همدغسې د بې مېوو او مېوه دارو نیالګیو په ځانګړي ډول د بادامو زیاتول.

۱۷- په ځینو ځایو کې د اوبو د ویالو جوړول او د ضروري ځایونو د ځمکو خړوبولو پروګرام عملي کول.

۱۸- د بې ځایه قیوداتو لغوه کول او له خلکو سره ځان نژدې کول. دولت او ولس د ده خدمتونو ته په قدر کتل له همدې امله اوس په کندوز کې یوه لېسه د ده په نامه ده. د خان آباد ولسوالي هم ده ته منسوبه

ده. د قزل قلعه بندر د ده د ښو خدمتونو له امله د ده په نامه "شېرخان بندر" نومول شوی دی.

ناشر پر ټولنیزو خدمتونو سربېره په علمي-فرهنگي برخه کې هم د یادونې او ستاینې وړ کارونه کړي دي، چې د هغه مهال ظروفو او امکاناتو ته په کتنې د ډېرې زیاتې ستاینې وړ دي. په دې برخه کې افغاني ټولنې ته د هغه لورپینې دا دي:

حیات فخر کاینات درې ټوکه، رشحات نبویه، مدنیت اسلام، عصر سعادت، اصحاب کرام (دوه ټوکه) مختصر تاریخ اسلام، نشر اسلام، عقیده اسلامیه، تاریخ اسلام (دوه ټوکه) مختصر تاریخ عمومی، مختصر تاریخ روسیه، تاریخ ترکستان، تربیه زبور عسل، ژاپونیان، کوریایان، چینایان، فرانسویان، المانیان، انگلستانیان، ایتالیان، خیوا او بخارا، یهودیان، هزار ویک حدیث، اذکار الصلاة، ضروریات دینیه، مراسلات، سال تعین، تاریخ اسلام مفصل (جزء اول) عصر سعادت، خلفای راشدین (جزء دویم) خلفای (امویه جزء سوم) خلفای عباسیه، حفظ الصلحه متاهلین، حقیقت اسلام، هدایة المسلمین، افغانستان، عربها، اسپانیان، امریکایان شمالی، ترکان عثمانی، تاتاریان، لهستان، ایرانیان، زنگیان، فنیقیان، بلغاریان، یونانیان، مصریان، مجارستان، سویسیان،

د وطن معماران

اسقاندونیاویان، موراویان، حبشیان، هوالدیان، ساسیان، رومانیان،
سامولیدان، امریکایان جنوبی، سیکان و جوگیان، هندوستان، خوانیان،
صربیان، قره طاغیان، مالدیان، روسیان، هندیان امریکایي استریلیان،
قرغزان، باشقردان، ارمنیان، گرجیان.

د همدغو آثارو د نشر او خپرولو له امله په ناشر مشهور شوی و.
ارواښاد شېر محمد خان تر قطغن وروسته بیا د ناروغۍ له امله کابل
ته راغی او د علي آباد په شفاخانه کې په ۱۳۱۸ ل. کال د وري په ۲۸ مه نېټه
وفات او د غزني په قره باغ کې خاورو ته وسپارل شو.

*** *** ***
*** *** ***

چوپتیا او خاموشي د گل د هڅې خوشبویي نومر دی، چې پټ پټ
خولم پټ دهر کس دارو امېوند فتحه کړي وي، خو ډېر کسان
د خپلې ناپوهۍ له امله چوپتیا ته پناه وړي.

*** *** ***
*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

✓ د ملت او هېواد د اقتصادي وضعې د ښه والي لپاره ښه خدمتونه ترسره کول.

✓ ولس په عملي ډول سوله ییز او قانونمند ژوندانه ته هڅول.

✓ په سیمه ییزه کچه د څو ښارونو او ښارگوټو لکه کندوز، فرخار، بغلان، خواجه غار، اشکمش او امام صاحب د بنسټ ډبره ایښودل.

✓ سرکونه غځول، شاپرې ځمکې آبادول او خړوبول.

✓ د هغه مهال په افغانستان کې تر ټولو زیات کتابونه چاپ او خپرول.

کله ټول عمر د روح پېژندنې پر حقیقت پسې وگرځي، خولی به دې هماغسې تش وي، بې لږدې چې پر انساني بدن کې د ستر خالق د ځواک او لوړ پېښې پلوش ورته وروایي او بس.

*** *** ***

*** *** ***

فيض محمد خان

فيض محمد خان د نواب خان زوی د لوگر ولایت په کلنگار ولسوالۍ کې زېږېدلی دی. فيض محمد خان په خوست کې زیاتره په فرقه مشر او نایب الحکومه مشهور و. تر فيض محمد خان د مخه غلام رسول پرماچ په پکتیا کې تنظیمیه رئیس و. فيض محمد خان په ۱۳۳۴ل کې د پکتیا نایب الحکومه مقرر شو. تر هغه وروسته پکتیا په حکومتي تشکیلاتو کې د ولایت په نامه ونومول شوه. نایب الحکومه به اوږی په گردېز او ژمی په خوست کې تېراوه. مدیر شریف الله "مرهون" چې د فيض محمد خان په دوره کې په خوست کې مامور و، د هغه د کړنو او کارنامو په اړه وایي: ((هغه وخت چې فيض محمد خان د نایب الحکومه په نامه پکتیا ته راغی، خوست لویه ولسوالۍ وه. فيض محمد خان به شپږ میاشتې په خوست او شپږ

د وطن معماران

مياشتې په گردېز کې تېرولې. هغه ډېر تعليميافته سړی نه و؛ خو ډېر کارپوه او ځيرک سړی و. په قومي- قبيلوي مسایلو بڼه پوهېده او د خوست له قبيلوي مشرانو سره يې ښې اړيکې درلودې.

د سرکونو د غاړو او د بازار د منځ زياتره ونې د هغه له دوره راپاتې دي. د عليشېرو باغ ته يې ښکلي رنگه کبان راوړي وو، موږ به کله کله د تماشي لپاره ورتللو. هغه په پکتيا کې ډېر زيات عمراني کارونه وکړل، داسې کارونه چې تر هغه راوړوسته او دمخه بل چا نه دي کړي. عليشېرو باغ، صحرا باغ، پروژې باغ، بلاوت باغ، غرومبي باغ، مېلمه کوټ باغ او د تېرې باغ د فيض محمد خان په دوره کې جوړ شوي دي.

د تېرې باغ چې زيتي ونې لري

د وطن معماران

هغه د خوست ډېر سيمو ته سرکونه وغځول، د میدان هوایي، متون، منگلو، ځاځي میدان، مټاخېلو، مقتدا او گورگوری-تهانې سرکونه د هغه په دوره کې جوړ شوي دي. میدان هوایي د هغه په وخت کې جوړ شوی دی او دا سرک چې میدان ته تېرېده؛ نو د شولو په پټیو کې تېرېده. خلکو د سرک مخالفت کاوه؛ خو هغه خلکو ته وویل: سرک ستاسو په گټه دی، ځمکې به مو قیمت پیدا کړي، بازار به جوړ شي او په دکانونو کې به سوداګري کوئ؛ نو په ډېر هنر یې خلک قانع کړل او سرک تېر شو. تر ټولو مهم د ستړو کنډو سرک دی چې د هغه په دوره کې جوړ شوی دی.

د وطن معماران

د خوست مېخانيکي ښوونځی د هغه په دوره کې منظور او جوړ شو. چې تعمیر یې جوړېده نو هغه به پخپله په سوزنده لمر کې کار ته ولاړ و او پخپله به یې د کار څارنه کوله. د هوایي میدان خواته د هواپېژندنې ادارې ودانې د هغه په وخت کې جوړه شوه.

د خوست اوسنی ښار نه و، پخوانی بازار یو څو دکانونه وو، چې په "ملا کلا غونډۍ" کې وو. هغه ډېر ولسي خویونه درلودل، له عالمانو او

ستو کنډو چې د گردېز - خوست ترمنځ پروت دی، خورا سخت کنډو دی، چې د ډېرو واورو له امله د ژمي کې په موسم کې ډېرې ترافیکي ستونزې راولاړوي.

د وطن معماران

مشرانو سره يې ځانگړې مينه درلوده. هغه مهال د ولس ذهنونه دومره روښانه نه وو، خلکو به د ښوونځيو ډېر مخالفت کاوه، ماليه يې نه ورکوله، سرکونو يې نه پرېښودل، ويل يې چې بيا زموږ ځنگلونه سرکاري کېږي. هغه به زياتره ولسي شخړې د جرگو مرکو له لارې حلولې. د خوست پوځي او ملکي روغتونونه چې اوس پکې بې سرحده ډاکټران کار کوي، د هغه په دوره کې جوړ شوي دي.

تر نايب الحکومه وروسته محمدحسين خان (د ببرک کارمل پلار) راغی، هم له ونو بوټو سره ډېره مينه درلوده. هغه په تخته بېگ کې نورې زياتې ونې لکې کړې. ده هم په خوست کې ښه کار پيل کړی و، خو ډېر پاتې نه شو.

آريانا افغان الوتنې هم خوست ته د فيض محمد خان په دوره کې پيل شوې. پخواني ميدان ته د ۲۱/۱۰/۱۳۴۲ په لومړي ځل د ورځې په لس نيمو بجو الوتنه راوشوه او ۲۵ کسه سپرلی يې راوړې. د يوه کس کرایه ۳۵۰ افغانۍ وې او په اونۍ کې به يې پنځه الوتنې درلودې.

احمدجان د فيض محمد خان په اړه وايي:

((هغه دربار ته نږدې سړی و، پر پاچا ظاهرخان گران او د هغه معتمد و؛ خو ډېر ولسي سړی هم و، له خلکو سره يې ښه ناسته ولاړه

د وطن معماران

درلوده او داسې نه معلومېده لکه چې نایب الحکومه دې وي. هغه خلک تعلیم ته هم ډېر وهڅول، ان له سپین ږيرو يې غوښتنه وکړه، چې د نجونو ښوونځي ومني؛ خو هغه مهال خلکو په دې اړه د هغه غوښتنه ونه منله. د ولایت، مستوفیت او پوهنې ریاست ودانۍ د هغه په وخت کې جوړې شوې دي، چې تر اوسه ترې ګټه اخیستل کېږي. هغه د بودجې ډېره برخه په عمراني چارو لګوله.))

احمد جان وايي:

يو ځل زما پلار هغه مېلمه کړې و، زه هغه وخت په څلورم ټولګي کې زده کوونکی وم، تر ډوډۍ خوړلو وروسته د مېلمه د شپې تېرولو لپاره زموږ ځانګړې حجره نه وه؛ هغه زما پلار ته وويل چې يا به له مېلمه لاس مينځې او يا به حجره جوړوې؛ نو دا حجره د هغه په غوښتنه زما پلار جوړه کړې ده))

د خوست يو مشر حاجي ولي اکبر د فيض محمد خان د

حکومتوالۍ په اړه وايي:

((د فيض محمد خان په دوره کې هم قاچاق کېدل، په ځانګړي ډول لرګي به له فرضي کرښې ورها خوا مېرامشاه او بيا بنو ته لېږدېدل. دغه قاچاق به په اوبانو کېدل او د فيض محمد خان ياور کریم بروت به

د وطن معماران

يې مخنيوی کاوه. کریم بروت ته د برېتو له امله پنځه روپی. معاش هم حواله و. د قاچاقو په نیول شویو تختو او تمبو او یا د هغو په پیسو به فیض محمد خان دولتي ودانۍ جوړولې. د خوست ښار په منځ بازار کې اوس هم د فیض محمد خان په دوره کې جوړې شوې ودانۍ راپاتې دي.

تخته بېگ هغه غونډۍ ده، چې د فیض محمد خان نایب الحکومه په دوره کې پکې پوځي ودانۍ جوړې شوي او شاوخوا یې ښې گڼې ونې نهالې شوې دي. که څه هم دې ونو او ودانیو ته په وروستیو

د وطن معماران

جنگونو کې ډېر زیان اوښتی دی؛ خو لا تر اوسه هم هماغه ودانۍ او هماغه ونې ولاړې دي او نور کار پکې نه دی شوی.

تخته بيک چې نایب الحکومه او جنرال محمدحسین خان هم ونې نهالې کړې دي

ملکندی، منځنۍ بازار او امنیه قومانداني هم هغه ودانۍ دي، چې د اروانباد فیض محمد خان په وخت کې جوړې شوې دي. قومانداني خو له لږ ترمیم پرته په هماغه پخوانۍ بڼه پاتې ده او تر اوسه ترې هم د امنیه قوماندانۍ د ودانۍ په توګه ګټه اخیستل کېږي.

فیض محمد خان په خوست کې ډېرې لارې او سرکونه جوړ کړي دي. زیاتره لوی او اوږده سرکونه لکه د تنګي له لارې زېږوک او له هغه ځایه اورگون ته سرک، د ده په وخت کې تېر شوی دی. هغه مهال په اورگون کې حاکمي وه. د غلان سرک ده جوړ کړی دی. له خوسته چله دار کنډو، گبر، میدان، شهرنو، میرزکې او له هغه ځایه گردېز ته سرک د ده په وخت کې تېر شو. البته د خوست گردېز سرک د ده د پلار نواب خان حاکم په وخت کې تېر شوی دی. د لکې تېري سرک په سروتي، گبر منگلو، میرزکې او سیدکرم باندې بیا گردېز ته رسېده. له

د وطن معماران

لکې تیرې تر گردېزه د فیض محمد خان په وخت کې جوړ شوی دی او
په دې وروستیو کې ډمېر شوی هم دی.

د لکې تیرې سرک چې د نایب الحکومه په دوره کې غځول شوی دی
میراجان بازار، چې د وازې خوا او گردې خېړۍ د ولسوالیو تر منځ
پروت و، د خوست او گردېز ترمنځ یوازینی پخوانی بازارگوټی و، چې
مسافرو به پکې شپه تېروله.

میراجان بازار چې اوس یوازې کنډواله ده

د خوست زیاتره مهم ښوونځي هم د فیض محمد خان په وخت کې جوړ شوي دي او د سرکونو پر غاړو زیاتره ونې هم هغه کښنولي دي. د خوست ښار بنسټ فیض محمد خان اېښودلی او نقشه یې هم هغه جوړه کړې ده. په علیشېرو کې بلاوټ باغ او مېلمه کوټ باغ چې په ۴۰ جریبه ځمکه کې جوړ دی، دا دواړه هم فیض محمد خان جوړ کړي دي.

فیض محمد خان د نورو چارو تر څنگ ښوونې او روزنې ته هم ځانگړې پاملرنه کوله، لومړی یې د خانانو او ملکاتو زامن جبراً ښوونځیو ته ونيول او بیا یې د کلیوالو زامن د خسني له مخې جبراً ښوونځیو ته ونيول. هغه وخت په ولس کې داسې تبلیغ شوی و، چې ښوونځي د بې دينۍ مرکزونه دي. په دې کار کې هغو ملایانو زیاته ونډه درلوده، چې د امان الله خان پر ضد راپورته شوي وو، لکه گوډ ملا.

د خوست مهم ښوونځي او لېسې لکه: غربت لېسه، اسمعيل خېلو لېسه، لکنو لېسه او نورې او د نادرشاه کوټ، درگي، گوربزو، زمبر، تریزیو، میدان، ایبک او صبریو ښوونځي هم د ده په وخت کې جوړ شوي دي.

وايي چې کوم موټر به یې په قاچاقبرۍ کې ونيوه په هغه به یې بیا بیگار کاوه او د ښوونځیو په جوړولو کې به یې ترې گټه اخیسته؛ حاجي ولي اکبر وايي:

((د حاجي خانه دين د نيولي موټر مالونه يې ضبط کړل او په سزا کې يې په موټر باندې د زمبر ښوونځی جوړ کړ. د شين گل په موټر يې د يعقوبو ښوونځی جوړ کړ.

ببرک تهنې ته سرک هم د ده په وخت کې تېر شوی دی. د "نادرشاه کوټ" قشله هم ده ودانه کړه او د هغه افسر په نامه یې ونوموله چې همدلته وژل شوی و؛ نو د نادرشاه کوټ قشله د نادرشاه افسر په نامه ده، نه د ظاهرخان پاچا د پلار په نامه.

فیض محمد خان له هغو خلکو سره سخت چلند کاوه، چې تر فرضي کرنې ورهاخوا به یې اړیکې درلودل. له همدې امله یې د ببرک خان خدران د هغو درېو زامنو ځمکې ضبط کړې، چې له کرنې هاخوا تللي وو))

وايي فیض محمد خان ډېر ولسي سړی و، ان چې ډېرو کلیوالو خلکو به نه پېژانده. دی به په ولس کې په عادي ډول گرځېده راگرځېده او هیڅ ډول وېره او ډار ورسره نه و. په خپله به یې موټر چلاوه او یوازې به گردېز ته او یا به له هغه ځایه خوست ته راته. په جرگو - مرکو کې یې ښه مهارت درلود او له ولس سره به ډېر په هنر چلېده. وايي یو مهال یې یوه ځای ته سرک تېراوه؛ خو ولس مخالفت کاوه او سرک یې نه پرېښود. ده سپین ږيري راټول کړل، ویل راځي جرگه کوو، دوی په جرگه بوخت شول، هلته یې خپلې مشینې ته د چټک کار امر وکړ او دلته یې جرگه وغځوله، کله چې کار خلاص شو او جرگه مار هم خبر شول، هغو

د وطن معماران

نایب الحکومه ته کړل: دا دې څه وکړل؟ ده ویل چې زموږ مسوولیت دا و، چې ستاسو د آرامۍ، هوساینې او پرمختګ لپاره سرک جوړ کړو، سرک جوړ شو؛ نو اوس تاسو پوهېږئ چې ګټه ترې اخلئ او که وړانویئ یې. ځی نور مو په مخه ښه! خلکو یو بل ته وکتل، له ځان سره یې فکر وکړ، سرک یې د ځان په ګټه وګاڼه او په دې ډول شخړه پای ته ورسېده. ده په خوست کې شخصي جايدادونه هم درلودل، چې تر هغه وروسته یې اولادونو وپلورل. اوس د خوست په ښار کې یوه څلور لارې د فیض محمد خان په نامه نومول شوې ده، چې څلی یې هم ښه عصري جوړ شوی دی.

حبيب الرحمن وايي:

((نايب الحکومه نږدې ۱۳ کاله په پکتيا کې دنده درلوده. د هغه په دوره کې تر ټولو زيات کار د سرکونو جوړولو په برخه کې شوی دی. د خوست گردېز، د منگلو دوه درې سرکه، د پټان او خمکنيو، د خاخي ميدان، د خوست د جاني خېلو، صبريو، تره کي، په سپېره کې ارگون ته، گوربزو ته، دا سرکونه ټول د هغه په دوره کې جوړ شوي دي. د پکتيا پروژه هم د هغه په وخت کې منظور شوه. د منگلو په پروژه کې يې ډېر خلک په کار وگومارل او ډېرو کسانو همالته کارونه زده کړل لکه موټروانۍ او نور.

هغه به تل له ولس سره د ښې گوزارې سپارښتنه کوله، تل به يې پر موټر تينگار کاوه، چې مراجعين درڅخه خپه نه شي، ځکه هغه به ډېر وخت د عمراني چارو په څارنه تېراوه))

صدر گل د نايب الحکومه په اړه وايي:

((هغه په کارونو کې ډېر دقيق سړی و، ټول کارونه به يې په خپله څارل، ان د سرک او ودانيو اندازې به يې په خپله اخيستي. زموږ په کلي کې چې سرک تېرېده، زما د مورني نيکه د دکان لږه برخه پکې وړانډله،

زما نیکه ورغی، ویل: نایب الحکومه صاحب زما دوه زامن په کابل پوهنتون کې دي، دا زما دکان راڅخه مه وړانوه، هغه ورته وویل:

((ستا دواړه زامن به راته بیا افرین وایي او دعا به راته کوي، هغوی

پوهېږي، چې زه دا کار ستا د زیان لپاره نه کوم، ستاسو د گټې لپاره یې کوم)) نو دکان یې ترې وړان کړ.

هغه به په بیگار هم کارونه کول، اوسنی د پروژې باغ یوه دښته وه. دلته چې یې باغ جوړاوه، په قبیلو یې کار کاوه. هرې قبیلې سره به خپلې قلبې وې او کار به یې پرې کاوه. په خلکو به یې ونې حواله کولې، په اسمعېل خېلو یې چنارونه حواله کړي وو. زه زلموتی وم، موره لارو زما د ماما ښه غټ چنار و، هغه ته وختم او ۳۰-۴۰ ښاخونه مې راپرې کړل، په خره مې ټول بارکړل، مشران راسره وو او باغ ته مې ورسول. بیا نایب الحکومه ماته خو افغانۍ انعام راکړ))

فیض محمد خان تر ۱۳۴۳ل. پورې په پکتیا کې نایب الحکومه و. هغه جرمني ته د درملنې لپاره تللی و، چې د همدغه کال د غبرگولي په ۱۴مه له کابل راډیو څخه د هغه د مړینې خبر تېر شو. د غبرگولي په ۱۶مه د شنبې په ورځ د مرنجان غونډۍ د پاچاهي کورنۍ په هدیره کې خاورو وسپارل شو.

ځانگړې کارنامې:

- ✓ نایب الحکومه په خوست کې له ځانه ښه نوم پرېښی دی.
- ✓ توند، زړور، متدین، زیارگالونکی او هېواددوسته شخص و.
- ✓ د سیمې له خلکو سره یې دوستانه اړیکې پالل او د هغو په دودونو په بشپړه توگه پوهېده.
- ✓ تل به یې د رغاونیزو کارونو څارنه او لارښوونه پخپله کوله.
- ✓ په پکتیا او گردېز کې یې ډېرې ودانۍ جوړې کړې دي.
- ✓ د خوست زیاتره سرکونه د هغه په وخت کې جوړ شوي دي.

حاجي ولي اکبر د مرکې په حال کې

محمد گل خان مومند

محمد گل خان د محمد خورشید خان غونډ مشر زوی، د مومین خان لمسی او د عبدالکریم خان کړوسی دی. په ۱۲۶۳ ل = ۱۳۰۳ س. د روژې په ۱۳ مه کې د کابل ښار په اندرابیو کوڅه کې زېږېدلی دی؛ خو پلرنی ځای یې د ننگرهار ولایت د مومند درې ولسوالۍ "ګولایي" کلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې په خصوصي ډول وکړې او بیا په ۱۳۲۷ س = ۱۲۸۷ ل. کې د حربي ښوونځي په دویم ټولګي کې شامل شو. په پنځه و کالو کې یې حربي زده کړې پای ته ورسولې. تر فراغت وروسته د اردلانو په غونډ کې د قوماندان په توګه وټاکل شو. دغه مهال یې هم شاهي ټولګي ته تدریس کاوه او هم د حربي ښوونځي سرښوونکی و. د دغه بريالي خدمت په پایله کې د سپه سالار

د وطن معماران

صالح محمد خان د ياور په توگه وټاکل شو او وروسته د شاهي گارډ قوماندان شو.

مومند خه وخت په ترکيه کې د افغاني سفارت عسکري آتشه و. په ۱۳۰۰ل. کې د حرب د وزارت د "مجموعه عسکري" مجلې مدير و. په ۱۳۰۳ل. کې د پکتيا اعلى حاکم او عسکري قوماندان او په ۱۳۰۶ل. کې د بلخ د ملکي پلټن رئيس او بيا د ننگرهار عسکري قوماندان و.

د محمدهاشم خان په کابينه کې داخله وزير او ورسره لومړی د ننگرهار او بيا د پروان ولايت تنظيميه رئيس و. په ۱۳۱۱ل. کې د کندهار او فراه ولايتونو تنظيميه رئيس و. په ۱۳۱۳ل. کې د قطغن، بدخشان، بلخ او ميمني تنظيميه رئيس و. په ۱۳۱۹ل. کې د دولت د وزير په توگه وټاکل شو.

تر دې دندې وروسته نور په خپل کاله کېناست او پاتې عمر يې د پښتو ژبې په علمي- ادبي خدمت کې تېر کړ. تر ۱۳۲۷ل. پورې په سمنگانو کې اوسېده؛ خو په همدغه کال د شاه محمود خان د صدارت پر مهال کابل ته راغی. اوړی به په کابل او ژمی به په لوی ننگرهار کې اوسېده.

په ۱۳۳۴ل. کې د لويې جرگې د نائب رئيس په توگه وټاکل شو.

وزير محمد گل خان د سپېڅلې او کلکې عقيدې څښتن و. په خپل هوډ کلک و او لوړ شخصيت يې درلود. په مذهبي اصولو ټينگ او په پښتو او پښتونواله مين پښتون و؛ خو تر څنگ يې مستغني انسان هم و. همدا لامل و، چې د دومره واک وځواک سره سره يې هم په کابل کې کور نه درلوده او په کرايه کور کې يې خپله سپېڅلې اروا خپل الله ته وسپارله. همدا ديانت او سپېڅلتيا د ده لوی وياړ او ښکنايي ده.

وزير محمد گل خان مومند په هر ځای کې خپلې انساني، اسلامي او هېوادنۍ دندې په پوره ديانت، صداقت او ځيرکۍ سرته رسولې؛ نو د خپلو ښو خدمتونو له امله په "لمر اعلى نښان" هم نمانځل شوی و. مومند بابا په علمي- فرهنگي برخه کې هم نه هېرېدونکي خدمتونه تر سره کړي دي.

په کندهار کې يې د محمد نادر خان په اجازه په ۱۳۱۱ ل. کې د پښتو انجمن بنسټ کېښود. طلوع افغان هم د مومند په امر په پښتو شو، همدارنگه يې په کندهار کې ډېر زلميان وروزل. هغه پر پښتو سربېره په دري ژبه کې هم پوخ او پياوړی لاس درلود. په پښتو کې يې پر نثر سربېره په نظم کې هم لاس درلود؛ خو نظم يې تر

د وطن معماران

نثر ډېر لږ لیدل شوی دی. وزیر محمد گل خان مومند دا آثار هم افغاني ټولنې ته په میراث راپرېښي دي:

پښتو سیند، پښتو لیار، لنډکۍ پښتو، پښتني روزنه، پښتو-پښتونواله، د پښتو لویه نحو (معاني او بیان) د پخلي کتاب، لنډه کی-پښتو.

د بلخ ولسوالۍ څلور لارې د وزیر محمد گل خان مومند په نامه نومول شوې ده. دغه څلور لارې د مزار شریف او شبرغان پر لویه لاره پرتې ده. دا هغه څلور لارې ده، چې خاورې یې د وزیر بابا د پلونو نښې له ځانه سره لري. ارواښاد به پر همدې څلور لارې د بلخ ولسوالۍ له بازاره تېرېده او خپل کلي "مومندانو" ته به ته. دغه کلی اوس د "وزیر آباد" په نامه یادېږي. په دغه کلي کې لا هم د وزیر بابا پلرنۍ کلا ولاړه ده، چې اوس یې پکې د محمد عمر خان په نامه د بابا یو عزیز اوسېږي.

که څه هم د تاریخي شالید له مخې پښتانه هم د نورو قومونو په څېر د هېواد د شمال له بلخه نورو سیمو ته کوچېدلي؛ خو د وخت په تېرېدو په بېلا بېلو مهالونو کې بېرته شمال ته راغلي او استوګن شوي دي. په دې لړیو کې یوه لړۍ د وزیر بابا په نامه ده، چې پښتانه یې د هېواد له

د وطن معماران

سوېل او ختيځه د هندوکش د غرونو شمالي لمنو ته راوستل او استوگن يې کړل.

د وزير بابا دغو ملي او افغاني کړنو ته ډېرو کسانو له چپې خوا کتلي او داسې يې انگېرلې ده، چې دغه چارې د قومي او شخصي گټو پر بنسټ تر سره شوې دي. دغو فکرونو نه يوازې دا چې د دې ملي شخصيت نېک کار ته يې په بده کتلي، بلکې د هېواد پالنې ستر احساس يې هم ژوبل کړی دی.

وزير بابا شمال ته پښتانه د افغانستان د سياسي، ملي او اقتصادي گټو په موخه راوستلي او استوگن کړي وو، چې په خپلو دغو هدفونو کې بريالی هم شو. د وخت تېرېدو ثابته کړه، چې د وزير بابا دغو ملي کړنو افغانستان له ډېرو گواښونو وساته او لا به يې ساتي.

يو وخت د هېواد د شمال په اړه دا متل ډېر عام و: "که مرگ غواړې کندوز ته لاړ شه" د دې متل مفهوم دا نه و، چې گوندې په کندوز کې انسان ته د انسان په سترگه نه کتل کېدل او په ډېره اسانه به يې وينه توپېده، بلکې هغه مهال کندوز شاړې دنبټې وې، چې د ژوند کولو هيڅ راز اسانتياوې پکې نه وې. يوازې کندوز نه بلکې د هېواد ډېرې شمالي سيمې همداسې

د وطن معماران

وې. د هېواد له نورو برخو به خلك هندوستان او نورو ملكونو ته د غلې دانې د گټلو په موخه تلل؛ خو د خپل كور له امكاناتو ناخبره وو.

وزير بابا سره د ټول هېواد فكر و، هغه هيله درلوده، چې افغانان د خپل هېواد ځمكې خپرې كړي او له منځه يې د ژوند د تېرولو او د خپلو اړتياو ليرې كولو لپاره امكانات راوباسي.

هغه د هېواد په شمال كې د خپلو دندو پر مهال دغه شاړې دښتې او پرېمانه اوبه ليدلې وې او دا شونتيا يې هم درك كړې وه، چې د دغو شاړو په آبادېدو كې د ټول هېواد گټه ده، چې له لارې يې ستر اقتصادي بدلون راتلی شي. په همدې موخه يې د هېواد له ختيځو او سوېلي سيمو څخه يو شمېر پښتانه راوويستل او د شمال په بېلا بېلو سيمو كې يې ځای پر ځای كړل. دلته يې ورته دولتي شاړې ځمكې او ځنگلونه وركړل، پرې آباد يې كړل او د هېواد له هغې برخې يې كندو جوړ كړ، چې يو وخت پكې د ژوند مانا مرگ وه.

ارواښاد اكاډمېسين رشاد"د قام غمخور محمد گل خان مومند" تر سرليك لاندې مقاله كې ليكي: د هندوكش په شمال كې ډېرې سرکاري ځمكې خورا شاړې پرتې وې، اوبه بېكاره بهېدلې او شاړې ځمكې ځنگلونه كېدل. د سيمې خلكو د كرنې په كار كې ځانونه ډېر نه زهيړول. د للمي

د وطن معماران

لپاره ډېرې دښتې او رغونه د دوی په واک کې وو، یوازې ییوه او تخم یې له دوی څخه غوښت؛ نور نو اقلیمي شرایطو کښتونه ورپخول. په پراخو دښتو او ویرو راغو د سیمې د خلکو وس نه رسېده، چې ټول وکړي او حاصل ترې واخلي؛ خو د افغانستان ځینې سیمې، په تېره بیا هغه، چې د اوسېدونکو شمېر یې ډېر و، غلو دانو یې د خلکو اړتیا نه شوه پوره کولای. کرنیزې ځمکې نه وې، چې کرل شوې وای، د سیمې خلک به دې ته اړ وو، چې د مزدورۍ لپاره هندوستان ته ولاړ شي او غنم او جوار ترې راوړي. محمد گل خان دغه بې ځمکې خلک او کوچیان په متنونو او زاریو د هېواد شمال ته راوبلل او بې خاونده (دولتي) ځمکې یې د هندوکش په شمال کې پرې ووېشلې. ده په دې کړنو د هندوکش د شمالي برخو ډېرې بې خاونده او بې حاصله ځمکې حاصل خېزه کړې)) نو وزیر بابا نه یوازې دا چې د هېواد یوه شاړه برخه حاصل خېزه کړه، بلکې افغانان یې د هېواد پالنې او ودانولو ته وهڅول. دا چې نن د هېواد شمال د نورو برخو په پرتله خورا حاصل خېزې او ډېرې ځمکې لري؛ دا ټول د وزیر بابا برکت و، چې باید په حق کې یې لاسونه پورته کړو.

د وزیر بابا له خوا د هېواد په شمال کې د ځمکو د وېش په اړه داسې هم ویل کېږي، چې ده یوازې پښتنو ته ځمکې ورکړې دي. دغه مسأله په

د وطن معماران

ټوله مانا غلطه ده. دې غښتلي مشر يوازې پښتنو ته ځمکې ور نه کړې، بلکې ټولو هغو شمال مېشتو افغانانو ته يې دولتي ځمکې ورکړې، چې نه يې درلودې. داسې ډېرې بېلگې شته، چې له هغو پښتنو يې هم ځمکې اخيستې دي، چې ډېرې يې درلودې او هغو ته يې ورکړي، چې هېڅ يې نه درلودې.

د بلخ ولسوالۍ د وزير آباد کلي يو کس اوسېدونکی او د وزير بابا عزيز، محمد عمر خان چې اوسمهال د بابا په پلرنۍ کلا کې ژوند کوي، په يوه لنډۍ ناسته کې راته وويل، چې وزير بابا په شمال کې له پښتنو پرته ټولو هغو قومونو او کورنيو ته هم ځمکې ورکړې دي، چې نه يې درلودې.

نوموړي د بېلگې په توگه د خپلې ولسوالۍ د "برميزد" سيمې يادونه وکړه، چې وزير بابا پکې ترکمنو ته څلور پيکاله ځمکه ورکړې، چې اوس هم پرې مېشت دي. همداراز يې د "صدرآباد" کلي اوسېدونکو ته چې پښتانه نه دي، هم ځمکې ورکړې، چې د همدې ورکړې له امله نن په بلخ کې صدرآباد د يو کلي په توگه ودان دی.

نوموړي وويل، چې له دوی يې هم زياته برخه ځمکه په مومندانو کلي کې واخيسته او مندوزيو ته يې ورکړه.

د وطن معماران

نو له دې څرگندېږي، چې وزیر بابا د یو انسان په توګه له خپل قوم سره مینه درلوده او غوښتل یې چې د خپل قوم له لارې هم خپل هېواد آباد کړي، چې آباد یې کړ؛ خو هیڅکله یې افغان واحد ملت ته زیان نه دی رسولی او ټولو افغانانو ته یې په یوه نظر کتلي دي.

له سیاسي اړخه هم د محمد گل خان مومند پلان ډېر مهم و، ځکه اوس په شمال کې داسې ولایتونه ولسوالۍ، کلي او کوڅې شته، چې څنګ په څنګ پکې بېلا بېل قومونه ژوند کوي. له یو بل سره راشه درشه لري، یو ډول دود او دستور لري. د یو بل په غم او ښادۍ کې سره شریک دي او داسې پیوندونه یې سره اخیستي، چې بېلول یې د هېڅ سیاسي بدرنګې تګلارې د وس خبره نه ده.

یعنې په حقیقت کې د مرحوم مومند پلان د ملت جوړونې لپاره و او وخت ثابته کړه چې له ځینو مشکلاتو سره سره، په شمال کې تر ډېرې اندازې ملت جوړونه شوې ده.

د بلخ والي عطا محمد "نور" په دې برخه کې د ستاینې وړ دی، چې د هغه نوم یې د څلورلارې په نومولو سره په ولسي سطحه ژوندی وساته. د کرکو دغه ماښامی همداسې څراغونو ته اړتیا لري، چې تیارې وتښتوي

د وطن معماران

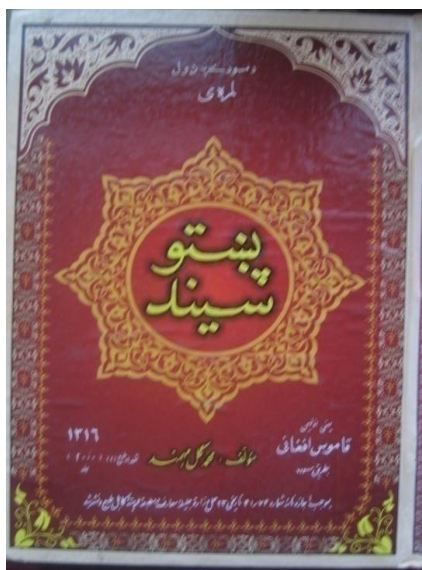
او د هېواد په شمال کې د مېشتو افغانانو په زړونو کې یو بل ته د مینې رڼاگانې ځای پر ځای کړي.

د هېواد دغه نوميالی، توريالی او خبرلوخ خواخوږی د ۱۳۴۳ ل. د

زمرې په ۲۷ مه د سه شنبې په ورځ سهار مهال اته بجې د (۸۰) کالو په

عمر په کابل کې وفات شو. جنازه یې د شاندارو مراسمو په ترڅ کې د

کابل په شهدای صالحین کې خاورو ته وسپارل شوه.

*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

✓ دياننده او فقير مزاجه شخص و، ځكه خو يې له واک و ځواک

سره په کرايه کور کې ساه ورکړه.

✓ باتدبيره، ليرليدي او ملی شخص و، ځكه يې د ملت جوړولو

بهر ته کلکه پاملرنه وکړه او يوازې پښتنو ته نه بلکې ټول ملت ته

يې اخلاصمندانه خدمتونه و کړل.

✓ پر يوه لوړپوړي او هېوادوښته چارواکي سربېره يو لوړ ليکوال او

فرهنگپال هم و.

✓ هغو پښتني دودونو ته يې ډېر اهميت ورکاوه، چې ټولنيزې

ښېگڼې لري.

✓ ولسونه به يې حجرو، دېرو او چارچوبو جوړولو هڅول.

لما شاهانه دربارونو ځان و ساتم، هغه دنيا چې پم فقير ۍ

کې موندل کېږي، پم قصر و نو او ماڼيو کې نشتم، هسې نم

اړ و اړې د بغاوت او تکبر پم و زړ و د فرعون د

ملکرو پم کتار کې و دروي او حقايق دې لم ياده

وړځي.

غلام رسول پرمچ

غلام رسول پرمچ د عبد الودود خان زوی پر ۱۲۸۱ ل. د کابل په پغمان کې زېږېدلی دی؛ خو له اصلاً د نورستان ولایت (هغه مهال لغمان) د دواب ولسوالۍ د "نیلاب" کلي په یوه بزگره کورنۍ پورې اړه لري. هغه د ماشومتوب کلونه د لوگر ولایت د کلنگار ولسوالۍ په "حکیم کلا" کې تېر کړي دي.

پرمچ لومړنۍ زده کړې د کابل د "خورد سالان عسکری" په ښوونځي کې وکړې او بیا یې په نظامي زده کړو پیل وکړ. په ۱۲۹۹ ل. کې فارغ او د بریدمن په رتبه یې پوځي دنده پیل کړه. په خپل ژوندانه کې یې په بېلابېلو پوځي پوستونو کار وکړ، چې په دې ډول دي:

د ښې وړتیا ښودنې له امله د تورنۍ رتبه ورکړی شوه. د ۱۳۰۲ ل. په پای کې د جگړنۍ رتبې ته لوړ او د لومړۍ فرقې په دویم کنډک کې پر

د وطن معماران

دنده وگومارل شو. بيا په قطعن او بدخشان (۲۰مه قوه) کې وگومارل شو. تر يو کال خدمت وروسته له خپل کنډک سره پکتيا ته ولېږل شو او تر ۱۳۰۶ل. پورې په پکتيا کې پر دنده بوخت پاتې شو. له ۱۳۰۶-۱۳۰۷ل. پورې د غزني په مقر کې د عبدالرحمن تره کي د بغاوت د غلي کولو لپاره وگومارل شو. بيا تر ۱۳۱۰ل. پورې د حربي ښوونځي داخله مدير و. په ۱۳۰۹ل. کې يې د ډگرمن رتبې ته ترفيع وکړه او له ۱۳۱۰-۱۳۱۱ل. پورې د لومړۍ فرقې (وروسته اوومه) د لومړي غونډ قوماندان و. له ۱۳۱۱-۱۳۱۶ل. پورې د لومړۍ فرقې د دويم غونډ قوماندان و او د افغانستان مرکزي برخې ته د خدمت لپاره ولېږل شو. په مرکزي سيمو کې يې د خدمت له امله په ۱۳۱۴ل. کې ډگروالۍ ته ترفيع وکړه. له ۱۳۱۶-۱۳۲۰ل. پورې د ډگروالۍ په رتبه د غزني د ۱۴قوې قوماندان و. په ۱۳۲۰ل. کې د بريدجنرال رتبې ته لوړ شو.

له ۱۳۲۰-۱۳۲۵ل. پورې د پکتيا تنظيميه رئيس و. په ۱۳۲۵ل. کې يې د تورن جنرالۍ رتبه واخيسته او له ۱۳۲۵-۱۳۲۶ل. پورې د مرکزي قواو د لومړۍ فرقې د قوماندان په توگه دنده ترسره کړه. د همدې کال په پای کې حربي رئيس مقرر شو.

د ۱۳۲۷ ل. له وروستیو د ۱۳۲۸ ل. کال تر پای د پوځ پېژندوال و.
له ۱۳۲۹ - ۱۳۳۲ ل. پورې دویم ځل د پکتیا د تنظیمیه رئیس په توګه
مقرر شو.

مدیر شریف الله مرهون د پرمای په اړه په لنډه توګه وایي:
((غلام رسول پرمای په ګردېز کې تنظیمیه رئیس و، هغه ډېر تاریخي
سړی و او په افغانستان کې یې ډېر ښه نوم درلوده))

د ۱۳۳۲ ل. کال له وروستيو تر ۱۳۳۵ ل. پورې د ملي دفاع وزارت معاون و.

د ۱۳۳۶ ل. کال له لومړيو - ۱۳۴۲ ل. پورې د بلخ ولايت نايب الحکومه و. کله چې غلام رسول پرمач د نايب الحکومه په توگه مقررېده، په بلخ کې غلام، شوکې، وژنې او لوټنې ډېرې زياتې وې؛ خرنګه چې غلام رسول پرمач له دې مخکې په نورو ځايونو کې هم دندې ترسره کړې وې او ښه وړتيا يې ښودلې وه؛ نو له همدې امله هلته د سمون لپاره ولېږل شو.

په دې اړه عصمت الله پرمач نورستاني وايي:

((په بلخ کې د پرمач لومړی کار دا و، چې د احتکار مخه يې ونيوله. کيسه داسې وه، چې په مزار شريف کې شو کسه لوی شتمن او محتکرين وو. هغوی به اړين توکي لکه غنم، اورلگيت، کلوشې او نور له بازاره پېرل، په خپلو گودامونو کې به يې زېرمه کول او د خلکو د اړتيا پر مهال به يې پرې د خپلې خوښې نرخ ايښوده. کله چې پرمач وليدل په بازار کې ناڅاپه دغه اړين توکي ورک شي؛ نو د لامل موندنې په لټه کې شو. مخبرينو تر ډېر هڅو او څار وروسته دا راز ومونده چې شو کسه

د وطن معماران

سوداگر دغه توکي له بازاره پېري او بيا يې په خپلو گودامونو کې زېرمه کوي.

پرمای ته چې دا راز معلوم شو، نو لاړ، گودامونه یې ولیدل. سمدواړه یې یو پلاوی وټاکه او ورته ویې ویل: زما له دې سره کار نه شته، چې دا گودام د چا دی؟ خو توکي راوباسئ، په مناسب نرخ یې وپلورئ او پیسې له ځان سره وساتئ، چې د هر چا مال وي، خښتن یې پخپله پیدا کېږي.

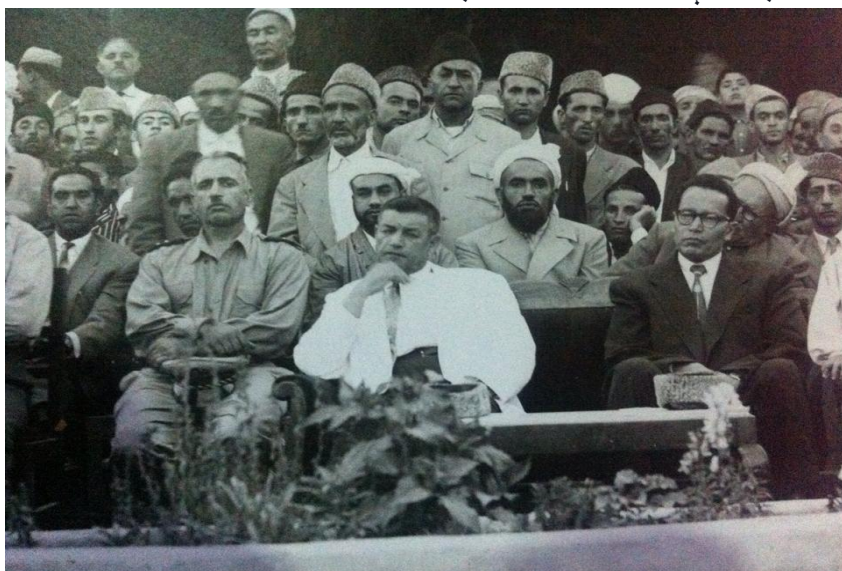
همداسې وشول، څه موده وروسته پرمای، ځینې مشران او سوداگر په یوه مېلمستیا کې ناست وو، چا پوښتنه ځنې وکړه، چې نایب الحکومه صاحب! د گودامونو والا پیدا نه شول؟ دا خلک له ولس سره ډېر ظلم او خیانت کوي. ارواښاد پرمای وویل:

((زه پوهېږم چې سوداگر خپل ملت او ولس ته د زیان رسولو نیت نه لري؛ خو دوی اصلاً د سوداگرۍ په اصولو نه پوهېږي او کسان یې هم پیدا کېږي، بنایي ځینې یې زموږ پر میز هم حاضر وي؛ نو پیسې خو یې ور رسېږي او خیر دی که د زیاتې گټې پیسې ور ونه رسېږي))

هغه خپل دفتر ان په عام محضر کې لگاوه، چمن کې به یې چوکۍ واچولې یوې خوا ته به د نایب الحکومه او بلې خوا ته به د قضا دفتر و.

د وطن معماران

لومړی خلکو دا ترتیب نه خوښاوه، خو ورځې به ډېر لږ کسان په کتار کې درېدل؛ خو ورو ورو خلک له دې ترتیب سره روږدي شول او دا کار یې ډېر غوره وگاڼه. ځکه خلک به سیده ورتلل، خپلې عریضې به یې وړاندې کولې او ژر تر ژره به پرې اجراء کېدل.

بیا یې د نظم او امنیت خواته مخه کړه، ځکه د هغه د ورتګ پر مهال په بلخ کې کې غلا، شوکې، وژنې او لوټنې ډېرې زیاتې وې. وایي چې یو وخت به غلاوې کېدې او یو ځل خو غلو د یوې کورنۍ ټول غړي وژلي هم وو او یوازې یو ځوان ترې ژوندی پاتې و. کیسه داسې وه چې پر غلو کوروالا غږ کړی و، چې ومو پېژندئ؛ نو هغوی پسې بېرته

د وطن معماران

راگرځېدلي او ټول کوروالا يې وژلي وو. يوازې دغه ځوان ترې چېرته د کټ لاندې پټ شوی و او د هغوی پرې سترگې نه وې لگېدلي.

ارواښاد پرمچ چې هرڅومره هڅه وکړه، غله يې ونه پېژندل. تر دېسر

چرت وهلو او د مخبرينو په مرسته پوه شو، چې د دې پېښې راز په زندان کې دی. يوه شپه پخپله زندان ته ورغی زندانيان يې وشمېرل؛ نو معلومه شوه، چې پنځه کسه زندانيان نه شته. همالته ورته منتظر پاتې شو او په پای کې د شپې ناوخته پنځه واړه زندانيان راغلل. هغه يې ونيول، سبا ته يې هغه ژوندی پاتې ځوان راوغوښت، ټول نيولي کسان يې د هغه له مخې تېر کړل. هغه په درې کسانو لاس کېښود، چې قاتلين دا دي. بيا يې هغه درې کسه په شاديان دښته کې په عام محضر کې اعدام کړل))

پرمچ يو مدبر انسان و، هغه مهال چې يې ښار وړانواه، ځينې کسان پاچا ته ورغلي وو، پاچا بېرته پرمچ ته تلگراف کړی و، چې ښار مه وړانواه، هغه ورته په ځواب کې ويلي وو: پاچا صاحب سمه ده، پاتې به نه وړانوم؛ خو وران کړی بېرته جوړ کړم که نه؟ پاچا ويل ولې ښار دې وران کړی دی؟ ارواښاد پرمچ ورته ويلي وو: بلې پاچا صاحب! لږ پاتې دی او نور مې ويجاړ کړی دی. په دې اورېدو سره نو پاچا ورته ويلي وو: ښه! نو ادامه ورکړئ))

د وطن معماران

پرماچ قاطع او توند سپړی و، خپل صلاحیت یې ښه پېژانده او سمه او معقوله گټه یې ترې اخیستله؛ وایي:

یو وخت د هغه یوه منځۍ رتبې والا چارواکي په کورنیو چارو وزارت کې څوک لوړ پوړی پېژانده، هغه له یوه بل کس څخه په دې اسره رشوت اخیستی و، چې زه به دې پر هغه لوړ پوړي په دغه پست کې مقرر کړم. د مرکز څارنوالانو له نشاني شویو پیسو سره هغه کس ونیوه. کله چې پرماچ خبر شو، چارواکي یې له څارنوالانو سره راوغوښت، پیسې یې ترې واخیستې، پوښتنه یې ترې وکړه چې رشوت دې رښتیا اخیستی و؟ هغه ویل: هو صاحب! پیسې یې بلې بخاری ته ورواچولې او هغه یې ښه وواهه، بیا یې رخصت کړ او ورته ویې ویل چې نور دندې ته رانه شې.

څارنوالانو ویل: صاحب! تاخو سپړی پرېښود، هغه مجرم و، دوسیه یې جوړه شوې ده، اوس نو موږ څه وکړو؟

ارواښاد پرماچ ورته وویل: تاسو څوک یاست، چې هغه مو نیولی دی؟ لومړی به مو زه خبر کړی او بیا به مو هغه نیولی وای. دا په ما پورې اړه لري، نه په تاسو پورې. تاسو تللای شئ او که غواړئ چې تاسو هم ښه وټکوم.

پرماچ په افغاني دودونو پوه او تجربه کار چارواکی و. وایي د نورستان د دوه قبیلو تر منځ دښمني وه او ۱۴ کسان هم تر منځه وژل شوي وو. پرماچ له خپل نفوذ او تجربې په ګټې اخیستنې د هغو جوړه وکړه؛ خو د ښه تضمین لپاره یې له یوه بېوزله لوري څخه دوه لکه افغانۍ او له بل زورور لوري څخه دوه سوه میله وسله واخیسته؛ نو هغو قبیلو بیا وروسته په خپلو کې د شخړې کولو زړورتیا ونه کړه.

غلام رسول پرماچ به هم له زندانیانو څخه په ځینو کارونو کې د بشري ځواک په توګه ګټه اخیسته. وایي چې د روضیې د جومات لپاره یې د بلخ په بندیانو، سطرنجۍ او ځینې نور اړوند څیزونه جوړ کړل، البته یو په یوه مناسب قیمت یې ترې وپېرل.

هغه به خپل ټول مامورین په کلکه څارل، ان چې د هغو شخصي کارونه به یې هم تر پام لاندې وو. وایي د هغه یوه مرستیال په شخصي پانګه په مزار کې یو کور وپېره، کله چې پرې پرماچ خبر شو، راوړی غوښت، پوښتنه یې ترې وکړه چې کور دې پېرلی دی، ویل: هو صاحب! ارواښاد پرماچ ورته وویل: بېرته ترې پیسې واخله او کور مه پېره، ځکه ته ما مقرر کړی یې؛ نو خلک به وایي چې د نایب الحکومه مرستیال

د وطن معماران

رښتونه اخیستي او یا یې خیانت کړی دی. په دې ډول یې خپل مرستیال له کور پېرني منع کړ.

ارواښاد پرمچ یو زیارکښ، هڅاند او نه ستړی کېدونکی نایب الحکومه و، شپه او ورځ به د خلکو په خدمت لگیا و. عصمت الله پرمچ وایي:

((پرمچ د خلکو سپری و، تل به د خلکو په خدمت بوخت و، موږ به زیاتره نه لیده، ان د جمعې په ورځ به هم ډېر لږ په کور کې پاتې کېده، چې موږ به یوازې په همدغه وخت کې په کور کې لیده.

د بلخ ولایت پخوانۍ ودانۍ چې د "پرمچ" په دوره کې جوړه شوې؛ اوس ترې د اطلاعاتو او کولتور د ریاست ودانۍ په توګه ګټه اخیستل کېږي.

د وطن معماران

په خوړو کې به یې نورستانی پنیر، کورت او بنورا خوښول. لږ خوراک یې کاوه؛ خو په کاسه کې به یې خواړه نه پرېښودل. په هر ډول خوړو به یې شکر ویسته.

متدین انسان و، د شپې به عبادت ته پاڅېده، خپل تسبیحات به یې په سجده کې پوره کول. زما مور به یې هم تهجد لمانځه ته راوینوله. خلک یې د پوهې او تعلیم خواته هڅول او پخپله یې ښوونځي له نږدې معاینه کول.

هغه د حکومت هر خیز له ځان سره امانت او په امانت کې لاسوهنه یې غیراسلامي عمل ګانې، ان موږ ته یې اجازه نه راکوله چې په دولتي موټر کې د شخصي کار ترسره کولو لپاره لاړ شو.

نظام او حکومت ته وفادار افسر و، یوه ورځ ترې ما پوښتنه وکړه، پلاره! په جنگ کې به دې څومره خلک وژلي وي، پنځوس - شپته؟ له دې پوښتنې سره یې په مخامخ غره کې سترګې خښې کړې، دقیقه دوه چوپ و. زه په خپله پوښتنه پښېمان وم، بیا یې وویل: زویه! موږ جنگ ته د وژنو لپاره تللي نه یاستو، ښايي زیات، ښايي کم؛ خو حکومت اسلامي حکومت دی، پاچا د الله سیوری دی او څوک چې له اسلامي حکومت سرغړونه کوي، باغي دی؛ نو موږ د باغيانو پر وړاندې جنگ کړی، نه د بې ګناه خلکو پر وړاندې؛ نور نو واک له الله سره دی ((ارواښاد پرماچ له عسکري مقرراتو سره سم په ۱۳۳۶ل. کې له عسکري دندې تقاعد شو؛ خو د نایب الحکومه په پست یې دندې ته تر ۱۳۴۲ل. پورې دوام ورکړ.

پرماچ په ۱۳۰۶ او ۱۳۰۷ل. کلونو کې د عبدالرحمن تره کي د بغاوت د غلي کولو لپاره په مقر سیمه کې و ګومارل شو او هلته یې بری تر لاسه کړ.

له ۱۳۲۶-۱۳۲۷ ل. پورې يې د کونړ د ساپو د بغاوت په غلي کولو کې فعاله ونډه واخيسته.

هغه د گود ملا، د ناصرو او توخيانو، شينوارو، ابراهيم بيگ لقي، خدرانو، کټوازيانو او شمالي د بغاوتونو په رامولو کې فعاله ونډه واخيسته.

د دغسې دندو په بهير کې يو ځل د مغولگي او بل ځل د پښتونستان د ازادۍ غوښتونکو د خود اراديت په موضوع کې دنده وروسپارل شوه او دواړه ځل يې په برياليتابه سره دغه دندې ترسره کړې او په خپلو لاسو يې د ازادۍ د لارې د ۱۴ کلن بهير د يوه مهم مبارز الحاج ميرزا علي خان تويخيل سره د ۱۳۲۸ ل. کال د جدي په ۲۲ مه د وزيرستان په مرکز کې د يوې لويې جرگې په ترڅ کې د پښتونستان توغ پورته کړ.

که څه هم د ټولنپېژندنې په برخه کې يې مسلکي زده کړې نه وې کړې؛ خو هغه د نورستان د قبيلو په اړه له معلوماتو او د هغو له خپرلو سره لېوالتيا درلوده؛ نو د نورستان د قبيلو د اتنوگرافي په اړه يې هم ځينې کارونه ترسره کړي دي.

د حکومت له لازم گنې سره سم په ۱۳۴۲ل. کې پرماچ له بلخ څخه کابل ته تبدیل شو. د ژوندانه په پای کې د پروستات د سرطان له امله فلج شو او شاوخوا اته کاله یې د دغې ناروغۍ رنځ وگاله.

ارواښاد غلام رسول پرماچ د ۱۳۵۴ل. کال د لړم پر ۲۲ مه د ۷۳ کلونو په عمر ومړ او د شاندارو عسکري مراسمو په ترڅ کې د لړم په ۲۳ مه د کابل په قول ابچکان کې خاورو ته وسپارل شو.

پرماچ یو مدبر صاحب منصب، لیرلیدی قوماندان، غوره ملي او ټولنیز شخصیت و. د هغه کارنامې د هغه نوم د ولسونو په سینو کې خوندي ساتي. پرماچ یو مجاهد و، چې د خپل نفس په مقابل کې یې جهاد کاوه. هغه د مزار په ښار کې هیڅ کور او جایداد نه لري. د هغه دربار تل د خلکو پر مخ پرانیستی و، هر کس ازادانه ورتلای شو او هر کس ورته په خپل لاس خپله عریضه وړاندې کولای شوه.

استاد امیر محمد "یکه" د ارواښاد پرماچ په اړه وایي:

((غلام رسول پرماچ په بلخ ولایت کې د جدید په نامه هم یادېده. لامل یې دا و، چې نورستانی و او نورستانیان د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په مبارک دین مشرف شوي وو، نو جدید معنی دا چې نوی یې اسلام منلی دی.

پرمای د منځنۍ ونې، زېږې گونې، زېږو وینبټانو او ابې سترگو والا متدین، خدمتگار او مهربان سړی و. په ۱۳۳۶ل. کې د بلخ د والي په توگه مقرر شو. هغه مهال افغانستان په اوه و ولایتونو ویشل شوی و، چې له میمنې تر سمنگانو پورې د بلخ ولایت اړوندې سیمې وې. هغه مهال د مزار شریف ښار داسې بڼه نه درلوده، بلکې ښار یوازې د روضې د بڼې په منځ کې و. سره له دې چې ښار په بڼ کې و، خو له ۲۵۰-۳۰۰ پورې کورنۍ هم د بڼې په منځ کې اوسېدلې. د بڼې شاوخوا لاندیني کلي پراته وو، چې ښار یې جوړاوه: یخدان، تیتاق، چغدک او عزیزآباد.

کله چې غلام رسول پرمای د بلخ د نایب الحکومه په توگه مقرر شو، د هغه له دې سیمې او په ځانگړي ډول له روضې سره لېوالتیا پیدا شوه او ډېر اخلاص یې ورسره وښوده.

لږ وخت وروسته پرمای د بلخ ولایت د پرمختگ او ښېگڼې لپاره بېرته کابل ته لاړ، د ښار نقشه یې برابره کړه، چې روضه مبارکه پکې څرگنده معلومېده. بلخ ته له بېرته راگرځېدو سره په دې فکر کې شو، چې څرنگه د یوه سم او منظم ښار بنسټ کېږدي. د دې لپاره یې د هغه ځای له نورو چارواکو لکه د څارندویو، ژاندارمو، پولیسو او د دهادي د ۱۸مې فرقې له قوماندانانو سره مشوره وکړه. هغوی یې وگومارل چې د

د وطن معماران

جمعې تر لمانځه وروسته خلک وهڅوي چې د هغه خبرو ته غوږ ونيسي. د لمانځه تر ادا کولو وروسته "پرماچ" د روضې له جوماته راووت، چارواکو خلکو ته وويل: والي صاحب پسې شئ چې هغه درسره خبرې کوي. والي صاحب د خندق خواته روان شو، خلک ورپسې وو. د روضې شمال لوبديځ ته چې دوه د اوداسه ځايونه دي بام والا يې پخوانی دی، له دې ځايه تر خندق پورې ۹۵-۹۰ پله واټن دی، هلته گرځنده کنارابونه وو او خلکو ترې گټه اخيسته. کله چې پرماچ خندق ته نږدې شو خلکو ته يې مخ راواړاوه، ويې ويل: ای د مزار خلکو! ای ايشانانو! دا څه شی دی؟ خندق ته يې اشاره وکړه چې د فضله موادو زېرمه تون و. خلکو وويل دا خندق دی، د کنارابونو د فضوله موادو زېرمه تون.

پرماچ بيا غبرگو گومبزو ته اشاره وکړه ويل: دا غبرگې گومبزې څوک دی؟ ويل: شاه اولياء، د حضرت علی کرم الله وجهه روضه يا آرامځی دی. پرماچ وويل: ښه چې دومره پوهېږئ؛ نو چې دا روضه په داسې ځای کې وي ښه به وي، که په ښه ځای کې؟ ډېرو کسانو وويل: نه صاحب! چې په ښه ځای کې وي، ښه به وي.

د روضې د جومات د اوداسه پخوانۍ ودانۍ

پرمایه بیا ټولو خلکو ته مخاطب شو، ویل: نو پوه شئ چې زه دا
ښار وړانوم او سم ښار جوړوم، تر درېو میاشتو پورې مو کورونه خالي
او خپل خیزونه لیرې کړئ. بیا ملا امامانو له منبره هم دا اعلان کاوه،
چې ای خلکو پرمایه دا ښار وړانوي، تر ټاکلي وخت پورې خپل کورونه
خالي کړئ.

په ټاکلي وخت یې ښار چپه کړ، په یوه میاشت کې یې خځلې او
زیاتې خاورې له ښاره وویستې او بالاحصار خواته یې یوړې.

بيا يې خلک راوغوښتل، د روضې ساحه په مشوره ۵۰۰ په ۵۰۰ مترو کې تثبيت شوه او د ښار نقشه يې واچوله.

د ساحې تر تثبيت وروسته يې مهم پانگوال لکه غلام محمد علاقه دار، حاجي صلاح الدين، عبدالجبارخان حاکم، عبدالقيوم خان ترابي، ياسين خان خوجه يين، حاجي فيض الله، ضياخان بايي، مندوزيان او نور راوبلل، جبراً يې ورته ځمکې قباله کړې، چې ځانته پرې ودانۍ جوړې کړي. ان د ځينو ودانيو په جوړولو کې يې تر ۳۰-۴۰ کسانو پورې يو لاس کړل، چې په شريکه يې جوړه کړي.

غلام رسول خان پرمال ۱۳ وسله وال سپاره درلودل، چې کبير خان يې د ټولي قوماندان و. پرمال به سهار په آس سپرېده او غرمه مهال ۱۱ بجې به ترې کوزېده. بيا به دوه بجې سپرېده او مازيگر مهال پنځه بجې به ترې کوزېده. په دې ډول تل گرځېده راگرځېده او پخپله يې د کار څارنه کوله.

د ښار د ويجاړونې پر مهال خلک خواشيني وو، خو د کار په پای کې د ښکلي او منظم ښار په ليدو خوشاله او خوښ وو.

په ۱۳۳۸ل. کې پرې د مدير غني په سرای کې د ځينو خلکو له خوا بريد هم وشو. ارواښاد پرمال هلته د ولايت په نامه وداني جوړه کړې وه

د وطن معماران

او د هغې پرانیسته يې کوله. کریم خان مستغني د ۱۸ فرقي قوماندان سمدواړه د يرغلگرو مخه ونيوله او بيا وروسته غلام رسول خان پرماچ خلکو ته قناعت ورکړ.

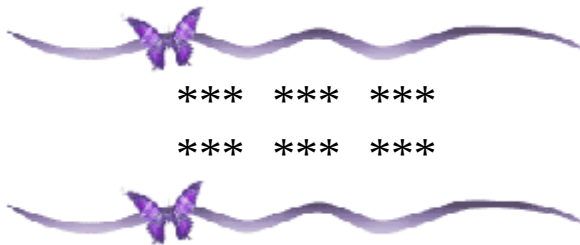
هغه ښار چې د پرماچ په دوره کې جوړ شوی و، ډېر کوچنی و، ان اوسنی ښار د هغه تر سل برابره هم زیات دی؛ خو نقشه هماغه ده، چې ارواښاد غلام رسول پرماچ يې بنسټ ايښی و او ورځ په ورځ پراخېږي. ارواښاد پرماچ د هېواد د امنيتي چارو د ښه سمبالښت له امله د دې ښانونو او مېالونو په اخیستو نمانځل شوی دی: شجاعت، خدمت شمالي، خدمت قطعن، درېمه درجه ستوری، د پکتیا د خدمت ښان، صداقت، د دویمه درجه ستوري ښان، د سردار عالي ښان، د پوهنې ښان او د خدمت ښان.

په مزارشریف ښار کې د "پرماچ" په نامه نومول شوی واک

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د هېواد په هره سیمه کې یې د امنیت راوستنې لپاره نه سترې کېدونکې هلې ځلې کړي او هر ډول سربښندنې ته چمتو و.
- ✓ رښتینې پوځي او د قوماندې تابع افسر و.
- ✓ د مزار شریف د نوي ښار بنسټ ایښودل یې د ملکي خدمتونو یوه بېلگه ده.
- ✓ دیانت او سپېڅلتیا یې له دې هم ښه ترا جوتېږي، چې په مزار شریف یا لویه پکتیا کې هیڅ شخړې جایداد نه لري.

گل پاچا الفت

گل پاچا الفت د ميرسيد پاچا زوی او د سيد فقير پاچا لمسی پر ۱۲۸۷ ل. کال د لغمان د عزيز خان کڅ په منصور کلي کې زېږدلی دی. زده کړې يې په نارسمي مدرسو کې او د خپل وخت متداوله علوم لکه صرف، نحوه، منطق، تفسير، حديث، معاني او بيان يې د ننگرهار او کابل له مشهورو استادانو څخه لوستي دي.

د الفت مورنۍ ژبه پښتو وه، خو دري يې هم په ښه او لوړه کچه زده کړې وه. په دري کې يې په لوړه کچه شاعري هم کولای شوه. عربي ژبه يې هم ښه زده وه او مقالې يې پرې ليکلای شوې. په مستعارونو نومونو يې هم ډېرې مقالې ليکلي او خپرې کړې دي، هغه مستعار نومونه دا دي:

ظریف افغان، کجوروال، علاقمند، محتاج، ستمدیده، نوآموز،
نادار، آرزومند، نکته رس، نکته دان، منتظر، شاهد، حقبین، منصف،
حق پسند، دلسوز، امنیت خواه، لغت دان، پارلماني وکیل، دقت پسند،
اعتدالي، ملتفت، قانوني، خپل، بې زړه او ا.ط. گ.

دغه رسمي او نارسمي دندې يې ترسره کړي دي:

په ۱۳۱۴ل. کې د انيس ورځپاڼې کاتب (د وړې رتبې مامور) و.

په ۱۳۱۵ل. کې د "انجمن ادبي" د تأليف او ترجمې غړی و.

په ۱۳۱۶ل. کې د پښتو ټولنې له جوړېدو سره د "زېري" جريدې مدير و.

په ۱۳۱۸ل. کې د پښتو ټولنې د صحافت د مدير مرستيال و.

په ۱۳۱۹ل. کې د پښتو ټولنې د لغاتو او قواعدو د څانگې مدير و.

په ۱۳۲۰ل. کې د "اصلاح" ورځپاڼې مشاور او په همدغه کال بيا د پښتو

ټولنې لوی مبصر او د "کابل" مجلې مسوول مدير و.

په ۱۳۲۵ل. کې د ننگرهار د "اتحاد مشرقي" جريدې مسوول مدير و.

په ۱۳۲۷ل. کې د ننگرهار د قبايلو عمومي مدير و.

په ۱۳۲۸ل. کې د جلال آباد د خلکو له خوا د ملي شورا په اوومه دروه کې

وکیل او بيا په ملي شورا کې دويم معاون و.

د وطن معماران

په ۱۳۳۱ل. کې د لغمان د کرغیو د خلکو له خوا د ملي شورا د اتمې دورې وکیل و.

په ۱۳۳۴ل. کې د جلال آباد د خلکو له خوا د لویې جرگې وکیل و.

په ۱۳۳۵ل. کې په لومړۍ رتبه د پښتو ټولنې رئیس او پوهنې وزارت د عالي شورا په غړیتوب ومنل شو. همدارنگه د کابل پوهنتون د حقوقو او ادبیاتو د پوهنځیو د پښتو استادې هم ورتر غاړې شوه.

په ۱۳۳۸ل. کې د افغان شوروي د دوستۍ د ټولنې له جوړېدو سره سم د دغه ټولنې رئیس شو.

د ۱۳۳۰ل. له جوزا د ۱۳۳۲ل. د لړم تر پایه د وینې زلمیانو د نشراتي ارگان "اولس" جريدې د امتياز خاوند هم و.

په ۱۳۴۲ل. کې د قبایلو د مستقل رئیس په حیث د کابینې غړی شو.

په ۱۳۴۴ل. کې د جلال آباد د ښاریانو له خوا د ولسي جرگې دولسمې دورې ته وکیل وټاکل شو او د وکالت له څلور کلنې دورې وروسته متقاعد شو.

لفت پر خلکو او ولس یو زهیر، دردمند، شاعر او لیکوال و. د هېواد په ټولنیز او سیاسي بهیر کې یې هڅه کوله، چې د خلکو په ګټه تر وسه وسه برخه واخلي.

د وطن معماران

د کار او ملازمتونو په دغه اوږده بهیر کې د ښو خدمتونو، نوښتونو او جدیت له امله د مقاماتو له خوا ستایل شوی او نمانځل شوی هم دی. د خوشحال خان ادبي جایزه، د ابوعلی سینا ادبي جایزه، دویمه درجه تقدیرنامه، د ستوري درېیمه درجه نښان، د پوهنې دویمه درجه نښان، د وکالت د دورو نښانونه او د لویې جرگې یادگاري نښان یې تر لاسه کړي دي.

نوموړې د وینښ زلمیانو د ډلې له مخکښانو څخه دی. کله چې دی په ۱۳۲۵ل. کال د "اتحاد مشرقي" جريدې مسوول مدیر و، هغه جريده یې د وینښ زلمیانو د لومړنیو اثرونو، فکرونو او نظریو چاپولو ته وقف کړې وه. الفت د پارلمان د وکالت په ټولو دورو کې د خلکو خوا نیولې او په پارلمان کې دننه او بهر یې په ژبه او قلم د خلکو د حقوقو د خوندي کولو لپاره مبارزه کړې ده.

د ۱۳۳۴ل. کال په لویه جرگه کې د پښتنو او بلوڅو د ملي ازادۍ د نهضت د ملاتړ او دوستۍ د لایتنگولو لپاره گل پاچا الفت ډېرې هلې ځلې کړي دي.

فت دغه لاندې هېوادونو ته سفرونه کړي دي:

د وطن معماران

د ۱۳۳۶ ل. کال د وري په ۳ مه د يو پلاوي د مشر په توگه پېښور ته د عبدالرحمن بابا د قبر جوړولو او په پر هغه د پښتو ټولنې له خوا د ډبرين پوښ لگولو لپاره.

د ۱۳۳۶ ل. کال د غوايي په ۲۸ مه د پخواني شوروي اتحاد د کولتور وزارت په بلنه د يو کولتوري پلاوي په مشرۍ هغه هېواد ته.

د ۱۳۳۶ ل. کال د زمري په ۲۹ مه د ختيځ پوهانو په خليريشتم کانگرس کې د برخې اخيستلو لپاره د يو پلاوي په غړيتوب مونښ ته. په دې سفر کې يې د خوشحال خان خټک او پښتو ټولنې په اړه دوه کنفرانسونه ورکړي دي.

د ۱۳۳۷ ل. د تلې په ۳ مه د يو پلاوي په غړيتوب د آسيا او افريقا د ليکوالو په لومړني مؤسس کنفرانس کې د گډون لپاره تاشکند ته.

د ۱۳۳۹ ل. کال د غوايي په ۸ مه د شوروي - افغان دوستۍ ټولنې په بلنه د يو پلاوي په مشرۍ پخواني شوروي اتحاد ته.

د ۱۳۳۹ ل. کال د زمري په ۱۵ مه د ختيځپوهانو په پنځه ويشتم کانگرس کې د برخې اخيستلو لپاره د يو پلاوي په مشرۍ مسکو ته. په دې کانگرس کې يې د خوشحال خان خټک او عبدالرحمن بابا د شاعرۍ په اړه کنفرانس ورکړی دی.

د ۱۳۴۰ ل. کال د غوايي په ۹ مه د شوروي - افغان دوستۍ ټولنې په بلنه د يو پلاوي په مشرۍ شوروي اتحاد ته تللی دی.

الف د پښتو او دري ژبو شاعر او ليکوال و. په عربي ژبه يې ځينې ليکنې هم چاپ شوي او له عربي څخه يې هم ترجمې کړي دي. د زرو په شاوخوا کې مقالې يې د هېواد په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. آثار يې دا دي:

د پسرلي نغمه، ښه لمسونه، عالي افکار، د آزادۍ پيغام، غوره اشعار، د زړه وينا، بله ډيوه، نوی سبک او نوی ادب، غوره نثرونه، څه ليکل يا ليکپوهه، املاء او انشاء، ليکوالي (املاء او انشاء) لغوي څېړنه، پښتو سندرې، ملي قهرمان، منطق، پښتو کيلي، لوړخيالونه او ژور فکرونه، احمد شاه بابا، نوی څرک، څه گورم او څه اورم، اجتماعي نظريات، د ټولنې علم، د موفقيت لار، د ټولنې په جوړولو کې د اسلام نقش او...

د شعر يوه بېلگه يې دا ده:

زما گناه

نه مې د چا مال خوړلی نه مې څوک وژلي دي
نه مې چا ته ورک شه يا گم شو کله ويلي دي

نوره گناه نه لرم په دې گناه مې مه نيسه
 زړه کې چې مې پټ ظالم ته بد غوندې کتلي دي
 وخت د اعتراف دی گناه خپله درته وایمه
 نه یمه منکر په مظلومانو مې ژړلي دي
 دا گناه د سترگو که د زړه ده نه پوهېږمه
 بد مې چې لیدلي خدايېرو بد مې هم گڼلي دي
 زه یې په لیدلو او ویلو گناه گار شومه
 نور یې په کولو او عمل باندې ښاغلي دي
 نه یمه خاین په خیانت د نورو پوه یمه
 پوهه که گناه وي خلق ټول اوس پوهېدلي دي
 داچې ډېر کاره درته ولاړ دي ټیټ سرونه هم
 ستا مخکې چې سم نه شو سم کله چلېدلي دي
 هیڅ امېد ترې مه کړه که څوک ځان د تا غلام گڼي
 ما غلامانه ذهنیتونه پېژندلي دي
 لوړ مقام ته رسي چې بوتونه پاکوي د بل
 ډېر په دغه شغل ریاست ته رسېدلي دي

ارواښاد الفت په ۱۳۵۶ل. کال د لیندۍ په اته ویستمه له دې فاني نړۍ سترگې پټې کړې او د کابل - جلال آباد د عمومي سرک پر غاړه د لغمان په عزیز خان کڅ کې خاورو ته وسپارل شو.

پر خان د بل د نیو کې درناوی وکړئ، حکم چې داستانی مگر تیا پم
گوته کوي او د شخصیت جوړونې لارې تم دې سموي.

*** *** ***
*** *** ***

ځانگړې کارنامې:

✓ الفت تر هر ډگره زیات د ولس د یوه رښتیني خادم او د ولس په

درد د درمند مشر په توگه په افغاني ټولنه کې پېژندل کېږي.

✓ هغه ټولنیز حقایق په ډېره ښکلې او په زړه پورې لهجه په خپلو

لیکنو کې منعکس کړي دي، چي د رښتیا ویلو یو اتل گڼل

کېږي.

✓ د پښتنو او بلوڅو د ملي ازادۍ د نهضت د ملاتړ او دوستۍ د لا

تینگولو لپاره یې ډېرې هلې ځلې کړي دي.

✓ په ادبي-فرهنگي برخه کې د افغانستان نوميالی څېره ده.

ناپوهان او احمقان فکر کوي، چې تر ټولو زیات پولا او ښاغلي

دي، لږ احتیاط، کار واخلئ، کم نږه، لویه بلا به ورسره اخته

شي.

*** **

*** **

احمد علي كهزاد

نامتو عالم او مؤرخ احمد علي كهزاد د (۱۲۸۷ل. د غوايي ۸مه=۱۹۰۸ اپريل ۲۸مه) د كابل په چنداول كې د ميرزا محمد علي كره زېږېدلى دى. لومړنۍ مروجۀ زده كړې يې په ډېر كوچنيوالي كې له سيد عبدالحميد نومې ښوونكي څخه پيل كړې او د رسمي زده كړو لپاره په اووه كلنۍ كې په ښوونځي كې شامل شو. په خايفانو، اتحاد، حبيبيه، جبل السراج او استقلال ښوونځيو كې يې زده كړې سرته ورسولې او په ۱۳۰۸ل. كال يې د استقلال لېسې د لومړۍ دورې په فارغانو كې د ممتاز فارغ بريلىك تر لاسه كړ.

نوموړي رسمي زده كړه د هغه وخت له شرايطو سره سمه د بکلوريا تر درجې پورې ورسوله؛ خو له علم، پوهې او څېړنو سره د زياتې مينې له امله يې خپله ژوره مطالعه د ژوند تر پاى جاري وساتله.

د ځانگړي ذوق له مخې يې د هېواد د تاريخ او لرغونو آثارو د خپرڼو درانه او له ستونزو ډک کار ته ملا وتړله. نوموړی په دري، پښتو، عربي، فرانسوي، ايټالوي او انگرېزي ژبو پوهېده.

کهزاد لومړنۍ رسمي دنده د ترجمان په توگه د هغه فرانسوي پلاوی له مشر "موسیوکول" سره پیل کړه، چې په کابل کې د ارگ دروازي د گومبزي په جوړونه بوخت و. په همدې ورځو کې يې د وطن دوستۍ په نامه مقاله په فرانسوي ژبه وکښله، همدغه مقاله د استقلال ښوونځي مدير (مسيوژ رار) محمد نادر خان ته وروپه چې د انعام وړ وگرځېده او کهزاد يې د خپل لياقت او اهلېت له امله په شاهي دارالتحریر کې د فرانسوي ژبې د ژباړن (۱۳۰۹-۱۳۱۲ل) په توگه وگوماره. د دغه کار تر څنگ يې د فرانسوي کيندن پلاوي سره اوږه په اوږه کار کاوه او د هېواد ټولو ولايتونو ته په سفرونو کې له هغو سره ملگری و.

پر ۱۳۱۲ل. کال په ايټاليه کې د افغاني سفارت د سکرتر په توگه مقرر شو. که څه هم دا ماموریت ډېر اوږد نه شو؛ خو استاد کهزاد ته يې دا گټه درلوده چې ايټالوي ژبه يې هم زده کړه. په ايټاليه کې يې د افغاني سفير سره مناسبات خراب شول، بېرته خپل هېواد ته راستون او سمدواړه د سفير د پلمې له مخې زندان ته ولېږدول شو. ۱۱مياشتي يې په بند کې

تېرې کړې؛ خو هلته هم له خپل هېواد او تاريخ سره زياتې مينې ارام پرېښود، خپلو ليکنو ته يې ادامه ورکړه. ويل کېږي چې د افغانستان د پخواني تاريخ لومړی ټوک يې په زندان کې په باطلو کاغذونو ليکلی دی، چې د ژوند تر وروستيو پورې يې د هغه مسوده په خپل کتابتون کې د يادگار په توگه ساتلې وه.

له بند څخه تر خلاصېدو وروسته کهزاد د معارف په وزارت کې لومړی د تاليف او ترجمې د څانگې معاون مدير او بيا له ۱۳۱۹- ۱۳۲۸ل. د کابل موزيم مدير و.

په ۱۳۲۱ل. کال د هغه د هلو ځلو په نتيجه کې تاريخ ټولنه "انجمن تاريخ" جوړه شوه او د رياست چارې يې هم ده ته وسپارل شوې. دا مهمه او له مسووليتنه ډکه دنده يې ۱۹ کاله سرته ورسوله. په خپله يې هم زيات شمېر تاريخي آثار وليکل او نورو ته يې هم د افغانستان د تاريخ د بېلا بېلو دورو او لرغونو مدنيتونو په اړه د څېړنو او ليکنو لپاره لارې چارې برابرې کړې. په نتيجه کې ډېر تاريخي کتابونه چاپ، خپاره او زموږ د هېوادني تاريخ ډېر تياره گوټونه روښانه شول.

په همدې وخت کې زموږ په هېواد کې د عنعنوي تاريخ ليکنې پر ځای په منل شوې علمي او اساسي طريقه د هېواد د بېلابېلو لرغونو او

د وطن معماران

اوسنیو دورو تاریخ لیکلو رواج موندلی، چې د دې علمي اصولو د رواجولو افتخار تر هر چا زیات د کهزاد په برخه دی.

له ۱۳۲۹-۱۳۳۶ل. پورې د کابل موزیم او لرغونپېژندنې رئیس او بیا تر ۱۳۴۰ل. پورې د تاریخ انجمن رئیس و. تر دې وروسته د پوهنې وزارت علمي-فرهنگي مشاور وټاکل شو، تر ۱۳۵۰ل. پورې یې دې دندې ته دوام ورکړ او په همدې کال متقاعد شو.

ارواښاد کهزاد د هېواد په گوټ گوټ کې وگرځېد، د نړۍ ډېرو هېوادونو ته لاړ، په علمي سیمینارونو کې یې برخه واخیسته او هلته یې د خپل هېواد لرغونې مدنیت، تاریخي اهمیت او افغان ملي هویت څرگند

ارواښاد کهزاد د ایران د پخواني پاچا رضاشاه پهلوي سره په لیدنه کې

د وطن معماران

کړ. لیکنې یې ټولې په حقایقو ولاړې، په علمي او تحقیقي اصولو برابرې او له هر ډول ژبني، مذهبي او منطقوي تعصب څخه پاکې دي.

کهزاد د خپل گټور عملي- فرهنگي ژوندانه په اوږدو کې له استرالیا پرته د نورو څلورو واپو لویو وچو ځینو هېوادونو لکه ایټالیا، هند، د امریکا متحده ایالتونو، انگلستان، فرانسې، ایران، پخواني شوروي اتحاد، پاکستان، چین، مصر او ترکیې ته سفرونه کړي دي.

همدارنگه یې د نړۍ د ځینو علمي- فرهنگي ټولنو لکه د واشنګټن د جغرافیایي ټولنې، د لرې ختیځ د آسیایي- فرانسوي ټولنې، د فرانسوي

له بنې لوري: استاد کهزاد، پوهاند رشاد، پوهاند میرحسین شاه او د هند په دهلي کې د نظام الدین اولیاء د زیات ځایناستی.

ورځپاڼه ليکونکو د ټولنې، د بنگال د آسيایي ټولنې او د آسيایي شاهي ټولنې غړيتوبونه هم درلودلي دي.

په خپل علمي کاري ژوندانه کې يې د ښې وړتيا ښودنې او صداقت له امله دا جايزې، نښانونه او مډالونه هم تر لاسه کړي دي:

د پوهنې وزارت د سرو زرو نښان، د ۱۳۴۲ ل. کال د لويې جرگې نښان، د پوهنې دويمه درجه نښان، د فرانسې د جمهور رئيس جنرال دوگول له خوا په هنر او ادب کې د شوالیه نښان، په ايټاليایي ژبه کې د ښه مهارت له امله د هغه دولت نښان، د آريانا مطبوعاتي جايزه او د خوشال خان مطبوعاتي جايزه.

د کهزاد د چاپ او ناچاپ آثارو شمېر ۶۰ شاوخوا ته رسېږي چې دا دي:

مسکوکات افغانستان، تاريخ افغانستان، بالاحصار کابل و پيشامدهای تاريخی، رجال و رویدادهای تاريخی، در زوایای تاريخ معاصر افغانستان، افغانستان در پرتو تاريخ، لشکرگاه، فروغ فرهنگ، بگرام، آريانا، تاريخ ادبيات افغانستان، افغانستان در شاهنامه، غرغشت يا گرشاسب، افغانستان چهار راه تمدن و تهذيب مسکوکات قدیم افغانستان، مسکوکات افغانستان در عصر اسلام، شاهنامه ها و مقایسه

د وطن معماران

میان بعضی پهلوانان آن و اوستا، رایان کابلی، کنیشکا، روابط فرهنگی افغانستان و هند، سپرلو، درفش ملی جمهوری، رهنمای بامیان، تایان، گلدسته عشق، عرف و عادات افغانها، رتبیل شاهان، کوشانیهای خورد یا کیداریها، امپراتوری کوشانشاهان، ممدوحین شاهنامه، پادشاهان اولیۀ آریانا، مدنیت اوستایی، مدنیت ویدی، موزۀ کابل، شابهار، کابل، تاریخ برای صنف هفتم، از چنگیز تا تیمور، منظرۀ افغانستان، سرخ کوتل، زمانشاه و فعالیت دستگاه استعمار، د افغانستان پخوانی تاریخ، افغانستان قبل از اسلام (په زندان کې یې کښلی) روئین تن و تهمتن در جنگ در وادی هیرمند، سربن، تهمتن و پشتون او نور.

یونلیکونه:

گزارش سفر هیئت کاروان زرد در ۱۳۱۰ش. در امتداد کوه بابا و هریرود، از سروبی تا اسمار، از گلپهار تا سروبی، مردان پاروپامیزاد، سکندر در آریانا (په فرانسوی ژبه) اسلام.

په بهرنيو ژبو آثار:

Men and Events

In the Highlight of Modern History of Afghanistan

Guide to Kabul with Nancy Dupree

Alexander au Afghanistan

Afghanistan Custom

Culture (In Italian)

ژباړې:

بابر، هنر قديم افغانستان، باميان، سکندر در آريانا، صنعت بودايی
باختر، يونانی ها در آريانا.

تر تقاعد وروسته د هغه روغتيا بڼه نه وه؛ د ناروغۍ پر مهال يې سره له
دې چې ژبې او لاسونو يې بڼه کار نه شو کولای، بيا يې هم د (افغانستان
در شاهنامه او غرغښت يا گرشاسپ) غونډې گرانیه کتابونه افغاني
ټولنې ته وړاندې کړل.

ارواښاد کهزاد نه يوازې په هېواد کې پېژندل شوې څېره وه، بلکې
په نړيوالو علمي ټولنو کې يې هم ډېر شهرت درلود. هغه د افغانستان
هرې څنډې او گوټ ته د علمي څېړنو لپار سفرونه وکړل. د هېواد هره

د وطن معماران

سیمه او هر ولایت یې مطالعه کړ، هره کنډواله او هره ډېری یې وڅېړله. د دې څېړنو لپاره هغه له ژېړ کاروان سره د ۱۳۱۰ل. کال په وري کې د افغانستان او ایران له سرحد څخه د هرات، فراه، گرشک، کندهار، غزني، کابل او جلال آباد له لارې تر ډکې پورې سفر وکړ.

په ۱۳۱۱ل. کې له یوه فرانسوي او یوه سویسي سره د کونړ د اسمار-بریکوټ له لارې نورستان ته ننوت او د کامدېش، منډه گل په درو کې د نورستان تر وروستیو سیمو پورې ورسېد.

بل ځل یې د فرانسې د کیندنو له پلاوي سره د ۱۳۱۲ل. په تله کې ۲۷ ورځې د ۳۰۰۰ زره کیلومترو په مزل سره د ایکو، شکاری درې، مزارشریف، بلخ، کابل، اندخوی، میمنې، بالامرغاب، هرات، فراه، گرشک، بست، کندهار، مقر، غزني او کابل له لارې د افغانستان د ولایتونو یو بشپړ سفر وکړ.

لنډه دا چې د لرغونپېژندنې د پلټنو په برخه کې به د افغانستان داسې کنډواله، غونډۍ او څوکه نه وي، چې اروانښاد کهزاد پرې پل نه وي ایښی.

ارواښاد کهزاد د لیکوالۍ تر څنګ شاعر هم و، په شعرونو کې یې
هم هېوادنۍ مینه په څپو ده او له ورايه پکې ځلېږي. دا هم د ارواښاد
کهزاد د شعر یوه بېلګه:

افغانستان

ای کشـور افغانسـتان
ای سرزمین باسـتان
مهد فروغ آریـان
پاینده نامت جاودان
پاینده نامت جاودان

ای کشـور آزادگـان
ای مهبـط فرزـانگان
خاکت کهن بخت جوان
زی شادمان، زی کامران
زی شادمان، زی کامران

ای مرکز مشرق زمين
فر تو باشوکت قرين
کانون رسم راستين
در پیکر مشرق روان
در پیکر مشرق روان

ای قلب پاک آسیا
ای منبع صدق و صفا
خاک ترا چون توتیا
در دیده مالم هر زمان
در دیده مالم هر زمان

حب تو باشد دین من
عشق تو شد آئین من
ای مادر شیرین من
ای کشور با عز و شان
ای کشور با عز و شان

افغانی افغان دیار
آزاده ای در کهسار
دارم بنامت افتخار
تا زنده باشم در جهان
تا زنده باشم در جهان

تا پرچم فتح و ظفر
محراب و منبر را ببر
دارد عقابى جلوه گر
در مطلع مشرق عیان
در مطلع مشرق عیان

دغه نامتو مؤرخ، عالم او د هېواد ملي خدمتگار د (۱۳۶۲ل. د لړندۍ پر ۳مه = ۱۹۸۳م) د چهارشنبې په ورځ له دې فاني دنيا سترگې پټې کړې او په کابل کې د شاه دو شمشېره زیارت تر څنګ خاورو ته وسپارل شو.

*** **

ځانگړې کارنامې:

- ✓ د هغه د هلو ځلو په نتيجه کې تاريخ ټولنه (انجمن تاريخ) جوړه شوه.
- ✓ رښتيني مؤرخ او ملي نظره افغان و، د قومونو د ځلونې پر ځای يې د ملت جوړونې بهير ته کار وکړ.
- ✓ د خپل هېواد لرغونې مدنيت، تاريخي اهميت او افغان ملي هويت يې څرگند او عامو ته يې وښود.
- ✓ د لرغونپېژندنې د ستړياو په گاللو او خولو تويولو يې د علم ډېره روښانه او په پايله کې يې د ملي تمدن او ملي تاريخ تياره گوټونه روښانه کړل.
- ✓ هره څېړنه يې د ملت جوړونې پر مفکوره سربېره په نړيوالو علمي موازينو هم برابره ده.
- ✓ د افغانستان په معاصر تاريخ کې د ځيرک او اکاډميک مؤرخ وياړ ورپه برخه دی.
- ✓ د تاريخ ليکنې په برخه کې د علمي اصولو د رواجولو وياړ تر هر چا زيات د کهزاد په برخه دی.

حسن خان گردېزی

حسن خان د محمد زوی او د عبدالمجید سلېمانخېل لمسی، له آره د پکتیکا دی؛ خو کورنۍ یې بیا په گردېز کې استوگنه غوره کړه. حسن خان د امیر حبیب الله خان په دوره په گردېز کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د امان الله خان په دوره کې په گردېز کې پیل کړي او د ظاهرخان په دوره کې فارغ شوی دی. حسن خان ډېر ځیرک او لایق شاگرد و، له پيله تر پای د خپل ټولګي اول نومره و. لومړنۍ دنده یې د پکتیا ولایت د بهرنیو اړیکو په اداره کې د مامور په توګه پیل کړې ده. ورپسې په ځاځیو کې د ولسوال او بیا د ارګون د لویې ولسوالۍ ولسوال ټاکل شوی دی.

د والي په توګه لومړی ځل په لغمان کې ټاکل شوی دی. څه وخت د لوګر والي هم پاتې شوی او تر لغمان وروسته د بغلان والي هم پاتې

د وطن معماران

شوی دی. د محمد داؤدخان په دوره کې د لغمان د خلکو د پرلپسې غوښتنو له امله له بغلانه را تبدیل او بیا د لغمان والي وټاکل شو.

د غوايي تر کودتا پورې د لغمان والي و، تر کودتا وروسته ونيول شو، څه وخت بندي و، خو د لغمان د خلکو د پرلپسې غوښتنو او سپارښتنو پر بنسټ له بنده خلاص شو. د هغه وخت دولت ورته د دندې اخیستو وړاندیز وکړ؛ خو هغه د بودا تابه عذر وړاندې کړ، د دولت وړاندیز یې ونه مانه او تر ۱۳۷۰ل. پورې پر کور ناست و.

حسن خان گردېزي غریبانه او پاک سپېڅلی ژوند تېراوه، له تجملې ژونده بېزاره و، ځکه خو یې تر مرگه شخصي موټر هم نه و پیدا کړی. وایي چې زوی یې له امریکا څخه ورته ویلي وو، چې تاته به د موټر اخیستو پیسې درولېږم، موټر واخله او موټروان ونیسه زه به ستا تر ژونده ستا میاشتنی لگښت او د موټروان معاش درلېږم، چې هوسا واوسې؛ خو هغه دا خبره ونه منله، ویل چې د هغه پیسې به حلالې وي، که څنگه؟! نو زه په دې تېر عمر ځان په مشتهاتو کې نه راگېروم. په دغه دوره کې د کابل په خیرخانه کې په خپل یوازيني کور کې اوسېده.

حسن خان گردېزی دوه ځله د لغمان د والي په توگه دنده تر سره کړې ده. هر لغمانی د هغه د خدمتونو یادونه کوي، د هغه د یاد پر مهال د هر لغمانی لاسونه هغه ته د دعا لپاره لپه کېږي.

ښاغلی تورن محمد سلیم چې په "یاور" سره مشهور دی، په دواړو دورو کې د والي حسن خان گردېزي یاور و. یاور صاحب د ارواښاد گردېزي د ژوندانه د هر اړخ په اړه ډېر معلومات لري. هغه وایي:

تر والي حسن خان د مخه په لغمان کې "قاضي قادر" والي و. کله چې حسن خان د والي په توگه لغمان ته راغی هغه مهال د لغمان بازار په تېرگړیو کې و، د اوسني ولایت شاوخوا زراعتي ځمکې وې او یوازې یو سماوار دلته و، چې مامورینو ته به یې چای ورکاوه، دلته نور بازار نه و. والي حسن خان دلته د بازار بنسټ کېښود، له تېرگړیو یې بازار دلته راولېږد او د ولایت ودانۍ یې جوړه کړه، اوسنی جامع جومات او دکانونه یې جوړ کړل.

دا نقشه د هغه ارواښاد له خوا جوړه او تطبیق شوې ده. د گردېزي دروازه تل د ولس پرمخ پرانیستې وه، ولسي خویونه یې درلودل، د هر چا سره د هغه په سویه گډېده، جرگه مار سپری و. د کونډې رنډې، یتیم او لوی واړه سره یې یو ډول چلند کاوه.

د لغمان ولايت وداني چې والي حسن خان جوړه کړې ده

د دربار خاص پروا يې نه لرله، ان چې سرک يې دربار و، د سرک په سر به يې هم عريضې اخيستې. ياوړ صاحب وايي چې يوه ورځ مو په مرکزي جومات کې کار کاوه، والي صاحب پخپله ولاړ و، د کار لارښوونه يې کوله، يوه ښځه راغله، ويل دا والي چېرته دی؟ چا وروښود، هغې ويل دا خو والي نه دی، مانډس دی. والي صاحب ماته مخ کړ، ويل ورشه دا ښځه څه عرض لري؟ چې ورغلم ويل دا عريضه لرم. عريضه مې ترې واخيسته، ورمې وړه، والی صاحب ژر کرغيو ته

د وطن معماران

راجع کړه. هغه د خانانو او ملکانو انډیوال نه و، د غریبو او بېوزلو ملگری او خادم و.

د مهترلام جامع جومات چې د گردېزي په دوره کې جوړ شوی و او په دې وروستيو کې بيا په اساسي ډول ترميم شوی دی.

والي صاحب ډېر سرکونه وغځول لکه دولتشاه ته سرک ده وغځاوه، الينگار ته يې سرک وغځاوه، بيا يې د کچور سرک جوړ کړ. همدا رنگه يې د کرغيو هر کلي ته سرک تېر کړ. د بابا صاحب د زيارت لور ته يې سرک جوړ کړ. د بادپنس لور ته يې تر تېۍ سرک تېر کړ، چې له همدې

د وطن معماران

سرکه اوس تر "بادپنس" پورې د موټرو او نورو وسایلو د تگ لپاره ګټه اخیستل کېږي. که کودتا نه وای شوې، هغه دا سرک سروبي ته ویسته، ځکه چې ډېر لنډ دی او بله دا چې د ورېښمین تنګي لاره به بچه شوې او هلته به د برېښنا د ډېرو بندونو جوړولو امکان پیدا شوی وای. ارواښاد حسن خان ډېر فرعي سرکونه هم جوړ کړل، چې اوس زیاتره هماغه سرکونه قیر شوي او خلک ترې ګټه اخلي.

پلونه یې جوړ کړل مثلاً د زیارت پول یې له هیڅه جوړ کړ. د الینگار د چینچار پول او داسې نور پلونه یې جوړ کړل. د "سراج کلا" انگرېسي وغورځاوه، نغاره خانه یې ورته ورانه کړه او د باغ نقشه یې پکې ښه او منظمه جوړه کړه. باغ داؤد هغه جوړ کړی و، چې اوس اوس غاصبانو غصب او شخصي دکانونه یې پکې جوړ کړل.

همدارنگه د مخابراتو، زراعت، قومانداني، مستوفیت او فواید عامې ریاستونو ودانۍ هغه جوړې کړې دي. تر هغه دمخه دلته څه خاص دولتي ودانۍ نه وې. هغه هڅه کوله چې د ښوونځیو ودانۍ په دولتي ځمکه کې جوړې کړي او د ځمکې پېرلو پیسې یې په ودانۍ ولگوي. په ډیوه، میا عبدالکریم، شامه گل او شیخ صاحب کې یې ښوونځي جوړ کړل.

سرمعلم محمد حسن، چې په بزرگ مشهور دی، وایي:

د والي حسن خان دویمه ورځ وه، چې موږه معلمین ورغلو، څه

گورو چې دی د محکمې د ودانۍ دوه منزلي ته ختلی و، کارگر لگیا

وو، هغه یې سپرودله او ده یې لارښوونه کوله، ودانۍ یې سپرودله او انگر

یې ورته روغ پرېښی و. موږ ډېر ساعت ودرېدو، بیا چې راکوز شو او

موږ ورسره معرفي شو، ستړي مه شي مو وکړل. موږ ته یې ډېر نصیحت

وکړ او خدمت ته یې وهڅولو. د ده د راتگ تر وخته په لغمان کې پنځه

ښوونځي وو: په چارباغ، تیرگریو، سنگر، اسلام آباد او شمسه خېلو کې.

دا نور زیاتره ښوونځي د والي حسن خان په دوره کې جوړ شول. د ده په

دوره کې معارف ښه انکشاف وکړ.

نه یې تحفې اخیستې او نه یې رشوتونه خواړه. کوم سړي ورته د

تحفې په نامه څه پیسې راوړې وې، څه کار به یې و، والي صاحب ورته

کړه چې ستا پیسې اخلم دا د بنده حق دی، الله یې نه بخښي، نو د الله

حق ولې نه خورم چې بخښي یې. زما د پلار هم دومره زکات کېږي، هغه

به نه ورکوم، الله یې راته بخښي؛ نو په مخه دې ښه چې بیا داسې ونه

کړې.

سرمعلم بزرگ وايي: زما ماماخسر چې د امنيه قومانداني تحويلدار و، هغه راته کيسه کوله چې د پولچکونو لپاره څه بودجه منظور شوې وه، هغه مصرف شوه، مصرف يې هم تېر شو او زما سره دوه لکه افغانۍ پاتې شوې، ما ويل چې دا والي صاحب ډېر حكاك سړى دى، داسې نه چې كوم ياداشت يې اخيستی وي؛ نو ما هغه پيسې وروړې په مېز مې ورته کېښودې، په زړه کې مې ويل چې څه نيمې خو به ماته راكړي. کيسه مې ورته وکړه، ويل له ځان سره يې وساته، بيا يې درڅخه غواړم. له اليشنگه چې دولتشاه ته سرک وهل کېده او ورسېده، مخاږه يې راوړه چې کابل ته لاړ شه په هغو پيسو چاى او بوره واخله، په هره خلته کې يو من بوره او يو پاو چاى بند کړه، همداسې ټولې خلتې برابرې کړه او ماته يې راوړسوه. هماغسې مې وکړل، چې مې ورورسولې د خلکو هر يوه کس ته يې يوه يوه خلته ورکړه.

حاجي عبدالشکور چې د حسن خان گردېزي پر مهال لږ وخت لپاره د لغمان ښاروال و، وايي: گردېزي به د سرکونو او نورو ودانيو په جوړولو کې زياتره په معابرو يا قواى کارو، بنديانو او لږه اندازه په ولس هم کار کاوه. سند يې ورکړى و، چې که بنديان وټنټېدل زه يې ذمه وار يم. په دې اړه ياور صاحب وايي: يوه ورځ په شل کلن بند محکوم بندي

د وطن معماران

وتښتېد، دلته په مرکز کې د چينارو لاندې دربارو، پلاوی راغلی و، امنیه قوماندان راغی، ویل چې بنديان مو خوشې کول نو اوس یې ځواب وواياست. ما ویل قوماندان صاحب ولې؟ ویل بندي تښتېدلی دی. زه سمدواړه والی صاحب ته ورغلم، خبر مې کړ چې موضوع داسې ده او له موږه ځواب غواړي. هغه کړه ورشه قوماندان ته ووايه چې پلاوی سوال شخصاً ما ته راجع کړي. سوال چې یې والي صاحب ته راجع کړ، هغه په ځواب کې ولیکل:

((دغه بندي شخصاً والی حسن خان خوشې کړی دی))

ویل دا یوسه او امنیې قوماندان ته ووايه، پام کوه چې چای-ډوډۍ ورنه کړې، له سرخکانو یې تېر او رخصت کړه. پلاوی لاړ، له دې پېښې پاچا خبر شوی و، مازیگر یې تېلفون راوکړ، ویل:

((والي صاحب! بندي تښتېدلی دی؟))

والي صاحب ورته په ځواب کې وویل:

((شاهزاده صاحب بندي تښتېدلی دی؛ خو لغمان تر درونټې

راپورته او تر فرشغان راکښته زندان دی، له دې نه شي وتلای همدلته به

((وي))

يوه مياشت وروسته ټنټېدلی بندي بېرته راغی، چې ومې لیده ما ویل وه هلکه! ته چېرته وې؟ ویل چا رخصت نه راکاوه او سرکونه یې راباندې جوړول نو...

زه ورغلم والی صاحب ته مې احوال ورکړ، چې ټنټېدلی بندي بېرته راغی، ویل رایې وله. چې مې وروست ویل: وه بچه چرا گریخته بودی؟ هغه کړه: والی صاحب! سرکا را جور میکدیم و کسی رخصت نمیداد، مجبور شدیم. والی صاحب وخنډل، ویل: ((الی خو گریخته ای، الی برو رخصت استی)) بندي ویل: ((نه صاحب ما بندی استم، زندان میرم، بند خوده تیر میکنم)) د بندي له ډېر ټینگار وروسته مو هغه بېرته زندان ته ولېږه.

ښاروال صاحب وایي: والي صاحب ډېر ساده ژوند درلود، گارگر او زیارکښ سړی و. په خپله به له گارگرو سره حاضر و، د تېرې په سر یا لوړ ځای به ناست و، کار به یې څاره. د کار په مهال به یې همالته له کارگرو سره سوکړک او تروې یا یو دوه دانې جوش هگی. په هماغې تېرې یا لوړ ځای خوړلې.

یاور صاحب کیسه کوي، چې یو وخت د سرک جوړولو کار روان و، یوه خان ویل چې زه درته ډوډۍ کوم، له والي صاحب اجازه واخله.

ما چې والي صاحب ته وويل، ويل ښه ده. خان چې ډوډۍ راوړه والي صاحب کارگرو ته امر وکړ، چې کښېنئ، خان ته يې ويل: خان صاحب ډوډۍ ورخپره کړه. په دې باندې خان صاحب تور واوښت؛ خو امر و، نو عملی شو. والي صاحب ما ته ويل زويه! دلته به لږ جوارۍ او ماسته پيدا نه شي؟ ما ويل صاحب پيدا به يې کړو. ما رانږدې کوچي ته وويل چې ماسته لرې که نه؟ ويل هو! ما ويل چې سوکړک شته که نه؟ ويل د تبي دی. ما ويل رايې وړه. چې را يې وړل په کاسه کې مو میده کړ، ما او والي صاحب وخوړ.

خان صاحب ته يې وويل: خان صاحب دا د دوی حق دی، چې کار کوي، موږ څه کوو؟! زموږ همدا بس دی.

يو ځل ماسخوتن له ايشنگه راتلو په يوه ځای کې سرک لږ خراب و، موټر يې وداروه راکوز شو، شاتنۍ موټرې هم ودرېدې، ويل: سليم خانه صدا کو که گيسا را بياره! ما په منډه گيسونه راوړل هغه سرک مو ژر ژر جوړ کړ او بيا مخ په ولايت وخوځېدو.

له ولس سره يې ډېر په هنر او حکمت چلند کاوه، ولسي جرگې به يې کولې، رسمي چوکاټ ته يې هر څه نه اچول او رسميات يې ډېر کم کارول، عريضه به يې خپروله، ويل به يې: ځی لاړ شی خپلو کې په ولس

کې جوړ شئ. که هغسې به ونه شول؛ نو خو ورځې به يې بنديان کړل، چې خو ورځې به يې پرې کار وکړ، پخپله به سره جوړ شول، رابه غلل، ويل به يې چې: والي صاحب موږ سره جوړ شوي ياستو، گوره چې لاس تر لاسه ستا مخ ته راغلو؛ نو بيا به يې خوشې کړل.

څوک يې نه ځورول نو ولس دومره زړور و چې ان کونډې هم له هغه نه خپل حق غوښتلی شو. يوه ورځ مو په کرغيو کې سرک جوړاوه د يوې کونډې په پټي کې سرک تېرېده او هغې يوازې همدا يو پټی درلود. کونډه رقيه نومېده، راغله ويل: والی صاحب! چې مړه نه يم زما په پټي کې سرک نه شې تېرولی. ما والي صاحب ته وويل: والي صاحب تاسو دفتر ته ځئ زه به له دې کونډې سره څه جوړ جاړی وکړم. والي صاحب لار، ما رقيه راوغوښته په خدا مې ورته وويل: راځه زه به يو کار وکړم، يو پرزه به درکړم، انکشاف دهات به مواد (وريچې، غوري، بوره او...) درکړي.

دا خبره پرې ښه ولگېده. "ملا" موټروان ته مې وويل، دا ولايت ته ورسوه چې مواد ورکړي. هغوی چې مې رخصت کړل، ما په بيره سره کار پيل کړ، چې هغوی رارسېده، ما کار خلاص کړی و. رقيه چې راغله او ويې ليدل چې کار خلاص شوی او په پټي کې يې سرک تېر دی؛ نو

ويي خندل ويل: نوش و جان، رښتيا چې پښتون يې. كله چې والي صاحب راغی رقيه مې راوغوښته، والي صاحب ته يې ويل: والي صاحب زه كونډه يم پوه نه شوم، چې څه مې درته ويلې چې خفه نه شې، زه اوس پوه شوم، چې دا سرک زموږ په گټه دی، نوره درڅخه لارم. گرديزي به په اوږي کې د اليشنگ "شاهي چينې" ته دربار نقلاوه او دوه مياشتې به هلته و. ياور صاحب زياتوي، چې گردېزی بيا له دې ځايه بغلان ته تبديل شو. دويم ځل چې والي صاحب حسن خان دلته راته زه هغه مهال د بادغيس په جوند ولسوالۍ کې امنيه قوماندان وم. د ۱۳۵۳ل. کال د جدي ۲۶مه وه، چې هغه بېرته دلته د والي په توگه راغی. حسن خان گردېزی د محمد داؤد خان ډېر کلک ملگری او انډيوال و، هغه حسن خان گردېزی ډېر نازاوه. هغه د داؤدخان د جمهوري حکومت تر پای پورې دلته والي و.

د لغمان په خلکو دومره گران و، چې د هغه هر امر يې مانه. يوه ورځ محمد داؤد خان لغمان ته راغلی و، چې خبرو ته ورپورته شو، خلکو شور ځوړ کاوه، د خلکو د گڼې گونې له امله بې نظمي وه. داؤدخان څو ځله د آرامېدو اشاره وکړه؛ خو خلک غلي نه شول، حسن خان گردېزی ورپورته شو، ويي ويل: ((حسن خان گردېزی ميگويد که

د وطن معماران

رهبر صاحب گپ میزند آرام باشید)) له دې سره ټول خلک سمدواړه غلي شول، په دې سره داؤدخان هم محسوس کړه چې حسن خان د خلکو په منځ کې خومره محبوبیت لري.

تشریفات یې نه خوښول، ساده مزاجه او پاک انسان و، د هر چا ډوډۍ یې نه خوړه په ځانگړي ډول د دولتي چارواکو او خانانو- ملکانو. ښاروال صاحب وایي: کله چې هغه د لغمان والي مقرر شو شفر راغی چې یوازې رئیسان تر کا کش مخې ته راشی. موږ ورغلو، هلته یې هرکلي ته مکتبیان هم ولاړ وو، چې راغی د پوهنې مدیر "مدین خان وردگ" ته یې وویل: په دې گرمۍ کې متعلمین په تکلیف کول او له سبقه ایستل ښه کار نه دی. چې راروان شو له سرخکانو ورهاخوا یې په لاره ویل چې انجینر فضل الله کوم سرک ویستلی، راځئ چې ویې گورو.

یاور محمد سلیم، مشوانی او شاروال عبدالشکور

مخ په ولسوالۍ ورتاو او په يوه لويه باغچه کې کښته شولو. والي صاحب ويل: يوه خبره کوم خفه کېږئ خو نه؟ موږ ويل نه صاحب! مهرباني وکړئ. ويل: فکر وکړئ چې نن مو روژه ونيوله.

مستوفي وويل: ((والی صاحب! ولسوال بښار مصرف کده)) والي صاحب وويل: ((ولسوال صاحب از ملکا پيسه جم کده آلی که از ملکا نان بخوريم، صبا چه رقم کار کنيم)) ورغلو، والي صاحب د صديق پاچا ډېر احترام کاوه، هغه يې خواته کښېناوه. خبرې اترې چې ختمې شوې نو والي صاحب پاڅېده، ډوډۍ يې ونه خوړه او ولسوال "قهار" حيران دريان پاتې شو.

هغه د پوهنې ودې ته هم کلکه پاملرنه کوله، مکتوب يې صادر کړ چې له دفترونو دې ټولې ښځينه معارف ته ولېږل شي، چې هلته د کوچنيانو په زده کړه کې ونډه واخلي.

په شخصي ژوندانه کې متدين سړی و، کورنۍ يې همدلته ورسره وه، کلک ستر يې درلود. سهار وختي به پاڅېده، لمونځ چې به يې وکړ، ځانگړی خوش مزه چای به ورته چمتو و، هغه به يې وڅښه. بيا به ووت، روان کارونه به يې وڅارل، چې دفتر ته به راغی خانه سامان به بيا ښه معطر چای ورته کېښود او يو ډول ډبله پسته ډوډۍ به يې ورته راوړه.

دودۍ به يې په چايو کې خيشتوله او خوږه به يې. عريضې به يې کتلې او احکام به يې ورکول؛ خو زياتره احکام به يې د شپې له خوا په کور کې ليکل.

چې د ځمکې به اړه به کومه عريضه وه، هغه به يې ځنډې ته ايښوده، ځکه چې هلته به پخپله ورته او ځای به يې لیده؛ نو بيا به يې حکم لیکه. ماسپښين به يې يو ساعت قطعې (تېکه) کولې. په تپ کې به يې نرمه موسيقي لکه د سرآهنگ، اولمير او.. اورېدله. چلم به يې ځکه او پر سگرتو متعاد و.

د مظاهرو او اعتراضونو په وړاندې يې له شديده کار نه اخيست، بشرمل او نورو چې به مظاهري کولې، په مظاهرو کې به يې بدې ردې ويلې او خوشکې به يې کولې؛ خو ده به ويل خير دی، کوي دې يې. يوه ورځ مظاهره ورځ وه، همداسې اپلتي او ردې بدې ويل کېدې، يو کامه وال سرمامور و، هغه په مظاهره پسې روان و، غوښتل يې چې ځينې کسان ونيسي. والي صاحب ورته غوسه شو، ويل راځه کار ورسره مه لره. لږ مخکې چې لاړو، سرمامور ته يې وويل: ((چتی زنبورها را به ما تور ميتی، بگوويه، تمام روز بگوويه، چه ای مرا کده ميتانه))

زور ته نه تسليمېده، يو مهال له مركزه د كنټرول او پلټنې پلاوى راغلى و، چې مکتوب يې هغه ته ورسېد، هغه يې په مېز کې قلف کړ، موټر يې وويست او چېرته د کار څارنې ته لاړ. دوه درځې وروسته مستوفي وارخطا راغى ويل: والي صاحب! که په هغه مکتوب باندې احکام ورکړې، چې هغه پلاوى خپل کار پيل کړي. مکتوب يې راواخيست د عرايضو کاتب عصمت الله د "سه سډې" ته يې وويل، وگوره له کومه ځايه راغلى، هغه ځاى ته وليکه! کاتب قلم ونيوه، ويل وليکه! ورته پيل يې کړه:

((محمدحسن گرديزى همه روزه از تمامى امورمالى و ادارى شعبات مربوطه ولايت لغمان وارسى ميکند ضرورت به تفتيش مرکزي ديده نه شد، و سلام))

په کين لاس به يې ډېر ساده لاسليک کاوه، مکتوب يې لاسليک کړ، وارده او صادره يې راوغوښتل، له مستوفي يې تسليمي واخيسته، ورته ويې ويل:

((برو بچيم که نان چاشت درخانه خود بخورد))

اداري پرنسيپ يې په کلکه مراعاتاوه، يو مهال په مندرور کې په سرک اوبه راغلى وې، والي صاحب ورغلى و، هلته يې خلکو ته لږه

د وطن معماران

خوشکه کړې وه، قوماندان چې د ده تر شا روان و، خلک یې لمسول وېل یې: په قانون کې بیگار منع دی او تاسو لگیا یاست. دا خبره والي صاحب اورېدلې وه، دی په موټر کې کښېناست، موټروان "صمد" ته یې وېل څه! هغه ولایت لورته روان شو، وېل:

((بچیم طرف کابل برو)) مازیگر یې د امنیه قوماندان د برطرفۍ مکتوب راوړ.

دغه سپېڅلي انسان او د وطن رښتیني معمار د ۱۳۷۰ل. کال په کب کې له دې نړۍ سترگې پټې کړې او همالته د خیرخانې په هدیره کې خاورو ته وسپارل شو.

د گردېزي وراره اتفاق احمد "نیک" او مشوانی

ځانگړې کارنامې:

✓ د ډېرو دولتي دندو له اجرا سره سره يې په هيڅ ځای کې خيانت نه دی کړی. نېک اخلاقه، متدين، هېواد دوسته او سپين نيتی انسان و.

✓ تل يې د وطن جوړولو ته په ډېر هنر اوږه ورکړې ده، ان له بنديانو يې د هېواد په رغاونه کې ښه او معقوله گټه اخيستلای شوه.

✓ هغه خپله هوساينه او خپله ښکلا د هېوادوالو په هوساينه او د هېواد په ښکلا کې لټوله.

✓ د لغمان ډېرې پخوانۍ ودانۍ او زياتره سرکونه او څو مهم پلونه د هغه له نامه سره تړلي دي.

✓ د بغلان د نوي ښار پلان او نقشه هم د هغه له نوښتونو څخه دي.

*** *** ***
*** *** ***

غلام محمد فرهاد

غلام محمد فرهاد د سيد احمد خان زوى د ولي محمد خان لمسى په ۱۲۷۹ل = ۱۹۰۰م. كال د ميدان وردگو د نرخ ولسوالۍ په ابراهيم خېلو كې زېږدلى دى. فرهاد لومړنۍ زده كړې د خپل وخت له امكاناتو او شرايطوسره سمې د ميدان په ابراهيم خېلو كې تر سره كړې دي. په ۱۲۸۹ل. كال يې كورنۍ له ميدانه كابل ته كډه وكړه او فرهاد په حبيبيې ښوونځي كې شامل شو. د حبيبيې ښوونځي تر فراغت وروسته فرهاد په هغو لومړنيو افغاني فارغيو كې و، چې په ۱۳۰۰ل. كال كې غازي امان الله خان د لوړو زده كړو لپاره خارج ته ولېږل. فرهاد په دې ډله كې له څو كسو نورو ملگرو سره جرمني ته ولاړ. هلته د "مونشن تخنيكي پوهنتون" د الكترو تخنيك په څانگه كې شامل شو او په ۱۳۰۷ل. كال يې د برېښنا په برخه كې د انجينرۍ ډپلوم تر لاسه كړ.

د وطن معماران

په ۱۳۰۷ل. کال چې فرهاد تر زده کړې وروسته هېواد ته راستون شو، په امني بنسټونځي کې يې درس ورکاوه او په ماشينخانه کې د الکترو تخنيکي څانگې آمر و. فرهاد له دغه وخت راهيسې د خپلو بنسټو خويونو او نېکو عادتونو له امله خلکو له ډېرې مينې په "پاپا" يعنې پلار ياداو.

وروسته د فوايد عامې په وزارت کې د برېښنا لوی مدير شو. د جبل السراج د برېښنا فابريکې چارې هم ده ته ورتړلې وې. په ۱۳۱۳ل. کال جرمني ته ولاړ، چې د "چک" برېښنا فابريکې لپاره ضروري سامان آلات برابر کړي.

په ۱۳۱۸ل. کال کې د برېښنا لوی رئيس وټاکل شو. په ۱۳۲۶ل. کې جرمني ته ولاړ، چې د سروبي د برېښنا فابريکه په جرمني تورينونو سمباله کړي.

د وطن معماران

څنگه چې د فرهاد اصلي څانگه برېښنا وه؛ نو ده وطن ته د خدمت په لاره کې زیات کار په همدغه برخه کې کړی دی. د اسمایي او شېر دروازې غرونه د فرهاد په وخت کې رڼا شوي وو. تر هغه وخته پورې چې د برېښنا چارې فرهاد ته ورترغاړه وې، د خلکو د ارامۍ او هوساینې لپاره یې هر راز کونښنونه کړي او ډول ډول کړاوونه یې گاللي دي. د ده د زیارگالني یوه بېلگه د کابل د یوې شپې د برېښنا د نشتون هغه مشهوره پېښه ده، چې په گز گز واورو کې د شپې د چک برېښنا فابریکې ته ورغی او برېښنا یې چالانه کړه.

د سروبي بند کاسه

د کابل ښاريانو سره د هغه لومړنۍ پېژندګلوي هغه مهال وشوه، چې فرهاد او محمدعظیم "په عظیم جان مشهور" په ۱۳۰۷ل. کال له جرمني څخه افغانستان ته راغلل، عظیم جان له فرهاد سره یو ځای په امانی ښوونځي کې درس ورکاوه. عظیم جان د هغو بمباریو له امله سخت خپه او خواشینی و، چې په پښتني قبایلو کېدلې. دا سپیڅلی او احساساتي ځوان په باغ بالا کې د انگلستان سفارت ته ورننوت، نایب سفیر او د سفارت څو کسه نور کارکوونکي یې په تمانچه وويشتل او ویې وژل. له همدې امله بیا عظیم جان اعدام شو. د هغه په اعدام کې فرهاد ودرېد، یو شمېر نور کسان هم ورسره شول، د عظیم جان مړی یې را جگ کړ، په درناوي یې خاورو ته وسپاره او د ښار په یوه جومات کې یې د هغه فاتحه واخیسته. دا لومړی ځل و، چې د فرهاد شهامت او لوړ شخصیت ته د کابل د ښاريانو پام شو.

په ۱۳۲۶ل. کې د ښاروالیو د انتخاباتو قانون راووت او وروسته عملي شو. په ۱۳۲۷ل. کې فرهاد په جرمني کې و، چې د کابل ښاريانو د هغه په غیاب کې هغه په خورا زیات اکثریت د خپل ښاروال په توګه وټاکه. په دې ترڅ کې د برېښنا مؤسسو عاملې شورا پرېکړه وکړه، چې فرهاد دې د برېښنا لوی رئیس هم وي.

فرهاد چې دا وار له جرمني بېرته هېواد ته راستنېده، پر ايران راغی. په هرات کې يې ښاروال او ښاريانو تود هر کلی وکړ او همدغه ډول په کندهار کې. چې کابل ته رارسېده نو زښت زيات خلک يې مخې ته د ارغندی-چوک ته د هرکلي لپاره وروتلې وو.

فرهاد د خپلې ښاروالۍ په وخت کې خلکو ته وروښودله، چې يو ښار څنگه وي او څنگه جوړېږي. د ده له ښاروال کېدو سره د خلکو په منځ کې د "جادي" او د "جادي جوړولو" کلمې راژوندۍ شوې. د ميوند جاده فرهاد جوړه کړه، چې په خپل وخت کې يو ډېر ستر کار گڼل کېده. فرهاد د انگلېسي استعمار د زمانې نښه ورکه کړه، چې نقلیه وسيلې او موټر به په چپ لاس تلل. ده د عرادو چلول ښي لاس ته کړل. د ده د ښاروالۍ په وخت کې ترافيکي اشارې منځ ته راغلې. د ښاروالۍ جريده "پامير" هم د فرهاد د رياست په دوره کې تاسيس شوه. د فرهاد د ښاروالۍ په وخت کې ځينې نومونه راژوندي شول لکه "دارالامان" چې په "دارالحبيب" اړول شوی او وروسته "دارالفنون" او بيا "نوی کابل" شوی و.

ده د ځايونو په نومولو کې هغه له وياړ او افتخاره ډک نومونه غوره کول، چې ولس ته خپل تبرعظمت ورپه زړه کاندې لکه: شهاب الدين

د وطن معماران

میدان، میرویس میدان، احمد شاهي واک، شېرشاه مېنه، غزنوي مېنه
او...

فرهاد په ۱۳۳۳ل. کې له ښاروالۍ استعفا وکړه او ټوله پاملرنه یې د
برېښنا خوا ته واړوله. د هغه تر استعفا وروسته انتخابات نه کېدل او خبره
سرپرستۍ ته ورسېده.

یو وار په ۱۳۳۴ل. د کابل خلکو فرهاد لویې جرگې ته د خپل وکیل
په توګه وټاکه. بل ځل په ۱۳۴۳ل. کې په لویې جرگې د کابل د خلکو
وکیل شو، چې دغه جرګه د اساسي قانون د څېړنې او تصویب لپاره
جوړه شوې وه.

په ۱۳۴۶ل. د کابل خلکو فرهاد صاحب د ولسي جرگې لپاره خپل
وکیل کړ. څنګه چې د ولسي جرگې کار دومره موثر او اغېزناک نه و، په
۱۳۴۸ل. کال کې یې له ولسي جرگې څخه د اعتراض او احتجاج په
ډول استعفا وکړه.

فرهاد په ۱۳۴۱ل. کې د ۶۲ کسو نورو افغانانو په ملګرتیا، افغان
سوسیال دیموکرات ګوند (ASDP) تأسیس کړ، چې د "افغان ملت" په
نامه مشهور دی او د ګوند نشراتي خپرونه یې هم د "افغان ملت" په نامه
یادېږي.

فرهاد لا په هلكتوب كې د غازي امان الله خان له ترقي غوښتونكو افكارو سره اشنا شو، بيا نو د امان الله خان په وخت كې جرمني ته د تحصيل لپاره لاړ. كله چې امان الله خان د ۱۳۰۶ل. په وروستيو وختو كې د اروپا په دوره وتلی و او جرمني ته ورسېده، د امان الله خان او د جرمني د جمهور رئيس فيلد مارشال (هينډنبورگ HINDENBURG) د ويناو ترجماني هم فرهاد كوله. نو د فرهاد په زړه كې د پاچا امان الله خان د مترقي افكارو، نظريو او په زړه پورې پلانونو مينه پرته وه او د بشريالني لېوالتيا خويي له هيچا پټه نه وه.

كله چې پاچا امان الله خان له وطنه لاړ وروسته بيا د مطبوعاتو له لارې د فرهاد صاحب له كار او فعاليتو خبرېده. وايي چې يو ليك يې ورته رالېږلی و. دا هم ويل كېږي چې دوی يو ځل په خپل منځ كې سره ليدلي هم دي.

د حفيظ الله امين په وخت كې د ريشخورو فرقه پاڅېده، د ۱۳۵۸ = ۱۹۷۹م. كال د اكتوبر په څوارلسمه يې فرهاد په دې تور ونيو او بندي يې كړ، چې د دغه قيام مشري يې كوله. د ۱۳۵۹ل. كال په لومړيو وختونو كې چې خلك يې په عمومي ډول خوشې كول، فرهاد هم له زندانه راووت. له زندانه د خلاصون په ورځ زښت زيات خلك محبس ته

د وطن معماران

ورغونډ شوي وو او فرهاد ورغليو کسانو ته د تل په څېر يوه له ملي احساساتو او وطنپالنې ډکه وينا وکړه.

فرهاد پر مورنۍ ژبې پښتو سربېره په فارسي، عربي، جرمني او انگليسي ژبو هم ښه تسلط درلود. فرهاد د خپلو ښو خدمتونو په پايله کې د دولت له خوا نمانځل او ستايل شوی هم دی، چې دا ښانونه يې اخيستي دي: صداقت ښان، عالي ښان او د جرمني تر ټولو لوړ ښان. د افغانستان نوميالی علمي او سياسي څېره ښاغلی ډاکټر انورالحق "احدي" د فرهاد د شخصيت په اړه وايي:

((فرهاد ډېر غريبنواز شخص و، له ټولو ولسونو سره يې ناسته پاسته کوله. هغه به آن کله کله داسې امر هم ورکاوه، چې [که ممکن نه وي؛ نو يو گروپ ورکړئ] هغوی متعهد خلک وو، لايقه خلک وو، روشن فکره خلک وو، له وطن او خلکو سره يې مينه درلوده، د وطن پر وړاندې تعهد ورسره و او په ملي وحدت باورمن خلک وو))

ارواښاد فرهاد د ۱۳۶۳ ل = ۱۹۸۴ م. کال د نومبر په اوومه نېټه په کابل کې مړ او په شهدای صالحين کې خاورو ته وسپارل شو.

ځانگړې کارنامې:

✓ د ښار جوړونې او ښاري انکشاف له نومونو سره ولس اشنا کول، چې په کابل کې د میوند جادې جوړول یې د کار پیلامه وه.

✓ ارواښاد فرهاد د برېښنا په برخه کې د افغانستان په کچه تر ټولو غوره خدمتونه کړي دي.

✓ په لومړي ځل په افغانستان کې ترافیکي اشارې نصبول.

✓ د کین لاس پر ځای د موټرو د تگ لپاره ښي لاس غوره کول.

✓ په کابل ښار کې د ملي اشخاصو په نومونو د ځینو ځایونو نومول.

✓ په رښتینې مانا د افغان واحد ملت د شکل لپاره عملي هڅې کول

د ډېرو چارواکو او شتمنو پټسرونو کې د کبر، طغیان او بغاوت نېشموي، هڅمو کړي چې له اړتیا پرته ورسره ناسته پاسته ونه لري.

سيدجگړن هزاره

سيد محمدحسن مشهور په سيدجگړن د سيدمؤمن زوی د غزني د ناوړو په گومران کلي کې دنيا ته سترگې غړولي دي. پلار يې د سيمې له مخورو او مهمو شخصيتونو څخه و. سيد جگړن په کوچنيوالي کې د پلار له نعمته محروم شو، خو لومړنۍ زده کړې يې په خپله پلرنۍ سيمه کې وکړې.

نادر خان د خپل حکومت په دوره کې د مرکزي سيمو حاکمانو ته فرمان صادر کړی او پکې راغلی وو: ((د هغو هلکانو لپاره چې د مرکزي سيمو له لويو او بانفوذه کورنيو څخه دي، د پوځي زده کړو لاره هواره کړئ)) نو له همدې امله د ناوړ په ولسوالۍ کې له هغو کسانو څخه چې پر وړتيا او لياقت سربېره د هغې سيمې له مخورو کورنيو څخه

د وطن معماران

گڼل کېده او د پوځي زده کړو د ښوونځي شرایط یې پوره کولای شول، ښاغلی سیدحسن و.

هغه په ملکي او پوځي ښوونځیو کې تر زده کړو وروسته په پای کې له حربي پوهنتون څخه د فراغت سند تر لاسه کړ. لومړی د قرغې په پلې فرقه کې د افسر په توګه او بیا نور ۱۷ کاله د کلات په (۶۳مې) لوا او کندهار کې د جکتورنۍ تر رتبې پورې دندې ترسره کړې.

وروسته کابل ته تبدیل او د شاهي ګارډ په غونډ کې په خدمت بوخت شو. په ۱۳۵۰ل. کې یې د جګړن په رتبه تقاعد واخیست.

تر تقاعد اخیستو وروسته خپلې سیمې ته ستون شو او په ۱۳۵۲ل. کې یې د خلکو د استازولۍ لپاره ټاکنو ته چمتووالی ونيوه. د ولسي جرګې له ټاکنو سره هممهاله د چنګاښ په سپینې کودتا سره دغه شورا ملغا اعلان شوه. سید محمد حسن په خپله سیمه کې د خپل تره "سید مبین" په څنګ کې پاتې شو او له هغه سره یې په ټولنیزو کارونو کې مرسته کوله. سید مبین یو مېړنی او سوله دوست مخور سپین ږیری و، تل به ولسي پېچلي مسایل د حل لپاره هغه ته راتلل.

د ۱۳۵۷ل. کال د غوايي د اوومې تر کودتا وروسته جګړن سید محمد حسن د غزني ولایت په ناور ولسوالۍ کې د جهاد لومړني

د وطن معماران

خوځښتونه پيل کړل. د قیاق په جبهو کې یې گروپونه جوړ او د دیني عالمانو تر لارښوونې لاندې یې جهاد پیل کړ.

۱۳۵۷ل. په وروستیو کې یې د خلکو په پراخ گډون سره د ناور او

جغتو ولسوالۍ ونيوې. څرنګه چې پوه شو، خپرې وړې جبهې دومره اغېزناکې نه دي، نو د نورو مشرانو په مرسته او گډون یې د ۱۳۵۸ل. په وږي کې د اتفاق اسلامي سرتاسري شورا رامنځ ته کړه. په هماغې لومړۍ غونډه کې د رایو په اتفاق د همدغې شورا د عمومي پوځي قوماندان په توګه وټاکل شو.

جګړن سید محمد حسن د جهاد په دوران کې ډېر شهرت وموند او د څو جهادي مشرانو له خوا ورته د هغه مهال له معمول سره سمه د جنرالۍ رتبه ورکړې شوه، چې بیا په جنرال آقا مشهور شو.

د ۱۳۷۱ل. د غوايي په اتمه د اسلامي دولت په رامنځ ته کېدو سره څه وخت د دفاع وزارت لومړی معین و. په همدې وخت کې د سترجنرال رتبه هم ورکړې شوه؛ خو دغه منصب ورته ډېر پاتې نه شو.

هغه د اتفاق اسلام د شورا تر ړنګېدو وروسته د کورنیو تنظیمي جنگونو او ورور وژنو پر مهال په ډول ډول شعارونو او سرو او شنو باغونو ونه غولېده، خپلې پلرنۍ سیمې ته ستون او د خپل ولس تر څنګ

د وطن معماران

هلته پاتې شو. د چوکۍ او قدرت په سر د ورور وژنو، کابل ويجاړونو، ملي شتمنيو لوټنو او نورو جناياتو کې ونډه وانه خيسته او همالته يې له خپلو سيمه والو سره ژوند تېراوه.

د بن تر غونډې وروسته ښاغلي کرزي هغه د خپل نظامي مشاور په توگه وټاکه؛ خو د هغه سپېڅلتيا، مليتوب او هېوادپالنې هغه ولس ته دومره نږدې کړی، چې درنښت يې پر خپل ځای پاتې دی.

گاندې وايي او څيزه لمه او پرتمه خطرناک وي:

لمه زيار پرتمه شتمني

لمه شخصيت پرتمه پوهه

لمه انسانيت پرتمه علم

لمه شرافت پرتمه سياست

لمه وجدان پرتمه لذت

لمه اخلاقو پرتمه تجارت

او

لمه سربندني پرتمه عبادت

*** **

ځانگړې کارنامې:

✓ سید جگړن له مذهبي، قومي او ژبنيو تبعيضونو پر څنډه افغان دی.

✓ ملي مفکوره لري او د ملت خدمت خپل ویاړ گڼي.

✓ هغه د مذهبي، ژبنيو او قومي شخړو پر مهال خپل ملي توب څرگند کړ.

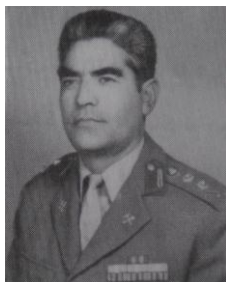
✓ هغه د ځينو نورو قوماندانانو غوندې شخصي پانگي راټولې نه کړې او د هغو پر ځای یې د آخرت گټلو لاره غوره کړه.

✓ سره له دې چې پوځي شخص دی؛ خو په ولسي نرخونو او دودونو بڼه پوهېږي او تل یې د خپل ولس په روغو جوړو کې هڅې کړي دي.

لما زور او ځواک سره مينه يوډول لېونتوب دی، نفس لما دغې ناروغۍ څخه د پر لېسې روزنې پرمهال تمرین درغېداي شي.

*** *** ***
*** *** ***

ډگروال جمال الدين

جمال الدين خان د غوث الدين خان زوی په ۱۳۰۷ ل. کې د میدان وردگو ولایت د سید آباد ولسوالۍ د اونځي درې د حکیم خېلو په کلي کې زېږېدلی دی.

په ۱۳۱۶ ل. کې د شهرآرا په "احضاریه" ښوونځي او په ۱۳۲۰ ل. کې په حربي ښوونځي کې شامل شوی دی. په ۱۳۲۶ ل. کې په حربي پوهنتون کې شامل شوی دی. د ۱۳۲۹ ل. کال په تلې کې د حربي پوهنتون د استحکام له پوهنځي فارغ شوی دی. په همدغه کال د استحکام په غونډ کې د ټولي د قوماندان په توګه مقرر شو، چې تر ۱۳۳۳ ل. کال پورې یې همدغه دنده ترسره کړه.

په ۱۳۳۴ ل. کې چې د کابل - تورخم سرک جوړېده؛ نو جمال الدين د غارو تنګي د کار د قواو د یونټ قوماندان وټاکل شو. دوه کاله وروسته په غارو تنګي کې د ټولي د قوماندان او د کار د قواو د پنځم یونټ د

د وطن معماران

مشينري د مدير په توگه وټاكل شو. په ۱۳۳۷ل. كې د ختيځو ولايتونو د لويو لارو د ساتنې او څارنې د لوی مدير په توگه وټاكل شو.

ارواښاد دا دندې په ډېر صداقت سرته ورسولې او په پايله كې د سالنگونو پروژې ته تبديل شو. دا په هېواد كې تر ټولو ستره ملي او اقتصادي پروژه وه. تر ۱۳۳۹ل. پورې په سالنگونو كې د سوېلي سالنگ د كار د قواو قوماندان او تر څنگ يې د ترانسپورت لوی مدير هم و.

په ۱۳۳۹ل. كې بېرته كابل ته راتبدیل شو او تر ۱۳۴۱ل. پورې په تنگي غارو كې د ماهيپر د لويې لارې د لومړي يونټ د كار د قواو قوماندان و.

بیا په ۱۳۴۲ل. کې د نورو لوړو زده کړو لپاره یوگوسلاویا ته ولېږل شو. تر زده کړو وروسته هېواد ته راستون شو او له ۱۳۴۴-۱۳۴۶ل. پورې د هرات، کندهار او تورغونډۍ د تعمیراتو مرستیال و. په ۱۳۴۶ل. کې د افغانستان په کچه د کار د قواو د ترانسپورت لوی مدیر مقرر شو.

په ۱۳۵۲ل. کې په ننگرهار کې د کار د قواو پرمختیایي آمر و. له ۱۳۵۲-۱۳۵۴ل. پورې په بلخ کې په همدغه دنده بوخت و. په ۱۳۵۵ل. کې د کار د قواو په احتیاط کې و. بیا په ۱۳۵۶ل. کې د سمنگانو په صوف دره کې د اییکو د یونټ د کار د قواو قوماندان و.

د وطن معماران

په ۱۳۵۷ل. کې د کابل د څرخي زندان او د مرکز د کار د قواو د دویم یونټ قوماندان و.

محمد داؤد خان، ډگروال جمال الدین او... د نغلو د دهن قول په (باغ داؤد) کې په ۱۳۵۸ل. کې یې د ملي دفاع وزارت د دېوان حرب د رئیس په توګه دنده ترسره کړه. تر ۱۳۵۸ل. وروسته د ساتنې او څارنې د لوی رئیس په توګه وټاکل شو.

جمال الدین خان په پوځ کې تر برید جنرالۍ پورې ترفیع کړې وه. هېواد دوسته، خدمتګار او بې پرې افسر و، په هیڅ ګوند او حزب پورې

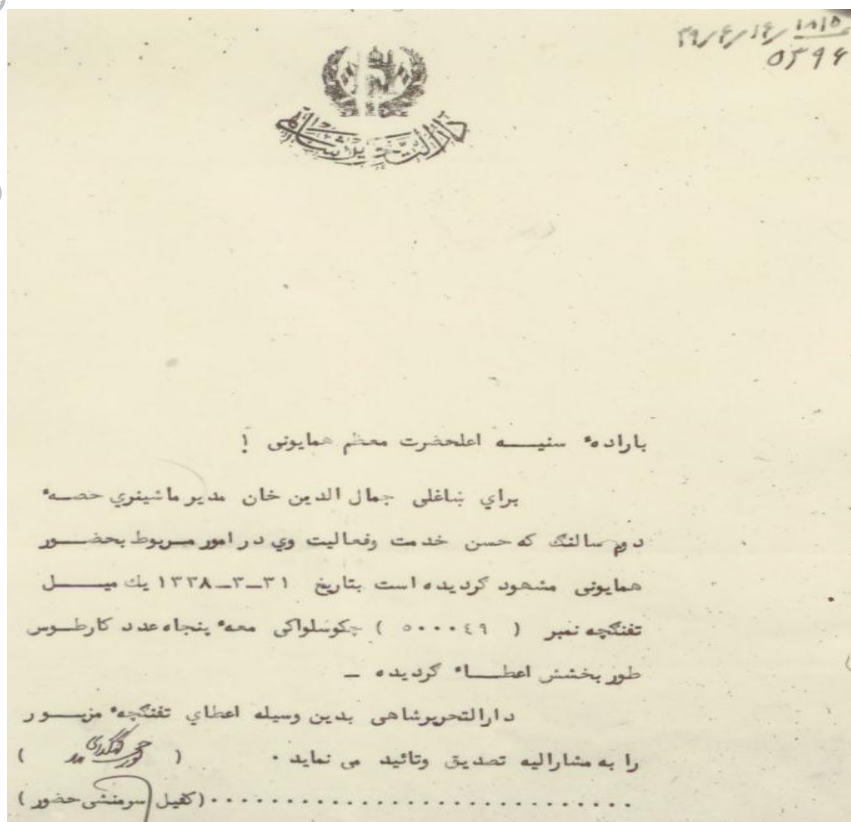
د وطن معماران

تړلې نه و. د تره کي، امين او کارمل په دورو کې درې ځله بندي شو، خو بېرته راخوشې شو.

جمال الدين خان تر هرڅه زيات د سالنگونو په لاره کې شپه او ورځ، اوږې او ژمې خدمت کړی دی. پخپله يې ستونزې او کړاوونه گال؛ خو هېوادوال يې په دې لاره کې له ستونزو او کړاوونو ژغورل. هغه به په سپينو وارو او توپانونو کې گز گز واورې پاکولې او د موټرو لاره به يې خلاصوله.

د خپلو مهمو او ارزښتناکو خدمتونو له امله د دولت له خوا په نښانونو او جايزو هم نازول شوی دی. په ۱۳۳۷ل. کې د ختيځو ولايتونو د لويو لارو د ساتنې او څارنې د لوی مدير په توگه د ښو خدمتونو له امله "د وړتيا نښان" ورکړی شوی دی. له ۱۳۴۴-۱۳۴۶ل. پورې چې د کندهار، تورغونډۍ د تعميراتو مرستيال و، د خپلو رښتينو خدمتونو له امله په "څلورمه درجه ستوري نښان" نازول شوی دی.

همدارنگه د هغو صادقانه او ارزښتناکو خدمتونو له امله چې په سالنگونو کې يې تر سره کړي وو، له درباره د يو ميل تمانچې په اخيستلو بريالی شوی دی.

جمال الدین خان متدین انسان و، دهغه د کورنۍ له خوا په بغلان ولایت کې یوه یتیم خونه او جومات ودان شوي او لگښت یې هم د دوی د کورنۍ له خوا ورکول کېږي.

په خپل کلي حکیم خېلو کې یې روغتیايي کلینیک، د هلکانو دارالحفاظ، د نجونو دارالحفاظ، یتیم خونه، د نجونو لومړنۍ ښوونځی

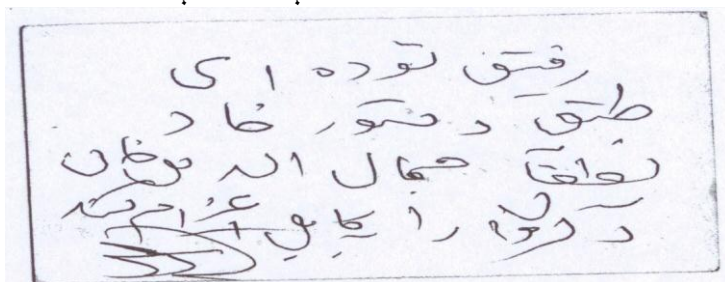
د وطن معماران

او د هلكانو منځنۍ ښوونځۍ (اوس لېسه ده) جوړه كړي دي.

د سالنگ تونل

په ۱۳۶۵ ل. کې د مجاهدينو په جامه کې د قاتلو خاديانو له خوا د بغلان د خنجانو ولسوالۍ په "باجگه" نومې ځای کې شهيد کړای شو.

د هغه جسد په ۱۳۸۵ ل. کې د هغه د کورنۍ له خوا راوړل او د وردگو د اونځې درې د حکیم خېلو په کلي کې د یوې غونډۍ په سر خاورو ته وسپارل شوه.

ډگروال جمال الدین خان د تاشقرغان تنګي د سرک ډمبولو پر مهال له ملګرو سره لمر ودر او خواک سره مینه یو چول لېوښتوب دی، نفس لمر د غې ناروغۍ څخه د پر لېسې روزنې پرمهال تمرین د غېدای شي.

ځانگړې کارنامې:

✓ د ماهیپر په ترنگونو کې د تور ښامار په څېر کږه وېره توره کرښه

تېرول

✓ د هېواد د نښلولو لپاره د سالنگ په زړه کې روښانه او ډاډمنه لاره
تېرول.

✓ د کار د قواو د ترانسپورت د لوی مدیریت په دوره کې ویجاړه او
پېکاره مشینري ترمیمول او کار ته چمتو کول.

✓ له مجاهدینو سره یې هم کلکه همکاري او همدردي لرله ځکه
خو یې هغه روسي سلاکاران له مجاهدینو راخوشې کړل چې

هغوی نیولي وو او ده ورځخه په سالنگونو کې د ابزاري وسیلې
په توگه کار اخیست.

له بني لوري موټروان ايوب خان، امان الله امان، مشواني، سيدروان نورزی او فرهاد

په ککبه کې د چپرو طوافونو له ثوابه پر زړونو کې د خالو
جوړولو ثواب لوی دی.

*** *** ***
*** *** ***

ماخذونه

- ۱- احساس، ذبیح الله، بلخ او مومند بابا، پرځه مجله (اتم کال لومړۍ گڼه - ۱۳۹۱ل وری).
- ۲- ارغنداوی، عبدالعلی، ژوندۍ خاطرې، د بي بي سي پښتو څانگه، پبلک آرټ پریس پېښور، ۱۹۹۷م.
- ۳- اکرم، ډاکټر عاصم، نگاهی به شخصیت، نظریات و سیاست های سردار محمداؤد، ۱۳۸۰ش.
- ۴- اوسني لیکوال، عبدالرؤف بېنوا، ترتیب او زیاتونې مطیع الله روھیال، علامه رشاد څېړندویه ټولنه، کندهار، ۱۳۸۸ل.
- ۵- پښتانه شعراء، څلورم ټوک، څېړندوی عبدالله بختانی، د افغانستان د علومو اکاډمي، دولتي مطبعه، ۱۳۵۷ل.
- ۶- پنهان، فضل محمد، شهید محمداؤدخان د تاریخ په هنداره کې، ۱۳۸۷ل.
- ۷- ځولی مجله، کامه وال عبدالله، دویمه کالگڼه، پرلپسې ۱۱-۱۲ گڼه.
- ۸- حبیبی، عبدالحی، جنبش مشروطیت در افغانستان، انتشارات کمیته دولتي طبع و نشر ج.۱، مطبعه دولتي، ۱۳۶۷ش.

د وطن معماران

۹- حسینی، نعمت، سیمایا و آواها، اطلاعات و کلتور، مطبعه دولتی، ۱۳۶۷ش.

۱۰- حلیم، حیات الله، د وردگو مشاهیر، لومړی، دویم او درېیم ټوکونه، پخپله لیکوال، بهیر چاپخونه، ۱۳۹۱ل.

۱۱- د مومند بابا یاد، د مقالو ټولگه، دیوهاند رښتین مقاله، د سایی د پښتو خپرونو او پراختیا مرکز، ۱۳۸۳ل.

۱۲- دانشنامه آریانا: کهزاد، احمدعلی/۲۳/۲۰۱۵۲

۱۳- روهی، کانديد اکاډميسين، د پښتو ادبياتو تاريخ، دانش خپرنډويه ټولنه، ۱۳۸۴ل.

۱۴- ريان، بشير احمد، مترجم عزيز احمد ريان، زندگينامه مختصر شاهان افغان، اداره انتشارات صديقي، ۱۳۸۹ش.

۱۵- زرمولو، غلام محمد، د محمد آصف صميم په اهتمام، افغانستان تر وروستۍ افغانه، دانش خپرنډويه ټولنه، ۱۳۸۳ل.

۱۶- سون ارا، معاون سرمؤلف سليمان، نورستان، انتشارات کتب بيهقي، ۱۳۹۲ش.

۱۷- شفيق، محمد موسی، دا په یاد د محبت درسره واخله، د شهرت ننگيال په اهتمام، دانش خپرنډويه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ش.

د وطن معماران

۱۸- طنین، ظاهر، افغانستان در قرن بیستم، عرفان، محمد ابراهیم شریعتی افغانستانی، تهران، ۱۳۸۳ش.

۱۹- عبدالرحیمزی، عبدالملک، ارمغان زندان (یاداشتهای) شمشاد مطبعه، کابل، ۱۳۸۸ش.

۲۰- غنبتلی، حفیظ الله، گوربت مجله، لومړی کال، لومړۍ ګڼه ۱۳۷۸ل.

۲۱- فراهی، عبدالغفار، افغانستان د دیموکراسۍ او جمهوریت په کلونو کې، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۱ل.

۲۲- قیومی، خېرنوال عبدالشکور، د پښتني کلتور په بډاینه کې د عبدالرحمن پژواک دریځ، د افغانستان د علومو اکاډمي، ۱۳۸۹ل.

۲۳- کرخی هروی، محمدوزیر اخی، هرات در عهد ملکيار، انتشارات احراړی، هرات- افغانستان، ۱۳۹۰ش.

۲۴- لوډویک آډامیک، ژباړن نثاراحمد صمد، د شلمې پېړۍ تر نیمایي د افغانستان د بهرنیو اړیکو تاریخ، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ل.

۲۵- له پيله تر ۱۳۵۷ل پورې، د افغانستان کالنۍ بېلابېلې ګڼې.

۲۶- مراد مجله، د شهید محمد موسی شفیق د علمي سیمینار په ویاړ ځانګړې ګڼه، درېیم کال درېیمه ګڼه ۱۳۸۷ل.

۲۷- نایل، محقق حسین، کهزاد و پژوېش های او، اکادمی علوم
جمهوری افغانستان، مرکز علوم اجتماعی، کابل، ۱۳۶۶ش.

۲۸- ننگیال، شهرت، گندهارا مجله، ۱۳۷۹تله- ورغومی، ۱۳- ۱۴ گڼه.

۲۹- وردگ، روشنا، گودر مجله، اووم کال، پرلپسې ۲۳ گڼه زمري.

۳۰- هیله مجله، اووم کال، دویمه گڼه ۱۳۸۲ل، پرلپسې ۳۸مه گڼه.

۳۱- http://www.jadidonline.com/story/۱۲۰۱۲۰۰۹/frnk/goharshad_mosque

۳۲- http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/۲۰۰۹/۱۰/blog-post_۲۶.html

۳۳- http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/۲۰۰۸/۱۲/blog-post_۱۰.html

مرکې:

- ۳۴- اتفاق احمد، نېک (د حسن خان گردېزي وراړه) گردېز، ۶۰ کلن.
- ۳۵- احمدجان د فيض محمدخان (مشهور په رئيس فيضو) زوی، گردېز، پکتيا. ۷۲ کلن.
- ۳۶- انور الحق احدي، د افغانستان د ماليې پخوانی وزير او د افغان ملت گوند مشر.
- ۳۷- حاجی انارگل د گل نذیر زوی، قاضی کلا، کرغیو ولسوالي، لغمان ولایت، په ۱۳۳۹ ل کي د خورد ضابط په رتبه فارغ.
- ۳۸- حاجي ولي اکبر خدران، نادرشاه کوټ ولسوالي، خوست، ۷۶ کلن.
- ۳۹- حبيب الرحمن د ميرمحمدخان زوی، گرمکیو، خوست، ۷۰ کلن.
- ۴۰- حسینی، خېرنپوه ډاکټر سکندر، د زراعت انستیتیوت آمر، د افغانستان د علومو اکاډمي.
- ۴۱- سرمعلم بزرگ، محمدحسن د محمدنذیر زوی، گل بېله، لغمان مرکز، ۹۵ کلن.

د وطن معماران

۴۲- شاروال، عبدالشکور د عبدالقادر زوی، علی خېل، لغمان مرکز، د کابل د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي فارغ، ۶۹ کلن.

۴۳- صدرگل (په وجک مشهور) د سیفو زوی، سماوات کلی، مندوزي، خوست، ۶۱ کلن.

۴۴- صمیم، استاد محمدآصف د صمیم الله زوی، اخون کلا، کامه ننگرهار، ۶۳ کلن.

۴۵- عصمت الله د غلام رسول پرماچ زوی، نیلاب کلی، دواب ولسوالي، نورستان ولایت، ۶۱ کلن.

۴۶- هاند، انجینر هارون د محمدنعیم زوی، ننگرهار، جلال آباد، د زراعت پوهنځي فارغ، د سیمه ییزو ارګانونو کارمند، ۳۱ کلن.

۴۷- یاور، محمدسلیم د علي احمد زوی، ده زیارت غونډۍ، لغمان مرکز، د پولیسو اکاډمۍ فارغ، ۷۰ کلن.

۴۸- یکه، استاد امیر محمد، مزارشریف، بلخ، ۶۳ کلن.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library